لەم ژمارەیەدا
• بەشداری دەزگاکەمان لە یەکەم پێشانگای کتێبی ولاتدا لە بەغدا ل ١٢

رۆژنامەیەکی هەفتانەیە

هاوکاری
التضامن

سالی ١٩٧٠ دامەزراوە

دەزگای رۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی
سەرەکی ئەنجومەنی کارگێڕی و سەرنووسەر
مصلح مصطفی جلالی

پێنج شەممە ١٩٨٥/٩/١٢ ژمارە ٨٠٥ | ١٢ لاپەڕە | بە ٥٠ فلسە | الخميس ١٩٨٥/٩/١٢ العدد ٨٠٥

سەربازانی صدام حسین بە هەزاران داگیرکەرانیان دروویەوە

خەرج بۆتە خۆڵەمێش و لاشەی دوژمنان دۆڵ و کێوەکانیان پڕکردووە

- هەشت تەن بۆمبا بەسەر دوورگەی خەرجدا
- ٢٤٢ هەڵمەتی سەرکەوتوی هەڵۆ بە تواناکانمان
- ٢٥١٤ کوژراو لە ڕیزی سەربازە بەزیوەکانی دوژمنی گومڕادا
- بنکە تۆپەکانمان ئاگر لە مۆڵگاکانی دوژمن بەردەدەن

لە زەوی و لە دەریاو لەئاسمانەوە ، لە لوتکەی چیاو لە پێ دەشتا ، بازووی مەردانەی عیراقی یەکان سەربازەکانی صدام حسین سەری دوژمن دەکوتنەوەو هەموو رۆژی داستانی نوێی سەرکەوتن تۆمار دەکەن .

بەیاننامەی ژمارە ١٩٥٢ ئەم هەفتەیەش وەك هەموو هەفتەو رۆژەکانی عیراقی یەکان مژدەی چەندان سەرکەوتنی گەورەی راگەیاند مژدەی شکاندنی دوژمنی گومڕا ، دوای ئەوەی لە رۆژی دووشەممەی رابووردوودا بەختی رەشی خۆی تاقیکردەوەو ویستی زەفەر بە سنوورمان بەری لە کەرتی باکوور فەیلەقی پێنجەم . بەلام سەربازە دلێرەکانی عیراق مەردانە لێیان هاتنە دەست و لە شەرێکی دلێرانەدا توانیان هەر ئەو رۆژە هەموو هێزە پەلاماربەرەکانی دوژمن تەفرو تونا بکەن و سنووریان لێ بکەن بە گورستان بۆ خوێیان و خەونە چەپەڵەکانیان ، زیانی بەرچاوی دوژمن لەو شەرەدا کوشتنی ٢٥١٤ بوە لە هێزەکانی دوژمن و ژمارەیەکی زۆر بریندارو تێکشاندنی چەك و جبەخانەیەکی زۆرو دەست بەسەراگرتنی بەشێکی زۆری ترو بەدیل گرتنی بە دەیان لە سەربازەکانی دوژمن .

هەر ئەو رۆژەو هەرلەو بەیاننامەیەدا مژدەی دەست وەشاندنێکی تری مەردانەی هەڵو بە تواناکانمان بۆ سەر دوورگەی خەرج راگەیەنراو هەشت تەن بۆمبای بەهێز کێشرا بەسەر دوورگەکەداو ئەو هەڵو بە توانایانەی لەم دەست وەشاندنەدا بەشدار بوون بە سەلامەتی گەرانەوە بنکەکانی خۆیان .

لە کەرتەکانی تری مەیدانی جەنگ هەڵو بە تواناکانمان لە ماوەی دوو رۆژدا ٢٤٢ هەڵمەتی سەرکەوتوویان بردۆتە سەر بنکەو مولگاکانی دوژمن و زیانی سەرومالی زۆریان بە دوژمنی گومڕا گەباندوە .

هەروەها هەڵو بە تواناکانمان لە کۆتایی ئەم هەفتەیەدا توانیان نیشانە یەکی دەریانی گەورە لە نزیك رۆخی ئێران بپێکن سەرەرای ئەوەی لە سەرەتای ئەم هەفتەیەدا دوو هەڵمەتی تری مەردانەیان بردە سەر دوورگەی خەرج و لە کەرتەکانی تری بەرەی جەنگ ١٤٥ هەڵمەتی تریان بردۆتە سەر بنکەو مۆڵگاکانی دوژمن بنکە تۆپەکانمان لە بەرەکانی جەنگ دەوری مەردانەیان بنینوە لەسەر کوتاندنەوەی دوژمن و ئاگربەردانە سەنگەرەکانیان و زیانی سەرو مالی زۆری لێداون .

بەرێز سەرۆك صدام حسین سەردانی وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن دەدا

راگەیاندن وێنەی ژیانەو دەوری ڕوونکردنەوەی ڕاستی یە

بەرێز سەرەکی فەرماندە صدام حسین دووپاتی کردە وە کە راگەیاندن وێنەی ژیانی بینراوو خوێنراوو بیستراوەو وێنەیەك نیە ئاخنرابێتە ژیانەوە .

بەرێز لەکاتی سەردانەکەیدا سەرەتای ئەم هەفتەیە بۆ وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن وتی دەوری راگەیاندن دەوری راستی یە بۆ خەلك جیا رۆلەکانی ولات بێ یان لە دەرەوە لە رووی ئابووری و سیاسی و ژیانی رۆشنبیری و کومەلایەتیەوە .

بەرێز سەرەکی فەرماندە دووپاتی کردەوە کە گەل لەسەر حەق دەبێت و دەست دەگرێ بەو باوەڕەوە هەیەتی هەرگیز ناشکێ .

بەرێزی دەستی بۆ ئەوە کێشا کە رژێمی ئێران لە دەرەوەی بەخششەکانی سەردەمدا دەژی لە ماوەی هەموو ئەوەی بەقسە دەری دەبڕی و لەناو هەموو هەڵخلیسکانەکانی سەردەمداواتە هەموو عەیبەکانی سەردەمی پێوەیە بەلام بیرکردنەوەی لە بیناکردنی دەولەت و مامەلە لەگەل ژیاندا لە دەرەوەی سەردەمدایە .

ئەمەو لە کاتی پێشوازی و بەرێ کردنی بەرێز سەرەکی فەرماندەدا بەرێز لطیف نصیف جاسم وەزیری رۆشنبیری و راگەیاندن ئامادەبوو .

عیراقی هەمیشە سەرکەوتوو

ئەم هەفتەیەش ، عیراقی یەکان ، عیراقی ئازایەتی و سەربەرزی و مێژووی پڕ لە شانازی ، عیراقی صدام حسین ، چەندان لاپەرەی تری پرشنگداری سەرکەوتنی تۆمار کرد لە بەرەنگار بوونەوەی ئەو شەرەنارەوایەی رەگەزپەرستە گومڕاکانی ئێران بەسەرماندا سەپاندویانە .

ئەم هەفتەیەش لە لوتکەی چیا بەرزەکان و لە دەشتاییەکانی کەرتی ناوەراست و خواروو ، لە دەریا ... لە ئاسمانەوە کرد مانن بە پەندی زەمانەو سەریانمان لە فورو لیتاوی شکاندن وەردا ... هەڵو بە تواناکانمان ئاگری تورەیی رەوای عیراقی یەکانیان بەسەر دوورگەی خەرج شادەماری شەرخوازی دوژمندا دەباراند ، بنکە تۆپەکانمان سەنگەرەکانیان بەسەر سەربازەکانی دوژمندادەرووخاند .. .

کەچی دوژمنی گەلحۆ هێشتا نیازی زەفەر بردنی هەبوو بە سنووری عیراقی لوتکە ، ئەمجارەش هێزە گومڕاکانی کۆکردەوەو رووی لە ناوچەی باکوور کرد لە چیاکانی کوردستانی عیراق ، دەمێك بوو خۆی بۆ ئەم پەلامارە کۆکردبوەوە ، هەرچەندە لە ماوەی پێنج سالەی شەردا چەندان جاری تر سەری دوژمنمان لە چیا سەرکەشەکانی ناوچەی کوردستان شکاندوەو بە شکاوی راومان ناون ، بەلام وا دیار بوو دەرسیان وەرنەگرتبوو ، هاتنەوە ، بەلام نەگەرانەوە ئەو چەند نەفەرە ترسنۆکەیان نەبێ لە مەیدانا رایانکرد ، چیاکان بونە گۆرستانی خوێن و چەك و خەونە چەپەلەکانیان ، سەربازەکانی عیراقی هەمیشە سەرکەوتوو ئەمجارەش شکاندیانن ، جەنگاوەرەکانی عیراق ، بە بازووی مەردانەو بە هاتنەدەستی شێرانە جارێکی تر بە دوژمنیان سەلماند عیراق و سنووری عیراق ئەو پاروە ئاسانە نیە گومڕاکانی ئێران بە ئاسانی قوتی بدەن عیراق هەموو عیراق ، لە خواروو ناوەراست و باکوور ،

بڕوانە ل ١١

هاوکاری

سەرچاوەکانی رۆژئاوا :

لێدانەکانی عیراق بە تەواوی یەکی خەرجی خستوە

سەرچاوە دبلوماسی یەکانی رۆژئاواو سەرچاوە پیشەسازی یەکان لە تاران وتویانە نەوت ناردنە دەرەوە لە دوورگەی خەرج بە تەواوی وەستاوەو رژێمی ئێران تەقەللای ئەوە دەدا نەوت لە رێگای دوورگەی سیری و بەندەر بچوکەکەی نزیك دوورگەی لاقانەوە بنێرێتە دەرێ .

ئەو سەرچاوانە وتویانە دوا رادەی ئەو نەوتەی ئیستا ئێران توانای هەیە بینێرێتە دەرەوە ٢٢٠ هەزار بەرمیل دەبێ لە رۆژێکا لە کاتێکا لەوەبەر رۆژی زیاتر لە یەك ملیون و ٨٠٠ هەزار بەرمیلی ئەنارده دەرەوە .

هەروەها ئەو سەرچاوانە بەزمان شارەزایانی عەسکەری ـ بەوەو وتویانە کە عیراق توانای پێکانی هەموو نیشانەکانی دوورگەکەی هەیە .

دیسان وتویانە هەرەشەو گورەشەی حوکمراکانی ئێران بەداخستنی گەرووی هورمزو بڕینی نەوت لە ولاتە عەرەبەکان ئەو هەلوێستە ئالۆزە دەردەخا کە ئەو رژێمەی تێکەوتووە .

پایتەختی لیبیا لە وێرانەدەچێ

ئاژانسی دەنگ و باسی فەرەنسا راپۆرتێکی بلاو کردۆتەوە تیایدا دەلێ پایتەختی لیبیا لە وێرانە دەچێ و دیاردەی ژیانی بەدەگمەن پێوە دیارەو زوربەی دوکان و بازارەکان داخراوان و پیویستیەکانی خواردەمەنی رۆژانە بەزەحمەت دەستدەکەون بەتایبەتی دوای دەرکردنی کرێکارانی تونس ، لە بارێکی وادا تەنیا شت دەست ئەوکەسانە دەکەوێ کە لەو لیژنانەدا ئیش دەکەن رژێمی قەزافی دروستی کردون .

لەسێدارەدانی نوێ لەئێران

پێری لە تارانەوە بلاوکرایەوە کە ١٦ هاوولاتی ئێرانی تر لە سێدارە دراون ، ئەم رووداوە لە شاری کەرەج بوە کە ٤٠کم لە رۆژئاوای تارانەوەیە .
رۆژنامەی اطلاعاتی ئێرانی ئەم هەوالەی راگەیاند .

وێنە لە بەرەی سەرکەوتنەوە

دەستەیەك لە بەدیل گیراوەکانی دوژمن دوای سەرکەوتنە مەزنەکەی ئەم دواییەمان لەکەرتی باکور لەبەر پەچدانەوەی دەستەرێژی یەکەیاندا .

سەرەرای ئەو زیانەی دوژمن کە بە چاو بینراوە

هەڵمەتی ئاسمانی و بۆردومانی تۆپ

٦٠٪ی هێزی شەری دوژمنی لەناو بردوە

ئاژانسی دەنگ و باسی عیراق لە قسەکەرێکی عەسکەری یەوە زانیویەتی ئەو هێزەی دوژمن کە بەشداری کرد بوو لە پەلامارەکەیاندا بۆ سەر سنوورمان لە کەرتی فەیلەقی پێنجەم زیانی زۆری سەرو مالی لێکەوتوەو هەر بە بۆردومانی ئاسمانی و تۆپ لە ٦٠٪ی هێزی شەری دوژمن لە ناو براوە سەرەرای ئەو زیانانەی لە بەیاننامەی ژمارە ١٩٥٢دا راگەیەنرا .

قسەکەرەکە وتویەتی دوو فەوجی پەرەشوتی دوژمن ١٢٦و١٥٨ بە تەواوەتی لە ناو براون .
ئەمەو ئەو هێزانەی دوژمن کە لە پەلامارەکەدا بەشداریان کردبوو بریتی بوون لە تیپی ٢٣ی هێزی تایبەت و تیپی پیادەی ٢٨ بەکەمی یەك لیواو لیوای پەرەشوتی ٥٥و فەوجی مەغاوبر لە تیپی پیادەی ٦٤و فەوجی دەبابە لە تیپی پیادەی ٦٤ تیپی هەشتەمی پاسداران و لیوای پاسداران لە تیپی ١٤ .

بەکورتی

عمان :
ئەمیر حسن جێگری مەلیکی ئەردەن بە سەردانێکی رەسمی چوە بۆ سودان و لەگەل عبدالرحمن سوار الذهب سەرەکی ئەنجومەنی عەسکەری سودان گفتوگو دەکا .

لاگوس :
جیفری هاو وەزیری دەرەوەی بەریتانیا گەیشتۆتە ئەم شارە بە سەردانێکی رەسمی بۆ باسکردنی پەیوەندی ولاتەکەی لەگەل نەیجیریا .

لەشبونە :
ئاگرێکی کوت و پڕ لە دارستانێکی سەروی پایتەختی پورتوگال بەربووە لە کاتی هەولدانی کوژاندنەوەیدا ١٣ کەس لە ئاگر کوژێنەوەکان سوتاون .

Institut Kurde de Paris

به پشتیوانی سه‌ره‌كی فه‌رمانده صدام‌حسین

هێزی ئاسمانی پێشكه‌وتنی گه‌وه‌ی به‌خۆیه‌وه دیوه

به‌رده‌وام‌ده‌بین له لێدانی خه‌رج

فه‌ریقی فڕۆكه‌وان حمید شعبان فه‌رمانده‌ی هێزی ئاسمانیو به‌رگری ئاسمانی وتی لێدانی دوورگه‌ی خه‌رج له لایه‌ن هه‌ڵۆ به‌ تواناكانمانه‌وه به‌رده‌وام ده‌بێو به‌ڵكو لێدانی داهاتوومان به‌سه‌ریاندا توندتر ده‌بێ له جاران به جۆری ژیانو ئازاری بۆ دوژمن زۆرتر بێو دۆستان دڵخۆش بكا .

به‌ڕێزی ئه‌مه‌ی له كاتی چاوكه‌وتنیا به وه‌فدێكی نه‌قابه‌ی رۆژنامه‌نووسه‌كانی عیراقدا وت كه چوون بۆ پێشكه‌ش‌كردنی پیرۆزبایی به بۆنه‌ی ئه‌و سه‌ركه‌وتنه مێژوویانه‌وه كه هه‌ڵۆ به تواناكانمان به‌دیان هێناون به تایبه‌تی ده‌ستوه‌شاندنه سه‌ركه‌وتووه‌كانیان بۆ ویرانكردنی دوورگه‌ی خه‌رج. به‌رێزی باسی ئه‌وه‌ی كرد كه هێزی ئاسمانیمان بۆ جیهانی سه‌لماند كه توانای هه‌یه به ده‌ستی پۆلایین سه‌ری دوژمن بكوتێته‌وه هه‌ر كاتێ بیه‌وێو له هه‌ر كوێیه‌كدا بێ .

ئه‌وه‌شی روونكرده‌وه كه‌هێزی ئاسمانی به پشتیوانو راسپارده‌ی به‌رده‌وام‌وراسته‌وخۆی به‌رێز سه‌ره‌كی فه‌رمانده موهیب روكن صدام حسین زۆر پێشكه‌وتووه‌و به نوێترین چه‌ك‌چه‌كداره‌و مه‌شقی چاك ده‌كاو له‌سه‌ر ئه‌م رێبازه‌ش به‌رده‌وام ده‌بێ .

فه‌رمانده‌ی هێزی ئاسمانی‌دووپاتی كرده‌وه كه چه‌كی ئاسمانی هه‌ر وه‌ك به‌رێز سه‌ره‌كی فه‌رمانده باسی كرد ئه‌و سه‌ره رمه تیژه‌یه‌ ده‌توانی جه‌رگی ده‌سته‌ی گومڕا هه‌ڵدڕێو له هه‌ر كوێیه‌ك بیه‌وێ ده‌ستی توندی لێبوه‌شێنێ .

هاوڕێ محمدحمزة ده‌ستی رێز له به‌خششی جه‌ماوه‌ری ناوچه‌ی كوردستان ده‌نێ

هاوڕێ محمد حمزه‌ئه‌ندامی سه‌ركردایه‌تی قوتری حزبی به‌عسی عه‌ره‌بی سۆشیالست رازگری نووسینگه‌ی رێكخراوی‌باكوور سڵاوو رێزی ئاراسته‌ی به‌خششی جه‌ماوه‌ری پارێزگای تامیمو ناوچه‌ی كوردستان كرد به‌تایبه‌تی ئاماده‌یی هه‌میشه‌یان بۆ به‌رگری‌كردن‌له عیراقی مه‌زن شان به شانی هێزی چه‌كداری‌ئازامان بۆ به‌دی‌هێنانی سه‌ركه‌وتن‌و تومار كردنی‌داستانی پاڵه‌وانانه دژی ده‌ستدرێژی ده‌سته‌گومڕاكه‌ی خومه‌ینی داخ له دل .

هاوری محمد حمزه له‌ماوه‌ی سه‌ردانێكیا بۆ سه‌ربازگه‌ی مه‌شقی‌سه‌رجه‌می جه‌نگاوه‌رانی سوپای میللی له پارێزگای‌تامیم دووپاتی كرده‌وه كه عیراقی سه‌ركه‌وتوومان به‌هوی دانایی‌و نه‌خشه‌ی سه‌ركه‌وتوانه‌ی به‌رێز سه‌ره‌كی فه‌رمانده صدام حسین‌ه‌وه له ماوه‌ی پێنج‌ساڵی رابووردوی جه‌نگدا ساره‌زایی گه‌وره‌ی له توانای عه‌سكه‌ری‌دا په‌یدا كردوه‌و ئه‌مرۆ زیاتر به توانایه‌و چاكتر ده‌توانی دوژمنی ئێرانی نه‌فام ببه‌زێنێو له هه‌موو مه‌یدانه‌كاندا عه‌سكه‌ری‌و سیاسی‌و ئابوری‌و رۆشنبیری هه‌ر عیراق سه‌ركه‌وتووه‌و هه‌ر سه‌ركه‌وتوو ده‌بێ .

« هاوكاری »

له به‌رێوه‌به‌رایه‌تی تۆماركردنی زانكۆ

وا خه‌ریكه سه‌ره‌تای ساڵی‌نوێی خوێندن له زانكۆو قوتابخانه‌كاندا ده‌ست‌پێ‌ده‌كات‌و بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش سه‌رمان دایه به‌رێوه‌به‌رایه‌تی‌تۆماركردنی زانكۆو له‌وێ باری وه‌رگرتنی ئه‌مساڵی قوتابیانمان به‌سه‌ركرده‌وه .

ئه‌وه‌بو به‌رێز به‌رێوه‌به‌ری تۆماركردن وتی: هه‌موو پێویستی‌یه‌ك ئاماده‌كراوه بۆوه‌رگرتنی قوتابیانی ئه‌مساڵی خوێندن كه بریتی‌یه له وه‌رگرتنی هه‌زارو (٤١٠) قوتابی كوروكچ له به‌شه‌كانی‌زانكۆدا . .

به گوێره‌ی دابه‌ش‌كردنی قوتابیان به‌سه‌ر كۆلێژه‌كاندا بڕیاردراوه به دابه‌ش‌كردنی ٣٧٠ قوتابی له كۆلێژی زانیاری‌و ٣٠٠ قوتابی له‌كۆلێژی به‌رێوه‌بردن‌و ٣٥٠ قوتابی له ئاداب‌و ١٥٠ قوتابی له ئه‌ندازه‌و ١٠٠ قوتابی له پزیشكی‌دا . .

● به‌ڵام ده‌رباره‌ی كردنه‌وه‌ی به‌شی تازه بۆ قوتابیان وتی :

ئه‌مساڵی خوێندن به‌شێكی تازه بۆ په‌روه‌رده له كۆلێژی په‌روه‌رده ده‌كرێته‌وه و به‌شێكی تر بۆ زمانی ئینگلیزی‌و كومانی تێدا نیه كه‌كردنه‌وه‌ی ئه‌م دوو به‌شه كارێكی دیار ده‌كاته سه‌ر پێشكه‌وتنی ئاستی خوێندن.

● ئه‌ی به‌شه ناوخۆیه‌كان ،ئایا هه‌وڵ دراوه بۆ چاره‌سه‌ركردنی گیروگرفتیان ؟

ساڵ به‌ساڵ هه‌وڵی ئه‌م لایه‌نه دراوه ، ئه‌وه‌بو بڕیاردرا كه ئه‌مساڵ دوو به‌شی ناوخۆیی بۆ قوتابیان بكرێته‌وه كه یه‌كه‌میان (٥٠٠) سه‌رین‌ده‌گرێته‌وه جگه له ٢٥ به‌شی ناوخۆیی بۆ نیشته‌جێ‌كردنی قوتابیان‌و (٩) به‌شی ناوخۆیی بۆ ئافره‌تان كه پێشتر جێبه‌جێ كراون‌و(١٦) به‌شی ناوخۆیی‌تر بۆ قوتابیان‌و هیواداریین ئه‌مساڵی خوێندن بتوانین گه‌لێك له‌و كێشانه چاره‌سه‌ر بكرێن .

ـ شێرزاد ـ

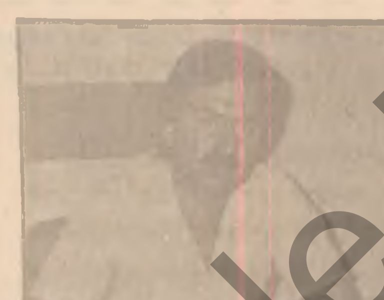

مۆزه‌خانه‌ی ئیتنوگرافی فۆلكلۆری سلێمانی

راپۆرت

مۆزه‌خانه‌ی ئیتنۆگرافی به‌یه‌كه‌م مۆزه‌خانه ده‌ژمێردرێت له‌ناوچه‌ی كوردستاندا ، كه‌بایه‌خ به پاراستنی فولكلوری كوردیمان ئه‌دات .

بۆ زیاتر چونه‌ناوه‌وه‌ی ئه‌م مۆزه‌خانه‌یه ئه‌م چاوپێكه‌وتنه‌مان له‌گه‌ڵ به‌ڕێز ئازاد عبدالواحددا فه‌رمانبه‌ر له‌و مۆزه‌خانه‌یه سازكرد .. سه‌ره‌تا له‌باره‌ی ئه‌و كه‌ل‌وپه‌لانه‌ی له مۆزه‌خانه‌كه‌دا هه‌یه ، شێوه‌ی به‌كارهێنانیان له‌ژیانی كورده‌واریدا وتی :ـ

هوكاری دروست‌كردن‌و دامه‌زراندنی ئه‌م مۆزه‌خانه‌یه بۆ كاك فاروق حه‌فیدو قادر كوردی‌و سمكۆ عزیزو‌ئه‌نوه‌ر قه‌ره‌داخی‌و ئه‌حمه‌د ساڵار ده‌گه‌رێته‌وه ، حه‌زئه‌كه‌ین باسی به‌شێك له‌و كه‌ل‌وپه‌لانه بكه‌ین له‌ماوه‌ی ٢٠٠ ساڵی رابوردودا به‌كارهاتوه ، بۆیه ئه‌ڵێین ٢٠٠ ساڵ چونكه به‌پێی‌دابه‌ش كردنی شوێنه‌وارو كه‌له‌پور ، به‌رێوه‌به‌رایه‌تی هه‌رشتێ له «٢٠٠» ساڵ كۆنتربێ به‌شوێنه‌وارو به‌شی ئاركیۆلۆژی داده‌نێ ، له‌وانه‌ی كه‌باسیان ئه‌كه‌ین له مۆزه‌خانه‌كه‌دا هه‌یه :ـ

١ ـ خشڵی زیوی ژنانه : به‌پێی ناوچه‌كانی كورده‌واری ده‌گۆڕێ وه‌ك شێوه‌و چۆنیه‌تی دروست‌كردن‌و نه‌خشه‌كه‌ی ، كه له زۆركۆندا پیاو به‌كاری هێناوه به‌تایبه‌تی پاڵه‌وانه‌كان له‌شه‌ڕدا ، پاشان بۆته بابه‌تی ئافره‌تان له‌وخشڵ‌و خۆرازانه‌وه‌یه‌ش هه‌مانه سه‌ر به‌ناوچه‌ی پشده‌ره ، هه‌مانه سه‌ربه جافێتی‌یه له‌وانه «بازی به‌ند .. قولاپ .. گۆبه‌رۆك .. كه‌مه‌ره .. هه‌یاسه .. پشتێن .. تاس‌كڵاو .. لوله‌و زنجیر .. بازن .. ملوانكه .. مله‌گۆ .. سه‌رپه‌رچه‌م .. لاگیره ژێرچه‌نه .. خه‌زێم ..

٢ ـ به‌شی سیرامیك «گڵ» :ـ بریتی‌یه له‌و جۆره كاره هونه‌ریانه‌ی له‌زوربه‌ی ناوچه‌كانی كوردستان دروست‌كراوه، كه‌بریتی‌یه له گڵی‌سوور + خۆڵه‌مێش . هه‌ندێ‌جار ره‌نگی پیرۆزه‌یی وه‌كو كاشی ، كوپه‌ڵه‌و مه‌تاره‌ی سوره‌وه‌كراوی ره‌نگاوره‌نگ زۆرجاریش قاڵبی خشتی سووركراوه‌ی بۆ دروست‌كردنی خانووبه‌ره ، هه‌ندێ‌جاریش ئامێری مۆسیقایان كردووه وه‌كو شمشاڵ ، هه‌روه‌ها ته‌نورو گۆزه‌و دیزه‌و كینه‌ڵه‌ی قوڕ .

٣ ـ چه‌خماخسازی : ئه‌م‌پیشه هونه‌ری‌یه له‌كۆنه‌وه باوی بووه ، تاكو نیوه‌ی یه‌كه‌می سه‌ده‌ی بیسته‌م ماوه‌ته‌وه ئێستا خه‌ریكه ده‌چێته خانه‌ی نه‌مانه‌وه ، جاران چه‌خماخسازه‌كان به‌هۆی كه‌ره‌سته‌ی تایبه‌تی خۆیان دروستیان‌كردون له‌وانه تۆپ‌و گولله‌و تفه‌نگ‌و فیشه‌ك‌و ساچمه‌زه‌ن .

٤ ـ شیرگه‌ری :ـ وه‌كو چه‌خماخسازی به‌هۆی كه‌ره‌سته‌ی تایبه‌ته‌وه ده‌ستیان‌كردوه به دروست‌كردنی ، جه‌ڕو مه‌نگه‌نه‌و شیرو تیرو رمو خه‌نجه‌رو گه‌لی بابه‌تی‌تر كه‌له‌شاخی ئاژه‌ل دروست ده‌كران .

٥ ـ ئامێری كشتوكاڵی كۆن وه‌ك جه‌نجه‌ڕو گه‌لی بابه‌تی‌تر له‌پاچ‌و بێڵ‌و چان‌و داس‌و گاسن كه بۆكوتانی ده‌غڵ‌ودان‌و كێڵانی زه‌وی‌و چاندن‌و درونه‌كردن به‌كار هێنراون ..

٦ ـ جل‌وبه‌رگ : تیره‌و هۆزه‌كان له‌ناوچه جۆربه‌جۆره‌كانی كورده‌واری .. له (موو) و (مه‌ره‌ز) و (به‌رگن) به‌هۆی جۆلایی ئامێره‌كانیه‌وه «بوزوو ـ رانك‌وچۆنمه» شالیان دروست‌كردوه ..

٧ ـ چنین : له‌شارو دێهاته‌كاندا ئافره‌ت گوره‌وی‌و پوزه‌وانه‌و بۆزلخ‌و ده‌ستكێش‌و زۆرشتی له‌خوری‌و مه‌ره‌زو ده‌زو دروست‌كردوه .

٨ ـ رایه‌خ‌و فه‌رش .

٩ ـ جۆلایی .

١٠ ـ كارگه‌چێتی .

١١ ـ دارتاشی .

١٢ ـ ئاسنگه‌ری .

١٣ ـ خه‌راتی :

تیره كۆچه‌ریه‌كان هه‌ر له‌كۆنه‌وه كینه‌ی دارو قاڵبی كولیچه‌و چه‌ره‌سدان‌و تیرۆك‌و پنه‌بان دروست ـكردوه ، ئه‌مه‌ش به‌زۆری له‌داری (به‌روو)و (كه‌وت) و (قه‌زوان) و (بی) بووه . كه‌ئه‌م جۆره نیشانه به‌ره‌و كه‌می‌و نه‌مان ئه‌ڕوات .

١٤ ـ مسگه‌ری .

١٥ ـ بیناسازی .

١٦ ـ ته‌نه‌كه‌چێتی .

١٧ ـ ئارایشت : كه‌بریتی‌یه له گه‌نه‌ره‌و سپیاو قه‌ڵایی‌و كل‌و كلتورو به‌رده‌یی‌و سمل‌و مێخه‌ك‌و خه‌نه‌و وسمه .

١٨ ـ پیشه‌ی دروست‌كردنی سه‌به‌ته‌و قولینه‌و بلاوبالیوو كوره‌ی هه‌نگ‌و په‌رچنه .

١٩ ـ راو راوسكار .

٢٠ ـ ئامێری دروست كردنی عه‌ترو گوڵاو

٢١ ـ پێوان‌و كێشان له‌كورده‌واریدا به‌مه‌ن‌و قاسناخ‌و ڕبه‌و هۆقه‌و ته‌غارو ئیزره‌م‌و گه‌زو مه‌ن‌و ته‌رازوی چه‌رم‌و زۆری‌تر ئه‌مه به‌گشتی ئه‌و كه‌ل‌و په‌لانه‌ن كه له مۆزه‌خانه‌كه‌دا هه‌یه . .

● مۆزه‌خانه‌كه تاقانه‌یه له‌ناوچه‌كه‌دا ، گه‌شت‌و گوزاریه‌كان سه‌ری لێ‌ئه‌ده‌ن خه‌ڵكی رووی تێ‌ده‌كا. . له‌باره‌ی بنیای مۆزه‌خانه‌و پیناسه‌كردنی به‌و كه‌سه‌نای كه‌سه‌ری لێ‌ئه‌ده‌ن !

ـ بۆ وه‌ڵامی ئه‌م پرسیاره .. پێشه‌كی له‌باره‌ی بینای مۆزه‌خانه‌كه‌وه پێویستی به‌فراوان‌كردن هه‌یه ، تاكو به‌شێكی زۆری فولكلورو كه‌له‌پوری باوك‌و

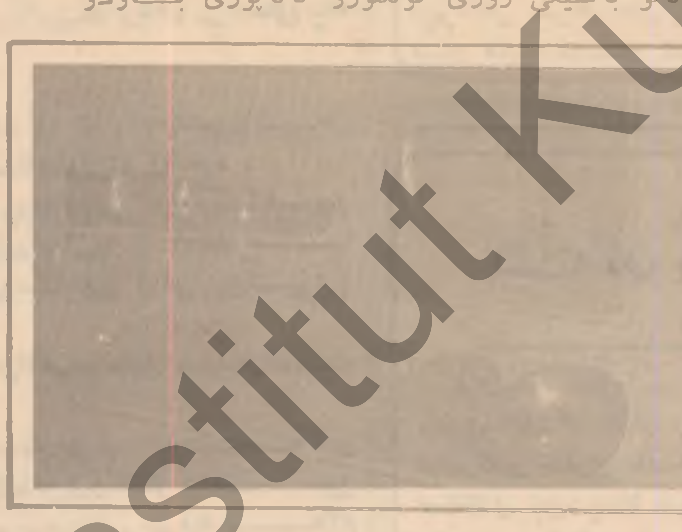

باپیرانمانی تیا بپارێزین لێره‌دا چه‌ند خاڵێك‌هه‌یه ئه‌مه‌وێت بیخه‌مه پێش‌چاو .

● پێك‌هێنانی لیژنه‌یه‌ك له‌ناوچه‌ی كوردستان بۆ مه‌سحی فولكلوری‌و كۆكردنه‌وه‌ی .

● ته‌رخان‌كردنی چه‌ند هونه‌رمه‌ندێكی شاره‌زا بۆ نوسینه‌وه‌ی نۆته‌ی ئه‌وگۆرانیه فولكلوریانه‌ی ده‌ست ئه‌كه‌ون .

● چاپ‌كردنی ده‌لیلێكی گه‌وره به‌زمانی كوردی‌و عه‌ره‌بی‌و ئینگلیزی له‌شێوه‌ی كتێب بۆ پێناسه‌ی مۆزه‌خانه‌و كه‌ل‌وپه‌له‌كانی .

● داوا له‌هونه‌رمه‌ندانی په‌یكه‌رتاش بكرێت ، بۆ دروست‌كردنی كۆمه‌ڵێ په‌یكه‌ری جوان بۆ مۆزه‌خانه‌كه .

● كردنه‌وه‌ی به‌شی به‌ڵگه‌نامه له‌مۆزه‌خانه بۆ پاراستنی كه‌له‌پوری به‌ڵگه‌نامه‌یی ده‌ستنووس‌و مێژوویی تاڵقی پاراستنی به‌ڵگه‌نامه ده‌كرێته‌وه .

● چاپ‌كردنی كارت له‌وێنه‌ی ئه‌و كه‌ل‌وپه‌لانه‌ی له‌مۆزه‌خانه‌دا ده‌ست ئه‌كه‌وێت .

● كردنه‌وه‌ی كتێبخانه‌ی كتێبی مێژوویی‌و فولكلۆری‌و رۆشنبیری سه‌ربه مۆزه‌خانه .

● بوژانه‌وه‌ی پیشه میلله‌كان ئه‌وانه‌ی كه‌به‌ره‌و له‌ناوچون ئه‌چن ، به‌ته‌رخان‌كردنی به‌شێ بۆ لاوه‌كان به‌هۆی شاره‌زایان فێربكرێن .

● ئه‌گه‌ر له‌پاشه‌ڕۆژا ئه‌م موزه‌خانه بكرێته به‌رێوه‌به‌رایه‌تێكی سه‌ربه‌خۆ ، ئه‌مه‌ش كارێكی مێژویی‌و پیرۆزه ...

● به‌رامبه‌ر داواكاری‌و كۆكردنه‌وه‌ی به‌رهه‌می كۆن‌و پارێزگاری مۆزه‌خانه ئه‌ڵێن چی .

ـ داوا له‌هه‌موو ئه‌وكه‌سانه ئه‌كه‌ین كه‌وا به‌رهه‌می فولكلۆری كۆنیان هه‌یه ، تاوه‌كو ئه‌فه‌وتاوه بیهێننه مۆزه‌خانه به‌ناوی خۆیانه‌وه دابنێین ، یان به‌نرخێكی گونجاو لیپان‌بكڕین ، وه‌كو له‌م دواییه‌دا ده‌مانچه‌یه‌كی پاشای كۆره‌مان ده‌ست‌كه‌وت كه له سلێمانی پارێزرابوو .. واش‌نیازه ده‌مانچه‌یه‌كی مامه یاره‌مان بۆ بهێنن ، كه‌به‌ناوی خۆیانه‌وه ئه‌نووسری‌و جگه‌له‌وه‌ش داواكارین له‌و برایانه‌ی سه‌ری مۆزه‌خانه ده‌ده‌ن پارێزگاری بێ‌ده‌نگی‌و ده‌ستكاری‌كردنی كه‌ل‌و په‌له‌كان بكه‌ن .

جێ‌گورگێیان پێ‌نه‌كه‌ن ، كه رێزگرتنی مۆزه‌خانه‌و پاراستنی‌و ئاگاداری بێ‌ده‌نگی‌و نه‌هاویشتنی پلاروتوانج به‌شێكه له لێپرسینه‌وه‌و رێزگرتنی كه‌له‌پووری میلله‌ته‌كه‌مان ، كه‌پێویستی سه‌رشانی هه‌موو لایه‌كمانه ئه‌م مۆزه‌خانه تاقانه‌یه پێش‌بخه‌ین كه‌ل‌وپه‌له‌كانی زۆركه‌ین .

ئێمه‌ش له‌كۆتایی ئه‌م چاوپێكه‌وتنه سوپاسی به‌رێزتان ئه‌كه‌ین ، حه‌زئه‌كه‌ین خاڵێكی گرنگ بخه‌ینه پێش‌چاوی لێپرسروان ، ئه‌وه‌ش روناكی‌و روناك كردنه‌وه‌ی مۆزه‌خانه‌یه ، كه‌مۆزه‌خانه به‌روناكی‌و تیشك خسته سه‌ر شته‌كان‌و دروست‌كردنی ئاسۆی روناكی بۆیان‌و ده‌رخستنیان ، ئه‌م له‌مۆزه‌خانه‌كه دوره ، بێ‌گومان مۆزه‌خانه‌یه‌كی وا پێویستی به‌كاره‌بایی تایبه‌ت‌و روناكی ته‌واوه ..

هه‌روه‌ها بینای ئه‌م مۆزه‌خانه‌یه پێویستی به‌گورینه به‌تایبه‌تی سه‌ربان‌و ته‌ختی زه‌ویه‌كه‌ی كه به‌شێوه‌یه‌كی یه‌كجار زه‌ره‌رمه‌ندانه مۆرانه كه‌وتۆته گیانی كه‌ل‌وپه‌له‌كان‌و زیانی گه‌وره‌یان پێ‌ئه‌گه‌یه‌نی ، ئه‌مه جگه له‌دڵۆپه‌ی زستان كه له‌مۆرانه كه‌متر نیه له‌زیان گه‌یاندن به كه‌ل‌و په‌له‌كانی مۆزه‌خانه ، له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌گه‌رهاتوو ئه‌م بنیایه كۆنكرێت بكرێت ، كاربه‌ده‌ستانی مۆزه‌خانه‌ش له‌ده‌ست مۆرانه‌و ژه‌هر وه‌شاندن رزگاریان ئه‌بێت به‌مه‌ش سامانی كه‌له‌پوری میللی‌و نه‌ته‌وه‌یمان ئه‌پارێزین .

ـ ئازاد ـ

Institut Kurde de Paris

حیدر عبدالرحمن

چەند ئەوەندەی گەورەکان تینووی شانۆن ، ئەوەندەش زیاتر منداڵەکان . شانۆش کە ڕوویەکی ئەمڕۆی پێشکەوتنی شارستانیەتی مرۆڤایەتی‌یە ، ناشێ لە لایەنێکی هەرە زیندووی خۆی دوور بکەوێتەوە کە شانۆی منداڵانە .. بەتایبەت بۆ ئێمە مانان کە چاومان بڕیوەتە پاشەڕۆژ ، بۆ ئەوەی شانۆی کوردی‌مان بە هوشیاری نەوەکانی ئەمڕۆی، بتوانێ پێ بگرێو پاشە ڕۆژێکی قەشەنگ بۆ نەوەکانی داهاتووی‌دا برەخسێنێ .

نۆبەرەیەك لە شانۆی منداڵان

ئەم سەردەمەی ئەمڕۆ، ئەو نەوەیەی لێرە لەدایك بووە ، سەردەمێکی تێرە لە پێشکەوتن لە هەموو بوارەکانی ژیاندا ، بۆیە منداڵ کە زادەی ئەو سەردەمەیە ، بە بیرێکی ڕۆشەنو زانستیانە بەرەو پیری ئەو پێشکەوتنە دێ ، چونکە بە شێوەیەکی ئاسانتر دەوروبەر کەرەستە خاوەکانی داهێنانی بۆ ئامادە دەکات ، بۆ ئەوەی ڕۆڵی خۆی لەو مەودایەدا ببینێ .. شانۆی منداڵانی کورد .. بەقەد ساوایی خۆیان ناسکترو ساواترە ، بە دەگمەن لە نێوان ماوەیەکی دوورو درێژدا جارێك شانۆ نامەیەکی منداڵان ، وەکو گوڵەگەنمی هاوینان دەردەکەوێت ...

ئەم دەرکەوتنەش دەبێتە ئەزمونگەیەکی خەیاڵیو وامان لێ دەکات ، گەلێ پرسیار لە خۆمان بکەین ، ئایا بۆچی دەرهێنەرەکانمان تاو نا تاوێك لە نێوان ئەو بەرهەمانەی پێشکەشی دەکەن ، لاکردنەوەیەکی شانۆی منداڵانیش ناکەن ؟! لە کاتێکا کە ئێمە پێداویستیمان بە دروستکردنی قوتابخانەیەکی سەرەتایی هەیە بۆ شانۆی منداڵان ..

لێرەدا مەسەلەکە دەمێنێتەوە سەر مەودای بیرکردنەوەی دەرهێنەرەکانمان و تێڕوانینیان بەرامبەر بە شانۆ ..

دووا بەرهەمی منداڵان ، لەم دووانیەدا ئەو دوو شانۆ نامەیە بوون کە هونەرمەندی لاو (محسن محمد) دەری هێنابوون ، بریتی بوون لە شانۆنامەی (بێخەمی ناو بەرمیلەکە ، لە نووسینی — ئەنکیلی کرالی — و وەرگێڕانی — شوکر مستەفا — ئامادەکردنی — عمر علی امین) هەروەها شانۆنامەی (خولەی تەمەڵ، ئامادەکردنی — کاوەی احمد میرزا) .

ئەم دوو بەرهەمە ساوایە، هەردوکیان یەکەم نۆبەرەی دەرهێنەری ناوبراو بوون .

تیپی کرمانج کە کۆمەڵێکی زۆر لە خوێن گەرمو ئەشت بازی شانۆ دەگرێتە خۆی ، ئەمە یەکەم تاقیکردنەوەیان نی‌یە لەم بارەیەوەو پێشتر بە چەند شانۆ نامەیەکی تری لاوان خۆیان بە خەڵکی ناساندوە ..

کاك (محسن) دوو شانۆنامەی پەروەردەیی هەڵبژاردوە کە هەردوکیان لەگەڵ هەستی ناسکی منداڵ و قۆناغی تەمەنی‌دا یەکتر دەگرنەوەو منداڵ بە ئاسانی دەتوانێ هەزمیان بکاو سوود لە ناوەڕۆکەکەیان ببینێ ، کە ئەویش مەسەلەی تەمەڵیو کارکردنە لە ژیان‌دا .. لەبەر ئەوەی کە منداڵ بواری بیرکردنەوەی کەمترە لە مرۆڤی ئاسایی ، زیاتر سوود لە —واقیع— دەبینێو ئەو شتانەی لە مێشکدا جۆش دەدرێت کە بەچاو دەیان بینێ ، بۆیە هیچ شتێك لە شانۆ زیاتر نی‌یە بتوانێ بیر لەلای منداڵدا دروست بکات ..

لەبەر ئەوەی شانۆ شتێکی بەسەردا سەپاو نی‌یە بەسەر منداڵدا ، بەڵکو بەشێوەیەکی سروشتی تێکەڵ بەدەروونی دەبێت ، هەم تامو چێژ لە کاراکتەرەکانو دیمەنو ڕووداوەکان وەردەگرێت ، هەم ئەنجامی بیری شانۆگەریەکەی لەمێشکدا دەڕسکێ ...

بۆیە شانۆ بە کەرەستەیەکی زیندووی پەروەردەیی دەژمێردرێت بۆ منداڵ . بەتایبەت ئەگەر ئەو شانۆیی‌یە سیفەتە ڕەسەنەکانی خۆی ، سیماو ڕەنگو ڕوخسارو بەخۆیەوە هەڵگرتبوو ..وەکو ئەو کەرەستانەی کە منداڵ لەگەڵیان‌دا زیاتر هەست بە نزیك بوونەوەی خۆی دەکات ، وەکو جلوبەرگی ئاژەڵ ، لاسایی کردنەوەی دەنگیان ، بەدەنگ هاتنی بێزمانەکان ، ڕەنگو هەموو ئەو شتانەی کە دونیای منداڵ بە خەونە بنەوشەییو سەوزو سوورەکانیەوە نیشان دەدەن ..

کاك (محسن) تا ڕادەیەك بەقەد توانای تیپەکە ،هەوڵی ئەوەی داوە ئەو لایەنە فەرامۆش نەکاتو شانۆنامەکانی پێ بڕازێنێتەوە ... ئەو ڕازاندنەوەی کە منداڵ شانۆیی منداڵان هەر بەلایەوە گرنگە ، دەرهێنەری ئەوەندە نی‌یە شارەزایی لە دەرهێنانو جوڵانەوەی دەرهێنانو جوڵانەوەی ئەکتەرو مەسەلەکانی تری شانۆی هەبێ ، بگرە بەر لە هەموو ئەوانەش دەبێ شارەزایی لە ڕووی دەروونی منداڵیشەوە هەبێو بزانێ چۆن تەلی هەستیان دەجوڵێنێ ، لەگەڵ چی‌دا ڕادەجفرێو بەچی دڵ خۆش دەبێو پێ‌دەکەنێ ..

بۆیە دەرهێنان بۆ منداڵ شێوازێکی تایبەتی خۆی وەردەگرێ ، وەکو جلوبەرگو ،دیکۆر ، ئارایشت ،هەموو شتەکانی تر ... کە ئەم لایەنە تاڕادەیەك لە (خولەی تەمەڵ)دا هەستی پێ دەکرا. بە پێچەوانەی (بێخەمی ناو بەرمیلەکە) کە موبالەغەیەکی زۆر لە لاولانەوەی ئەکتەرەکان‌دا بەدی دەکرا ، بەبێ بەنگەو بیانوو ، بەو ڕادەیە کە دایەلۆژەکانی بەجێ دەهێشت ...

لە (بێخەمی ناو بەرمیلەکە)دا کاك محسن جیاوازیەکی زۆر پەیدا دەکات لەگەڵ شانۆ نامەی دووەمی‌دا (خولە) بە هەموو ئەو لایەنانەی کەباسمان کرد ، بەتایبەت لەڕووی تەمەنی کاراکتەرەکانی وەکو تەمەنی (بێخەم ، کرێکارەکە ، کۆرسەکان .. کە ئەگەر بهاتایەو منداڵی هەڵبژاردایە بۆ ئەو دەورانە ئەوە شانۆ نامەکە زیاتر خاسیەتی خۆی وەردەگرت بەتایبەت کۆرسەکان — جگە لەوەندەش پاڵەوانی هەردوو شانۆ نامەکان (بێخەم) کە مرۆڤێکی تەوەزەلو تەمبەڵە — هیچ لەو ڕەوشتو خووانەی تێدا نابیندرێ کە لە مرۆڤێکی تەمبەڵدا هەیە ، وەکو گرانی جوڵانەوە ، قەڵەوی ، شلو خاوی لە قسەکردن‌دا ، باوێشك‌دان .. هتد ...

بگرە وەکو گێلە پیاوێك ، یان شێت خۆی نیشان دەدا، لە کاتێکا کە جیاوازیەکی زۆر لەو نێوانەدا هەیە ، پاشان هەر ئەو ئەکتەرە وا خۆی دەنواند کە ئازارێکی زۆر دەچێژێو بینەر دڵی پێ دەسووتا ، نەك قێزی لە تەمبەڵیەکەی بێتەوە !

سەرباری ئەمانەش ، ئەوەی لە هەموو شتێك پێویستە پەنجەی ستایشی بۆ درێژ بکرێت ، لەو دوو بەرهەمەدا . مۆسیقا و جلو بەرگو ئارایشت بوو کە تیپێکی لاوان بەخۆیانو ئەو توانا دیاری کراوەی هەیانە بتوانن بەو شێوە ڕێكو پێکە خۆیان پێشکەش کەن .

خۆزگە ڕەخنە زانستیو بنیاتنەر بووایە

لەڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە «٧٩١»ی بەرواری ٣٠-٥-١٩٨٥ کاك «علی کریم» لەگۆشەی هەرجارەی نووسێك ، ووتارێکی بڵاوکردەوە ، دەربارەی بەرهەمەکانی فیستڤاڵی پەیمانگای هونەرە جوانەکانی سلێمانی ..

تیایدا ڕەخنەی لەدوو شانۆکەری گرتووە گوایە — خۆی‌واتەنێ — (هیچ سیفەتێکی هونەری‌یان تێدا نەبووە . بەڵام بەرهەمە مۆسیقی‌یەکان زۆر بەپێزو جوان‌بوو .) .

بەرلەهەموو شتێك دەبێ ئەوەمان لەبەرچاوبێت کە بەرهەمەکانی مۆسیقا ، بەگشتی لە ئاوازدانانو دابەش‌کردنو ئامادەکردنو.. ماموستایانی بەشی مۆسیقا بوون وەك ماموستا «ئەنوەر قەرەداغیو صلاح ڕووف» . هەرچی بەرهەمە شانۆیی‌یەکانیش بوون لەدەرهێنانو نواندنو پێشکەش‌کردنی قوتابیان خۆیان‌بوو ، باشە دەبێ کاری ئەو قوتابیانە کەزۆرنی‌یە لەکۆڕی هونەردا کاردەکەن ، بەراووردبکرێ بەکارو بەرهەمی ئەو ماموستا خاوەن ئەزموونو بەهرەوەرانە ؟!

هەروەها کاك «علی» دەڵێ: (عیبرەت لە پێشکەش‌کردنی شانۆیی تەنها پێشکەش‌کردن نی‌یە بەقەدەر ئەوەی چی پێشکەش دەکەینو چۆنی پێشکەش دەکەین ؟!) تۆبڵێی مەبەستی ئەوەبێ دەقەکان هی‌ئەوە نەبووبن پێشکەش بکرێت ؟

بەڵام کاك «علی» هەر خۆشی ڕایەکی هەیە کە زۆر دژی ووتەکەی پێشوویەتی دەڵێ (ئەگەرچی هەڵبژاردنەکەیان بۆ ئەو دروتێکستە گەلێ نەبارو بەجێبوون) ئیتر نازانم مەبەستی لەچی پێشکەش‌دەکەینو چۆنی پێشکەش دەکەین دەبێ چی‌بێت ؟! جگەلەوە قوتابیانی پەیمانگا پێش هەموو شتێك گرنگی بەئەزموونو فراوان‌کردنی ئاسۆی تاقی کردنەوە دەدەن نەك هەوڵبدەن دەبێ کارەکەیان ١٠٠٪ سەرکەووتوبێو جەماوەر چەپڵەیان بۆبکوتێ ، هەر لەبەرئەوەشە سنگی‌یان هەمیشە فراوانە بۆ وەرگرتنی ڕەخنو سەرنجی ڕەخنەگران بەمەرجێ سوودی لێ‌ببینو دووربێ لەهەموو کرچو کاڵیو ڕەقی‌یەك .

باشە چۆن ڕەخنەگر دەتوانێ خوێنەرانو خەڵکی قایل بکات بەوڕەخنانەی کەدەینوسێت ئەگەر هیچ بەڵگەو سەلماندنی ماقوولو مەنطقی‌یانەی نەدابەدەستەوە، دەبێ هەر لەخۆوە بڵێ بەرهەمەکان پڕ لەکەلەبەرو لاوازبوون !! ئەی خوێنەر ناڵێ کاکی برا کوا بەڵگەو سەلماندن بۆ ئەو قسانەت ! ئەی ناڵێن لاوازی لەتەکنیکی دەرهێنان بوو یان لەنواندن یان ..؟! لەلایەکی‌تر گلەیی لەقوتابیانی پەیمانگا دەکات گوایا هەمیشە لەدانیشتنێدا باس لەئەزموونو باسی (کرۆتۆفسکیو بیتەر بروك) و شانۆی سەردەم دەکەنو ناتوانن ئەو وانە هونەریانەی خوێندوویانە بەکردار لەکارە هونەری‌یەکانیاندا تەوزیف بکەن ، مەخابن .. بەڵام تۆبڵێی کان (علی کریم) ئاگاداری ئەوەبێت کە لە چالاکی قوتابخانەکانو سانەوی صلاح‌الدین بەرهەمی شانۆیی‌تر پێشکەش کراون؟! باوەڕ ناکەم .. .ئەگەر وابووایە ئاوا کوێرانە قوتابیانی هەڵنەدەسەنگان نەی‌دەفەرموو گوفتارو کرداریان چوون یەکنینو جگەلەوەش ئەو دوو بەرهەمەی فیستڤاڵەکە — لەدوای گۆرانیو مۆسیقا پێشکەش‌کردن — بکاتە نموونە بۆ هەموو بەرهەم تواناکانی‌تری پەیمانگا .

خاڵێکی گرنگ‌تر دەڵێ (ناتوانم لەم بوارە تەسکەدا لەمەسەلە گرنگەکانی دەرهێنانو نواندن بدوێم).. باشە ئەی چۆن ڕەخنە لەپارچەیەکی هونەری شانۆیی دەگرێ بێ‌ئەوەی باس لەو لایەنانەوە بکرێ ؟ بەڵام ئەگەر ئەم مەبەستی ڕەخنەی زانستیو بنیاتنەرە ،بۆنایەت یەك‌یەك خاڵە ئیجابیو سەلبی‌یەکان دەست نیشان بکاتو بیخاتە ڕوو بەنموونە بڵێ : (چارەسەری دەرهێنانی بۆ فلانە دیمەن لاوازبوو ... نەیتوانی‌بوو دیمەنەکان بەپێی کاریگەرە درامی‌یەکەی بەسەر جواگرافیای شانۆدا دابەش‌بکات ، دیکۆرو ڕووناکی لەفلانە شوێندا هەڵەبوو .. هتد ، ئیتر بۆ بوارتەسکە ! ئەی ئەوەنی‌یە ڕۆژنامەی هاوکاری خۆشەویست ئەو وتارەی بۆ بڵاو کردەوە ... نەخێر — دیارە نەیتوانیوە خۆی لەقەرەی هونەری دەرهێنانو نواندنو تیۆرەکانی بدات چونکە ماموستا نەدەرهێنەرە نەڕەخنەگری شانۆیشە ، ئێ کاری شانۆیش بریتی‌یە لەئەدەبو دەرهێنانو نواندن !!! ئیتر نازانم چۆن ڕەخنە دەنوسێو باس لە ناوچە جیاجیاکانی شانۆ دەکات بەبێ کارە درامی‌یەکان ؟ لەلایەکی‌تر باسی نواندنو ئوسلوبی دەرهێنەرو درامەکردنی تێکستو سەردەم دەکات کەباوەڕناکەم هیچ هونەرمەندێك باخود خوێنەرێك بزانێ بڵێ‌چی تێ‌بگات !.

ماموستا «علی کریم» لەکۆتاییدا بەتەوسو توانج تێ‌گرتنەوە دوو شانۆیی‌یەکە هەڵدەسەنگێنێ بێ‌ئەوەی حیساب بۆ هیلاکیو ماندوویی‌یان بکات دەڵێ :

(«تێروتەسەل) بوون لەکەلەبەرو ئاستنزمی ... تۆبڵێی ڕەنج بەخەساربن ؟!! خوا نەکات) من لێرەدا بۆ چوونێکم هەیە : هیچ هونەرمەندێك سەرکەوتنو داهێنانی لەسکی دایکی‌یەوە نەهێناوە گەرنوشتیو هەڵەی نەهێناوە گەرنوشتیو هەڵەی نەهاتبێتەڕێ ، نەخوازەڵلا سەرەتای ئیش‌کردنی .

ئیتر وابزانم هیچ پێویست ناکات ئاوا بەڕەقیو بێ‌بەزەیانە ڕەخنەی ڕەت دەرهەق ئەولاوە خوێن گەرمو دڵسۆزان بووترێو سەرو پۆتەڵاکیان بشکێنرێو لەبری پشتگیری‌کردنو هاندان ، لەئێستاوە تەپڵی ڕەنج بەخەساریان بۆ لێ بدرێ .. بۆ ؟!

تۆبڵێی ماموستا علی کریم بەهەڵەدا نەچووبێ لەو ووتارەیدا ؟!! ئەوە خوێنەر دەزانێ .

«خۆزگە ڕەخنە بنیاتنەربووایە .. .نەخوازەڵلا ڕەخنەگرتن لەئەدەبو هونەری لاوان ... ئەوە شارەزایی‌یەکی زۆر زیرەکانەی دەوێت» .

هیوا جاف

هونەرمەندێ بناڤ و دەنگ «رامبرانت»

فهمی بالایی

ئەڤ هونەرمەندە شیایەب بیرو باوەرێن خو ب هێزا دەستێت خو ب شیان ورابونا خو خو بگەهینیتە لوتکێ هونەری لەوما هاتیەنیاسین کو ئێکەمین و مەزنترین هونەرمەندێ هونەندی‌یە .

هونەرمەند «رامبرانت» ل سالا ١٦٠٦ ل باژێرێ «لایرن» چاڤێن خوێ ڤەکرین و هەر ژبچویکاتیا خو خو هاڤێتیە د ناف گۆڤەندا هونەری دا و بیرو باوەرێن خو دیمەن و دورهێلا گەلێ خو کرینە کەڤال . دەست پێ کرنا وی یا هونەری ژلایێ هونەرمەند «ڤانسو» بوبە پشتی ئەڤ هونەرمەندە چوبە باژێرێ «ئەمستردام» شیا لدەمێ سالەکێ ژ ١٦٢٤-١٦٢٥ خو بگەهینیتە نیگارگەهێت هونەری و بشێت قازانجەکێ ژێ وەربگریت.. پشتی زڤرینا وی بو باژێرێ «لایرن» شیا پێتر خو بکێشیتە دناف هونەریدا و پێتر بشێت کەڤالێت هونەری چێ بکەت ... کەڤالێت ڤی هونەرمەندی بێت ئێکێ ئەوێت ل «لەندەن» چێ کرین بومە ودسا دبار دکەت کو هونەرمەندێ «ئیطالی» یێ بناف و دەنگ «کاراڤاجیوی» کارەکێ گەلەك مەزن یێ کربە سەر ڤی هونەرمەندی . رامبراندی ژی وەکی ڤی هونەرمەندی روناهی‌یەکا گەلەك ب قوەت ژلایەکی ڤە بکارئینای د کەڤالێت خودا

پشتی هونەرمەند «رامبرانت» بنەجهـ بوی ل باژێرێ «ئەمستردام» ل سالا ١٦٣٢ لڤێرێ ژن ئینا و ناڤێ ژنا وی «ساسیکا» بو ل سالا ١٦٣٤ . ڤی هونەرمەندی گەلەك رەسمێ «ساسیکا» یێ رەسم کری تابلویێ ژهەمی‌یا بناف و دەنگ تر «ئەزو ساسیکا» لسالا ١٦٣٤ .

هەر لڤێرێ هاتە نیاسین کو ئێکەمین هونەرمەندە یێ کو رەسمێت مروڤا چێ بکەت ل «ئەمستردام» ڤی هونەرمەندی دەست کر ب ڤپێش ئێخستنا رێکا خو یا هونەری و بکارئینانا رەنگێ «باروکی» د ناف کەڤالێن خودا بێت کو دیار د کەڤالێت هونەرمەند «رافائیلی» دا لسالا ١٣٣٦ هەر لڤێرێ ژی روناهی‌یەکا گەلەك ب هێز بردنگەکێ شانویی ژ ردخەکی ڤە بکار ئینایە .. .

پشتی «رامبرانت» هاتیە نیاسین و ناڤ و دەنگێت وێێت هونەری چویێن و رێکەکا هونەری گرتی شیا هندەك کەڤالا ژ دورهێلا خو رەسم بکەت ژ بابەتێن پێدڤی .

کەڤالێ ڤی هونەرمەندی بێ ژ هەمیا بناف و دەنگ تر «گەرهانا شەڤێ» یە یێ کو رەسم کری لسالا ١٦٤٢ . د ڤی کەڤالیدا هندەك ئەفسەر و سەرباز یێت رەسم کرین کو د دیاری د ناف رەشاتیا شەڤێدا .

هوسان روژ ب روژ ناف و دەنگێت ڤی هونەرمەندی چون بتایبەتی ل باژێرێ «ئەمستردام» ئەڤە بو ئەگەرا پالدانا ڤی هونەرمەندی بو رەسم کرنا هندەك مروڤێت بناف و دەنگ بتایبەتی د سالێت پێنجیو شێستێ دا.

هەر لڤێرێ نە بەس مروڤێت بناف و دەنگ رەسم دکرن بەلکی مروڤێت هەژار و بەلنگاز ژی رەسم دکرن وەکی کەڤالێ «زڤرینا کورێ سقالوی» کو لسالا ١٦٦٥ چێ کری‌یە دیسان کەڤالێ «شیف خارن لدەف ئەماوسی» لسالا ١٦٦٨ چێ‌کری‌یە .

ڤی هونەرمەندی دیاردکر دناف کەڤالێت خودا کو جوانیەکا بروح و هەلبژاردنا مێرخاسی د ناف کەسێت هولەندی و مروڤێن بناف و دەنگێن چاخێ «باروکی» .

دیسان ڤی هونەرمەندی گەلەك ردسمێت خو بێت رەسم کرین لسالا ١٦٥٦ - ١٦٦٨ دگەل بورینا ژینا وی و ژیانا خویا روژانە کەڤالێ وی یێ بناف و دەنگ «نیگارێ من» یێ کو رەسم کری لسالا ١٦٦٠ .

ئەڤ هونەرمەندە هاتە نیاسین ژ هونەرمەندێت پێش کەفتی یێت جیهانی و ژمارا کەڤالێت وی یێت هونەری دبنە «٦٥٠» کەڤال ژبلی ٣٠٠ کەڤالێت کولای و «١٥٠٠» رەسم ڤی هونەرمەندی رەنگەکێ زەرێ تاری د ناف کەڤالێت خو دا بکار ئینایە .

ڤی هونەرمەندی کار کرە سەر گەلەك هونەرمەندێت هولەندی ل باژێرێ «هارلم» کار کرە سەر هونەرمەند «ڤان ئوسیتر تربرخ» ئەو لباژێرێ «لایرن» کار کرە سەر هونەرمەند «جیرادو»ی و ل «دلفت» کار کرە سەر «فابریونی» ماموستایێ هونەرمەندێ بناف و دەنگ «ڤێرمێر»ی دیسان کار کرە سەر هونەرمەند «دی هوخ»ی .

لڤێرێ هولندی یا گەلەك گرنگی نە د دا بابەتێت دینی بەلکی وان پێتر دیسان کەڤالێن لسەر دور هێلا وان و بورینا ژینا روژانە و دیمەنێت سروشتی و کارو بارێت ناف مالێ . لسالا ١٦٦٩ هێلا و دنیا روهن و زەلال لبەر بو شەڤ رەش‌و کەڤالێن خو کرنە بیرهاتن و پێشکەشی گیانی مروڤایەتی‌یا جیهانی کرن .

هوسا ڤی هونەرمەندی بەوبەرێن دبروها هونەری نەخشاندن و بەرپەرەکێ روهن‌و سپەهی بو خو هلدا لجیهانا هونەری ... و بو بشکوژا گەشا باغێ هونەری.

Institut Kurde de Paris

ئێران
شــــوورای مــــەرگ

● سیاووش بەشیری ●
نووسیوبەتی

● ب. شەپۆل ●
کردوویەتی بە کوردی

(بەشی سێیەم)

لە بەندیخانەی (قەسر)دا ، هەشتا لەو بەندی‌یانەم بینی کە لەوەوپێش چاووم بە هەندێکیان کەوتبوو و ناسیمبوون لەوانەیش میر بلووکی ، سیاووش سەوصام بەختیار ، محەمەد محەمەد سەلیم ، ئەفسەر (گرووبان) معماریان ، ئەندازیار هرامکیان ، حەبیب بیهمەرد ، موحسین ڕەجەوی ، ئەمیر بەهرامیان ، سیاووش ئازادی، ئیرەج نیکخاه ، بۆ تیماری هونەرمەندو من ، لەو هەشتا کەسە تەنیا (دە) کەس لە ژیان‌دا ماوون ئەگینا ئەو حەفتا کەسەکەی تریان ئەمبۆلانسەکان بەرو دەورووبەری بەندیخانەی (قەسر)ی بردن و لەوێشەوە بۆ کۆڕستانی بەهەشتی ..

بۆ زیندانەکەم گەڕامەوەو پاش چەند دەقیقەیەك (ڕەزوانی) هات بۆ لام .. خوایە بمانپارێزیت ! هاتنی ، بۆ من ئەوە دەگەیەنێت ، کە لەگەڵ مەرگ‌دا یەك‌دەگرینەوە .. هێشتاکە دووایەمین شەووم لە بیرە لە بەندیخانەی (قەسر) بەرلەوەی بۆ (نیقین)م بگوێزنەوە کە بە دەستی ئەوو بە دەستی ماشەڵای قەساب . (ڕەزوانی) دەستی گرنم و لەگەڵ خۆیی بردم بەڵام (صەفا) داوای‌کرد بۆیە فەرمانی پێ‌کردم بۆ زیندانەکەم بگەڕێمەوە بە مەرجێك کاتێکی تر بێت و لەگەڵ خۆیم ببات .. لە زیندانەکەدا زانیم کە ناهەنگەکانی لە سێدارەدان کە خەڵخاڵی سازی دەدان پاش گەڕانەوەی لە شاری ڕەشت پتر بوون ، ئەویش لەبەر ئەوەی خەریك بوو بیکوژن .. هەندێك دەیان‌گوت ئەو هەوڵی کوشتنەی لە دەسیسەی خۆی بووە بۆ ئەوەی بۆ خومەینی‌ی جادووگەر بسەلمێنێت کە بە هۆی ئەوەوە ئازار دەچێژێت ..

میر بلووکی‌و محەمەد سەلیم و جەلالی سەرگەرمی گفت‌و گۆ بوون ، بەڵام میر بەهرامیان بێ‌دەنگ‌و بێ‌وورتە لە یەکێك لە گۆشەکانی زیندانەکەدا هەڵترووشکابوو منیش لەسەر زەوی دانیشتبووم بیرم لە ئاهەنگ‌و میوانداری‌یەکانی شوورەی مەرگ دەکردەوە .. ئای شوورەی مەرگ تا ئێستا چەندین دیمەنی خوێناویت بە خۆوە دیتووە .. ئەی شوورەی مەرگ زار هەڵبێنە تا نووسەرو هونەرمەندو نیگارکێشەکان گوێ‌یان لێ‌بێت‌و ببیستن تا ئەم دیمەنانە تۆمار بکەن بۆ ئەوەی کات‌و زەمانە نەیانپێچێتەوە .. کات حەددی چی‌یە بتوانێت لە گۆشەی بیرچوونەوەدا بیانپێچێتەوە !

شەو ئەو کاتە بوو پیاوکوژەکان تێیدا دەستیان بە ئارەزووە خۆشەکەی خۆیان دەکرد بە تەقەکردن لە نزیکی شوورەی مەرگ‌دا بەڵام خەڵخاڵی ماوەی پاش نیوەڕوانی بۆ دادگا کردنە نارەواکەی خۆی هەڵبژاردبوو ئەو ڕۆژەیش حەوت بەندی‌ی هەڵبژاردبوو بۆ میوانداری‌ی « شوورەی مەرگ »

یەکێك لەوانەیش ئافرەتێکی دانیشتووی شاری عەبادان بوو تەمەنی لە شەست ساڵ تێپەڕی کردبوو .. چەندین گەرماوی لە عەبادان‌دا هەبوو .. لە بیناکاریشدا ئیشی دەکردو ئەوەبوو لەگەڵ سەرکردایەتی‌و هێزی دەریایی‌دا بەڵێنێکی مۆرکردبوو کۆمەڵێك خانووبەرەی نیشتەجێ‌و ئەپارتمان دروست‌بکات بەرانبەر بە (٢١) ملیۆن تومەن . کە چەکی ئەو پارەیەی وەرگرتبوو لەلایەن دەستەو کۆمەڵەی خەڵخالی‌یەوە دەستگیرکرابوو کە لە بنکەی سەرکردایەتی‌ی هێزی دەریایی‌یەوە هاتبووە دەرەوە تاوەکو فەرمانی لە سێدارەدانی بەسەردا بدرێت هەروەها لەو حەوت کەسە (ئیرەج سولتانی نووری) ئەندازیاری نەوت بوو کە لە خێزانێکی ڕێزگیراو بوو خوێندنی لە بریتانیا تەواو کردبوو ، بۆ ئێران گەڕابووەوە بۆ ئەوەی (مردنی خەڵخالی‌یانە) چاوەڕێ‌ی بکات ..

(ئەرسەلان) هاتە ژوورەوەو ئاگاداری‌کردم کە بڕیاریان داوە سێ ساڵ بەندم بکەن‌و لە ڕۆژنامەکان‌دا ئاگاداری‌یەکیان بڵاوکردبووەوە داوایان لە خەڵکی کردبوو هەر سکاڵایەکیان لە دەستم هەیە با سەر لە دادگاکە بدەن ..

پاش چەند دەقیقەیەك (ئەمیر) هات بۆ ئەوەی بمبات ، جارێکی تریش بە گریانەوە دەستم بە خواحافیزی‌ی هاوەڵەکانم کرد بە ناخۆشی چونکە لێ‌یان‌دەبڕام ، بە خۆشیش لەبەر ئەوە وا دیارە لە (شوورەی مەرگ) دوور بوومەوە ، باوەشم بە (میر بلووکی)دا کردبوو کە (طه هماسبی) هات‌و داوای لێ‌کرد خۆی پۆشتە بکاتەوە بۆ ئامادەبوون لە دادگادا کە پاش سەعاتێك دەست‌پێ‌دەکات ! ئەوەبوو (طه هماسبی) داوای لە (میر بلووکی) کردبوو پێنج ملیۆن تمەنی پێ‌بدات ئەگینا سێدارە چاوەڕێ‌ی دەکات ! (میر بلووکی) نەیدەزانی چۆن ئەو پارەیە زۆرەی دەست‌دەکەوێت .. تەوقەم لەگەڵ (میر بلووکی)دا کردو لەگەڵ (ئەمیر)دا چووم ، لە نووسینکەی (خەڵخالی)دا هەندێك بەندی ڕاوەستابوون پاشان من‌و (محەمەد سەلیم)یان بۆ ڕێڕەوێکی درێژ برد بە دەرگایەکی ئاسنین کۆتایی پێ‌دێت پاسدارێك بەرانبەری ڕاوەستاوە کە پێشوازی‌ی لێ‌کردین‌و گوتی :

بەخێرهاتن لە ماڵە نوێکەتان‌دا ..

شوێنە نوێیەکە پێ‌ی دەگوترێت (کەرەنتینە) بەندی چوار ڕۆژی تێدا بەسەر دەبات پاش ئەوەی فەرمانی بەندکردنی بەسەردا دەدرێت ، چەند وێنەیەکیشی دەگیررێت‌و ژمارەیەکیش واتە نمرەیەکیشی پێ‌دەدرێت لەسەر سنگی دەدات ..

(کەرەنتینە) کە ئامادەکرابوو تا دوو هەزار بەندی‌ی تێدا جێ‌یان ببێتەوە کەچی هەشت هەزار کەسی تێدابوو چونکە خەڵخالی ڕۆژی ٦٠٠ – ٧٠٠ کەسی بۆ ڕەوانە دەکرد ، لەوانەی کە لەم شوێنەدا چاوم پێ‌کەوتن کابرایەکی ئایینی تەمەنی « ٨٢ » ساڵ بوو ناوی (ئایەتوڵڵا نیزامەدین ئەنساری ئیسلامی » بوو .. بە بەرچاوی کوڕەزاکانیەوە هەشتا جەڵدەیان لێ‌دا ! پاشان شەش ساڵ بەندی‌یان بەسەردا دابوو .. بەسەرهاتەکەی خۆیی بۆ دەگێڕامەوەو دەگریا پێم‌گوت بۆ دەگریەیت ؟ لە ترسی شەرەف‌و نامووس‌و سەربەرزیم‌دا ..

دەبێت سێ ساڵ لە بەندیخانەدا بەسەرببەم واتە (١٠٩٥) ڕۆژ تا بەربدرێم .. دەبێت بەرگەی ئەوە بگرم بەبێ ئەوەی ڕۆشنبیری‌ی بەندیخانە کارم تێ‌بکات بێ‌سەردانەواندن‌و مل‌کەچ‌کردن بۆ دەستەڵاتی ناخووندەکان .. ئێستا بەتەواوەتی لە خەونی هەڵاچەو پەڵاچە ڕزگارم بوو .. زانیم کە دەبێت (١٠٩٥) ڕۆژ لە بەندیخانەدا بەسەرببەم .. بیرم لە ڕۆژگاری بەندیخانە دەکردەوە کاتێك کۆمەڵێك هاووڵاتی‌ی ئەفغانیم بینی دەربارەیان پرسیارم‌کرد زانیم کە ڕژێمی خومەینی بە دژ بە شۆڕش تاوانباری کردوون !! نە من‌و نە ئەوانیش نەمان‌دەزانی چی شۆڕشێکیان مەبەستە ؟ ئایا شۆڕشی (خومەینی)یان شۆڕشی (کارمل)یان مەبەستە ؟!

پاسدارێك هاتە ژوورەوەو داوای لە من‌و لە (محەمەد سەلیم) کرد لە گەڵیدا بچین .. بردینیە ژوورێکەوەو چای پێشکەش‌کردین چایەکی تایبەتی بوو ! واتە چای نێو بەندیخانە نەبوو ، دوو (بلیت)ی لەبەردەم‌دا دانایین داوای لێ‌کردین پڕیان بکەینەوە پاشان دووبارە گەڕاندینیەوەو لە ڕێڕەوەکەدا ئاگاداری کردین کە شەش کەس لە سێدارە دراوون ، کە پرسیارمان لە ناوەکانیان کرد تەزووم بە لەش‌دا هات کاتێك زانیم (محەمەد میر بلووکی)ی دۆستم یەکێکیانە .. ئایا هەموویان لە (موفسدی فیل ئەرز بوون) !!؟ دەبێت میوانی شوورەی مەرگ بن ؟ وەنەبوو لە داخان‌دا بتەقم ، (نیگار)ی کچی‌و (عەلی ڕەزا)ی کوڕی‌و (مەعسوومە)ی خێزانیم بیرکەوتنەوە ، ئەوانەی کە چاووم پێ‌نەکەوتوون بەڵام دەیانناسم چونکە زۆری دەربارەیان بۆ باس‌کردووم .. (زەبیح)ی برای خێزانەکەیم بیرکەوتەوە کە لە سەر حسێبی وی خوێندنی لە دەرەوە تەواوکردبوو واتە لەسەر حسێبی (میر بلووکی) دڵۆپە فرمێسکەکانم سڕین کە گۆنایان تەڕکردبووم کاتێك (محەمەد سەلیم) هاواری کرد ئەڵلاهو ئەکبەر ئەمەتا هێشتا زیندووە .. ئاوڕم دایەوە .. بینیم (محەمەد سەلیم) و (محەمەد میر بلووکی) باوەشیان بەیەك‌دا کردووە .. ئەڵلاهو ئەکبەر مردووەکان زیندوو دەبنەوە .. شەوگارمان ڕابواردو محەمەد میر بلووکی بەسەرهاتی خۆیی بۆ دەگێڕامەوە .. کە (طه هماسبی) هات بۆ دادگام ببات .. داوای پێنج ملیۆن تومەنی لێ‌کردم بۆ ئەوەی یارمەتیم بدات منیش قایل نەبووم دانیشتم وەسیتنامەی خۆم بنووسم پاش ئەوەی کاغەزێك‌و پێنووسێکیان پێ‌دام کە لە نووسین بوومەوە بۆ نووسینگەی خەڵخالی‌یان بردم کە سەری بەرز کردەوەو سەرنجی ڕووی دام‌و گوتی « تۆیش دەڕۆیت » پێکەنی‌و منیش لەگەڵیدا پێکەنیم .. بە مردنی من پێدەکەنی‌و منیش بە زیندووەکانی ئەم جیهانە ناپۆختەیە پێدەکینم ! پرسیاری هۆی پێکەنینەکەی لێ‌کردم پێم‌گوت بەم دنیایە پێدەکەنم ، داوای لە پاسدارەکان کرد بۆ زیندانەکەم بگێڕنەوە کەچی فەرمانی دا ئەوانی دی لە سێدارە بدرێن !!

(میر بلووکی) قسەکانی دوایی پێ‌هێنا کاتێك کە پاسەوانەکە هاتە ژوورەوە پارچەیەك مسی بچووکی پێ‌دام ژمارەی (٣٠٥٤٦)ی لەسەربوو داوایشی لێ‌کردم بیکەمە ملم .. وام لێ‌هات نمرەم لە مل‌کرد .. من ئێستا (سیاووش بەشیری) نیم بەڵکو ژمارە ٣٠٥٤٦)م دەبێت بەو نمرەیە بژیم‌و بەو نمرەیەیش بمرم ..

● ماویەتی ●

فؤاد حسین

پێش‌ئەوەی ڕژێمی گەوجی تاران دەست‌بکات بە هەڵبژاردنی سەرەك کۆماری وەکو ناویان لێ‌ی ناوە «کۆماری جومهوریی ئیسلامی‌ی ئێران» عیراق‌و گەلێ لە دەوڵەتانی سەرزەمین‌و ژمارەیەکی زۆر لە سیاسیە بەناوبانگە جیهانیەکان ووتیان نەتیجەی هەڵبژاردنەکە دیارەو هەر لەئێستاوە ناوی «علی خامنئی» ئەدرەوشێتەوە بە تایبەتی لای دەجالی گەورە «خومەینی» هەرچەند ڕەفسەنجانی بەم چەشنە خۆشحاڵ‌نابێت‌و زیاتر ڕقی لە سەرەك کۆمار هەڵدەسێت و توانج لێ‌ی دەگرێت‌و یەك بەیەك هەڵەکانی دەستنیشان دەکات‌و دەیانژمێرێت .. بەڵام چی‌ی بەدەستە .. کە دەجال فەرمایشت‌بدات ئیتر ئەوە سێ‌و دووی بۆ نامێنێت و دەبێت جێ‌بەجێ بکرێت.. بگرە هەتا سەرەك کۆمار خۆیشی جا تا ئێستا چی‌ی بەدەست‌بووەو چی‌ی لە دەست‌هاتووە تا ئەم ساتە چ بیریارێکی داوەو کەی ڕای خۆی لە مەسەلەکان ژیان‌و باری سیاسی‌و کۆمەڵایەتی‌و ..هتد

کە تایبەتین بەئێرانەوە داوبەتی ...وە ئەگەریشت بدات جا کێ گوێی لێ دەگرێت ..!!

وە ئەوەی ڕاستی‌بێت ژمارەیەکی زۆر کەم لە کەلانی ئێران بەشداریان لە هەڵبژاردنەکە کردووە ئەوـیش بەزەبری چەك‌و هەرگیز ڕازی‌نەبوونەو دەیانزانیوە گشت درۆیەو سەیری لیستەو کارتەکان ناکەن‌و «علی خامنئی» بۆ جاری دووەم بەردەوام دەمێنێتەوەو خۆی سەرەك کۆمارە ..

بۆ نمونە ڕژێمی داخ‌لەدڵ بە زەبری چەك‌و لێدان بەربەستی بەندکراوە سیاسیەکانیان‌کردوون بۆ ئەوەی بەشداریی هەڵبژاردنەکە بکەن‌و دەنگی خۆیان بدەن ..

وە ئەوانەی‌قایل نەبوونە جێ‌بەجێ‌ی فەرمانەکانی دارو دەستەکەی خومەینی بکەن بە شێوەیەکی دڕندانە بەربەستی ئەوەبان کردوون کارتی هەڵبژاردنەکە وەربگرن‌و بەشداری‌بکەن .. گەلێ ئاژانسی جیهانی ئەوەیان دووپات‌کردۆتەوە کە شوێنی لێدان‌و ئازاردانەکانیان لە دەم‌وچاویاندا دیاربووەو بە پەستی‌و ڕق‌وقینەوە ڕوویان‌دەکردە سنوقەکان .

لەگەڵ ئەوەشداو هەر چەند دەستەودایەرەی ڕژێمی نەفام‌و گەوج هەوڵی داوە چ بەنگاو قسەی خۆش‌ونەرمۆ چ بە سزاوان‌و لێدانی فورسی نامرۆڤایەتی لەگەڵ ئەوشدا ژمارەیەکی ئێجگار زۆر ئەم شێوەدڕندایەتی‌یە سوودی‌نەبووە بۆ ڕژێم‌و بەشداری‌ی هەڵبژاردنەکە نەکردوون ، وەکو ژمارەیەکی زۆر لە کرێکارانی خەڵوزی بەردین لە شاری کرمان‌و کرێکارانی کانی خەڵوز ، ئەمانەو زیاتر لە دە هەزار کرێکار لە فابریقەو کارخانەکانی تردا لە گشت شارەکانی ئێراندا بەشداریی تەبەکە بازیەکەی خومەینی‌و داردەستەکەی نەکردوون .

لەخواروی ئەفریقا چ باسە

عبدالغني علي يحيى
ئامادەی کردووەو گۆڕیویەتی بۆ کوردی .

زرێپۆش‌و هێزە چەکدارەکانی تری سوپای ڕەگەزپەرست لە کۆماری خواروی ئەفریقادا ، روویان لە هەموو شارەکانی خواروی ئەفریقادا کردووە ، بە تایبەتی ئەو شارانەی کە زۆربەی دانیشتوانیان قووڵەڕەشن . ڕاوی هاووڵاتیان دەنێن‌و ئازاریان دەدەن .

هەر زرێپۆشێك کۆمەڵە سەربازێکی هەڵگرتووە ، ئەو سەبازە ڕەگەزپەرستانە چەکدارن بە جۆرەها چەکی کوشندەو بەردەوام روو بە رووی هاووڵاتیانی بێ تاوان‌و بێ دەسەڵات دەبن‌و دژیان دەجەنگێن . هێزەکانی ڕژێمی ڕەگەزپەرست لە مەیدان‌و شەقامەکانی شارو شارۆچکەکانی ئەم وڵاتە داگیرکراوە ، وەك سوپایێکی تاوانباری داگیرکەر دێنە بەرچاوو لە گشت شوێنێکدا دەستیان بە گرتن‌و ڕاونان‌و کوشتنی خەڵکی بێ تاوانیان کردووە ، بۆ نموونە : لە شاری « گرافا ڕاینیت » دا کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای شاری « الکاب » سوپای ڕەگەزپەرست هێرشێکی دڕندانەی بۆ سەر بردو پتر لە ٧٢ هاووڵاتیی ڕەشی‌ی ئەفریقی لێ گرت .

لە ڕۆژی ئابلۆقەدانی شارەکانی قووڵەڕەشەکانی خوارووی ئەفریقادا لە لایەن سوپاو پۆلیسی ڕژێمی کۆنەپەرست‌و ڕەگەزپەرست تەنیا لە شاری جوهانسبرگ‌و شاری « پۆرت ئەلیزابێث »دا پتر لە ٥٩ کەس گیران ، دوای گرتنی ئەو کەسانە گرتن‌و تۆقاندن‌و کوشتن سەرانسەری ئەو وڵاتەی گرتەوەو سەدەها خەڵکی بێ تاوان تووش ئازارو ئەشکەنجەو ماڵوێرانی بوون ، جگە لەوەی کە دەیەها مەفرەزەی چەکدار بە سەر شەقام‌و گۆڕەپانەکانی شارەکانی وولات بڵاوکرانەتەوە بۆ گرتن‌و ڕاونانی ئەو کەسانەی فەرمانی ڕەگەزپەرستەکان دەشکێنن‌و بایەخ بە ئابلۆقەدان‌و تۆقاندن نادەن .

میریی سپی‌ی ڕەگەزپەرست لە خوارووی ئەفریقادا بە دەستێکی پۆڵایی دەیەوێ ئاسایش‌ و هێمنی لە ١٦ ناوچەی جۆراو جۆردا بچەسپێنێ‌و لە ئەنجامی ئەو کردەوە پڕ لە زولم‌و زۆرداریدا تا ئێستا پتر لە ١٥٠ مرۆڤی بێ‌تاوان لە قووڵەڕەشە تێکۆشەرەکاندا کوژراوون‌و پتر لە دوو سێ هەزار هاووڵاتیش بەند کراون . زۆربەی هەرە زۆری بەندکراوەکان سەر بە « بەرەی دیموکراتیی یەکگرتوون » وەك « نیلسۆن ماندیلا »و قەشەی بەناوبانگ « ئەلن بویساك »و گەلی ناوداری‌تر لە : هۆزانڤان‌و قوتابی‌و کرێکاردا . شیاوی باسە زۆربەی دانیشتوانی شارەکانی کۆماری خوارووی ئەفریقا بەشداری خۆیانیان لە خەباتی بێ‌ووچانی گەلەکەیاندا نواندووە ، بە تایبەتی پیاوە ئاینیەکان‌و سەرکردەکانی قوتابیان .

دووای هەفتەیێك لە گرتن‌و کوشتن‌و ئابلۆقەدانی شارەکانی ئەم وڵاتە جۆرە هێمنیێك بڵاوبۆوە ، بەڵام ئەو هێمنی‌یە زۆری نەبردوو خەیاڵی ڕەگەزپەرستەکان خاو بووو قەشە « دیسمۆند توتو » خاوەنی « خەڵاتی نۆبل بۆ ئاشتی » ڕاستی کرد کاتێ ووتی :

« باکاربەدەستانی بریتۆریا چاك بزانن کە تەقینەوەی داهاتوو خوێناوی دەبێ » .

ئەمەو هێمنیەکە زۆری نەخایاندو گەلە ڕەشەکەی ئەم وڵاتە وەك بۆمبا تەقیەوەو تەقینەوەکە تەختی ڕەگەزپەرستەکانی لەرزاندو مەترسی خستە دڵیان‌و دڵی ئاغاکانیان . قسەکەرێکی ڕەسمی لە کۆشکی سپی‌دا کە ناوی « لاری سبیکس »ە داوای لە حکومەتی خوارووی ئەفریقادا کرد : ئابلۆقەدان لە سەر ووڵاتدا هەڵگرێ‌و لابات .

ئەفریقی‌یە ڕەشەکان ئەو قسەو قسەی‌تریڤا بە درۆ دادەنێن ، چونکە پەیوەندی نێوان ئەمەریکاو ڕژێمی خوارووی ئەفریقا هەر وەکو خۆیەتی .. بە تێنەو نەگۆڕاوە ، بۆ سەلماندنی ئەم ڕایەش : قسەکەرێکی تریش سەر بە وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا ووتی : « بیر لە گۆڕینی ئەو سیاسەتە ناکەین !!! »واتە سیاسەتی یارمەتیدانی ڕژێمی ڕەگەزپەرست لە لایەن ئەمەریکاو پشتگیری کردنی ڕەگەزپەرستایەتی لە خوارووی ئەفریقادا .. ئەمەریکا ، نەك هەر بەقسە ، بەڵکو بە کردەوەش ئیسپاتی کرد کە هەمیشە پالپشتی ڕژێمی ڕەگەزپەرست دەکات بە تایبەتی ئەگەر هاتو زانیمان : ئەنجومەنی ئاسایشی دەوڵەتان نەیتوانی بڕیارێك دژی ڕژێمی ڕەگەزپەرست دەرکات لە ئەنجامی نارازی بوونی ئەمەریکاو بەریتانیا .. تەنیا ئەمەریکاو بەریتانیا لە ئەنجومەنی ئاسایشی دەوڵەتان دژی بڕیارەکە وەستان .

گشت جیهان نارەزایی خۆی بەرامبەر بە کردەوەکانی حکومەتی سپی‌ی ڕەگەزپەرستی خوارووی ئەفریقا دەربڕی .. دەوڵەتە ئەوروپیەکانی سەر بە جیهانی سەرمایەداریش نارەزایی خۆیان پێشانداو داوای بەرەڵلاکردنی بەندکراوەکانی کرد .. بۆ نموونە : فرانسا بالوێزی خۆی لە بریتۆریادا کێشاوە .

لە خوارووی ئەفریقادا ، سەرەکی حکومەتی ڕەگەزپەرست « بۆتا » بێ شەرمانە بە پێچەوانەی ڕەخنەو داواو خواستی دەوڵەتان جووڵایەوەو ووتی : « تەنها حکومەتەکەم لێپرسراوە بەرامبەر بە گەلەکەی‌و کەسی‌تر مافی قسەکردنی لە کاروباری ناوخۆی ووڵاتەکەماندا نی‌یە ! » .

حکومەتی خوارووی ئەفریقا ، چەند ڕووداوێکی کردە بەهانەو دژی جەماوەری بەکار هێنا ، وەك ڕووداوەکەی شاری « کواتیما » کاتێ هێندێ لاو ئافرەتێکی خزمەتکاریان بە ساغی سووتاندو دەزگای ڕاگەیاندن ئەم ڕووداوەی بە سەر هەموو شارەکان‌دا بڵاوکردەوەو خەڵکێکی زۆر بە هۆی تەلفزیۆنەوە بینیان ، یەکێ لە موزیعەکان دەی ووت : « ئەوەیە چارەنووسمان گەر هاتوو دەسەڵات بکەوێتە چنگی ڕەشەکان » !!

Institut kurde de Paris

بەبۆنەی رابووردنی پێنج‌ساڵ بەسەر جەنگی ڕەواماندا دژی دەستدرێژیو چاو چنۆکی ڕژێمی ئێرانو بەبۆنەی سەرکەوتنەمەزنەکانمانەوە بەدرێژای ئەم پێنج ساڵە ،بەڕێز مامۆستا انور سعید حدیثی پارێزگاری نەینەوا ئەم دوانە تایبەتیەی لەرێی «هاوکاری»یەوە ئاراستە کرد !

لەم ڕۆژە نەمرانەدا کە وولاتەکەمانی تێدا دەژی .. ڕۆژانی سەرگەرمی سەرکەوتنە مەزنەکان کە سوپای قارەمانمان لە مەیدانی جەنگداو لە پالەوانبازی‌یە دەگمەنەکانیدا تۆماری کرد دژی دەستەی دەستدرێژکەرانی جادووگەری تاران . بەسەرەکایەتی سوارچاکی نەتەوەو سەرکردەی سەرکەوتنو بنیاتنەری عیراقی سەربەرزی نوێ سەرەك صدام حسین (خوا بیپارێزێت) .

لە ڕۆژی ٤-٩-١٩٨٥ دا جەنگی ڕەوامان پێ ئەنێتە شەشەمین ساڵی یەوە .. کەبەر لە پێنج ساڵ دەستەی دەستدرێژەکەری تاران دوژمنکاری خۆی بەرامبەر وولاتە تێکۆشەرەکەمان نواندو بەمووشەکی ماوە دوور بۆردمانی شارە هێمنو دامەزراوە نەوتیو ئابووری‌یەکانیان کردین ، دوای زنجیرەیەك وێرانکاریو تەقینەوەو هەوڵدانی ناهەموار کە دەستو پێوەندەکانیان لە ناو خاکەکەماندا کردیان .. تا ڕادەی ئەو دەستدرێژی‌یە دڕندەیە چەپەڵەی سەر زانکۆی موستەنسریو فوتابی‌یە بێوەیەکانی .. کیانی بێتاوان کەوتو خوێنی پاك ڕژایە سەرخاکی نیشتمانی خۆشەویستو بەخوێن ئاودرا .. ئا بەم جۆرەو بە پاڵپشتی ئیمپریالیزمی جیهانی و زایۆنیو خائینانی نەتەوەی عەرەب ، بەوێنەی کاربەدەستی ناهەمواری سووریاو کاربەدەستی نەگریسی لیبیا ، تاوانەکەیان جێبەجێ کرد ، بەدووی تەماعکاری‌یە ناڕەواکانیان کەوتن بۆ بەدیهێنانی کۆنە خەوەکەیان کە شای گۆڕکراو نەیتوانی بیهێنێتە دی کە ئەویش دەستگرتن بوو بەسەر نەتەوەی عەرەبو دەرگای ڕۆژهەڵاتی عەرەبو لێوی بە زەردە خەنەی عیراقی خۆشەویست بوو .

ئا بەم جۆرە شەیتانەکان وایان خستبووە مێشکیانەوە کە عیراق ئەبێتە پاروویەکی نەرمە قووت لە دەمی

لەیادی

٥ ساڵەی جەنگی ڕەواماندا

بۆکەنیاندا ئا بەو جۆرەش ئارامی عیراق تەواوبوو ڕەتدانەوەی عیراقی هاتەگۆڕێ .

سوپا دلێرەکەمان توانی گەورەترین نوشستی عەسکەری بەو سوپایە بگەیەنێت کە پێنجەمین هێزی جیهان بوو

هەڵۆکانی هێزی ئاسمانیش دلێرانە توانیان هێزی ئاسمانی دوژمنی ئێرانی تێك بشکێننو لە جەنگ بەدەری کەن تا ئاسمانی دوژمن بۆ هەڵۆ قارەمانەکان کراوەبێتو هێزی شەڕودوژمنکاری تیا ڕاوبنێن لەناو قووڵایی ئێراندا . لەخوارووشدا .. لە شاری بەسرەی نەبەزدا پاڵەوانانی هێزی دەریاییمان داستانی پاڵەوانێتیو خۆبەختکردنیان تۆمار کردو توانیان هێزی لێدەری دەریایی ئێرانی تێك بشکێنن کە لە لایەن ئیمپریالیزمەوە ئامادەودروستکرابوو .. تا بیکەنە پۆلیسی کەنداوو هەر تاوەنا تاوێك هەڕەشەی پێ بکات. ئەم هێزە لە بەردەم سەربەرزیتی عیراقیدا خۆی بێ ڕاگیر نەکراو ، سەرکەوتمان بەدیهات .

ئا بەم جۆرە ، سوپای پاڵەوانمان بەگشت ڕیزەکانی‌یەوە داستانی ڕۆشنیان لە مێژووی عەسکەری نوێدا تۆمار کردکە بە پاڵەوانێتی دەگمەن دائەنرێ لەم بوارەداو دەرسی نموونەیە بۆ گەلانی ژێر دەستەو ئەوانەی لەژێر زەبری داگیرکەراندا ئەناڵێنن .. تا فێری پاراستنی خاکی نیشتمان ببن .

لەگەڵ بەردەوامێتی پێنج‌ساڵەی جەنگدا .. سەرەکی فەرماندەو سەرکردەی نەتەوەصدام حسین‌ی تێکۆشەر داوای ئاشتیو ڕاگرتنی جەنگ دەکات .

عیراق بەدەنگ گشت هەوڵە دەوڵەتیو ئیسلامیو عەرەبیو وولاتانی بێلایەنو کۆنگرەی ئیسلامی‌یەوە چوو کە بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی جەنگ ڕاگرتنو وەستانی خوێنڕژان ئەگەڕان.. بەڵام لایەنی ئێرانی نەگریس هەمیشە بەخۆبەزلزانینەوە ڕەفزی هەموو بانگهێشتنێکی خێرانەی بۆ وەستانی جەنگ کردووە .

لە لایەکی تریشەوە ... وولاتە تێکۆشەرەکەمان بەسەرکردایەتی سوارچاکی نەتەوە صدام حسین‌ی تێکۆشەر خوابیپارێزێت ،پێش ئەکەوێتو گەشە ئەسێنێو عیراق گەورە ئەبێو پایەی لەناو میللەتاندا بەرز ئەبێتەوەو موعەددەلی نەش‌ونماو گەشەسەندنی پیشەسازیو کشتوکاڵیو تەندروستیو خزمەتگوزاری لەسەر هەموو ئاستەکان بەرزئەبێتەوە .. هەتا ئێستاش کاری نەش‌ونمای نەتەوەیی هەنگاوی گورج بەردەوپێشەوە ئەنێت لە پێناوی عیراقی مەزنو گەلی عیراقی سەربەرزدا .

لەگەڵ پێداگرتنی دەستەی دەستدرێژکەری تاراندا لەسەر بەردەوامێتی جەنگ .. پێویستە و ئەبێ ئەو دەمارانە بوەستێنین کە ئامێری جەنگو دوژمنکارێتی‌یان ئەخاتە گەڕ .. ئا بەم جۆرە سەرکردایەتی گشت هێزە چەکدارەکان لە ڕۆژی ١٥-٨-١٩٨٥دا وێرانکردنی دورگەی خەرجی ڕاگەیاند . دوای ئەوەی هەڵۆکانی هێزی ئاسمانیمان دەستی توندیان لێوەشاندو ئاگری قینی عیراقیان ڕشت بەسەر هێلانەی زۆردارە جادووگەرەکاندا .

بەبۆنەی ئەم ئاهەنگە نوێیانەوە کە گەلەکەمانی تیا ئەژی .. ئاهەنگی سەرکەوتنە مەزنەکان .. بەهەلی ئەزانم کە پەیمانی وەفاداری بەناوی خۆمو جەماوەری نەینەوای پاڵەوانەوە بۆ سەرەکی فەرماندە صدام حسین (خوابیپارێزێت) نوێ بکەمەوە .. کە لەدوای سەرکردایەتی‌یە دانایەکەیەوە بینو دڵسۆزی پەیمانو نیشتمان بینو هەموو شتێ لە پێناوی مەزنی عیراقو ئابڕووی نەتەوەو بەهای مرۆڤدا بەخت بکەین .

سڵاو بۆ ئەو سەرکردەیەی سەرکەوتنی دروستکرد سڵاو بۆ ئەو نەتەوەیەی سەرکردەی پێگەیاند

هاوكاری

ل ئێکەتیا نەقابێت پالا لدهوکێ

چینا پالا چینەکا گرنگە دناڤ چڤاکیدا چنکو دەورەکێ مەزن یێ هەی بو پێشکەفتنا بەرهەمیو پیشەسازیێ ل وەلاتیو براستی حکومەتا شورەشێ بایەخەکێ گرنك یێ دایە چیناپالاو ب سەدا یاساو بریارێت پێشکەفتن خوازو یێت بوڤێ چینێ دەرکری‌و پالێ عیراقی ژی هەمی دەما یێ زیرەڤانەلسەر زێدەکرنا بەرهەمیو خزمەتا وەلاتێ .

لدهوکێ مە سەرەدانەکبرە ئێکەتیا نەقابێت پالاو لبارەگایێ ئێکەتیێ مە ئەڤ چاڤپێکەتنە کر دگەل بەرێز

[عبدالقادر مصطفی‌مزویری]

سەروکێ ئێکەتیا نەقابێت‌پالا لپارێزگەها دهوکێ :-

پ- ئەو خزمەتێت ئێکەتی‌پێشکێش دکەت بو چینا پالا چنە ؟

ب- بێ گومان ژ کارێت مە یێت گرنك بەرەڤانی ژ پالایە لدویف بریارێت یاساکاری (قانون العمل) ئەو هەردەما ئالوزیەك پەیدابولناڤبەرا پالەیی‌و خودانێ شولی یان ئالوزیەك پەیدابودناڤ بەرا پالەکێ‌و سەروکێ دائیرەکێ . .ئەم وی وەختیدێ چین لدویف بریاراو یاسایێت شولی بەرەڤانیێ ژپالەی کەین‌و هەروەسا ژ خزمەتێت‌مە، ئەم یارمەتیا(مادی) د دەینەپالێت نەخوش‌و لاوازو ئەم دچینە سەرەدانا وان ل خەستەخاناو سەرەدانا خێزانێت ئێخسیرو شەهیداو دیسا ئەم ئێکەتی دێ بەرێ خو دەینێ کیشێ پالە یێ زیرەکەو زێرەڤانە لسەر کارو دەواما خو ئەم دێ وان خەلاتکەین‌و دێ (نوط العمل) دەینێ‌و ئەڤ تشتە هەر سالێ یا هەی .

پ- هەوە چ دەورێت ڕەوشەنبیری‌و پیشەیی ڤەکرینە بو پالا ؟

ب- ب راستی ئەم دبەردەوامین لسەر ڤەکرنا دەورێت ڕەوشەنبیری‌و پیشەیی بو چینا پالا داکو بشێن فێر ببنە کاری‌و فێربینە زانین‌و ژوان دەورا دەورەکبو سلامەتیێ دکاری-داو دەورەك بو یاسا شولی‌و دەورەك بو ساخلەمیا پالەی‌و دەورەك بو کارێت نەقابی‌و دەورەك بو فکرا عەرەبی یا شورەشگێرو دەورەك لسەر زێدەکرنا بەرهەمی‌و دەورەك بو بەرگریا مەدەنی‌و دەورەك بو ئافرەتا کارکەر ... ئەڤە ژبلی هندەك دەورێت دی بو پێش بکەفیت‌و بشێت فێربونا ضەعتادا کو پالە لکارگەها شول‌بکەت‌و دەمێ هەر دەورەکێ هەبەکەو هەمی سالێ ئەم دەورا بڤی رەنگی ڤەدکەین .

پ- ئەم یێ شەری دکەین دگەل دوژمنێ ئێرانی یێ تەعداکەر ئێکەتیێ چ بەشداری هەیە دڤێ چەندێدا ؟

ب- ژ روژا شەرێ مە دگەل ڕژیما خومەینی ئێکەتیامە تەخسیر نەکریەو ب دەها مە کورێت گرێدایێن لسەر چەنگا دگەل ئیرانێ‌و هەروەسا ئەم چینا پالا ب بەردەوامی دچینە بەرا شەڕی ب ڕێکا سوپایێ مللی‌و ئێکەتیا مە پارەو زێر یێت پێشکێشکری‌و دیسا ئێکەتیامە هەژمارەکا شەهیدا یێت داین‌و گیانێ خو یێ گوری ئاخا ڤی وەلاتی کری.

بڕوانە ل ١١

میهرەجانێ گەنجانێ

گەشت و گوزارێ یێ

هونەرێ یێ سێ ل دهوکێ

ل روژێت ١٢-١٥ ژ هەیڤاهەشت باژێرێ دهوکێ میهڤانداریا گەنجێت عیراقی کر ئەڤە ژی چنکو میهرەجانا گەشتگوزاری‌یا هونەری یاسیێ یێ گەنجێت عیراقێ ڤێ جارێ لدهوکێ هاتە گێڕان ..

ب ڕاستی ڤی میهرەجانی خەملەکا دی دابو دهوکێ‌و دهوك ب لڤین‌و ڕەونەس ئێخست بۆ وئێکەتیا نیشتیمانی یا قوتابیاو لاوان لدهوکێ ئەوا ئەڤ میهرەجانە ب ستوێ خو ئەگرتی گەلەکا ب شۆل بو لڤان روژێت میهرەجانێ‌و هەمی دەما دخزمەتا مێهڤانادا بۆن‌و بێ ئالوزی‌و ب ڕەزامەندی ئەڤ میهرەجانە بکۆتایی هات .. ئەڤجا لدور سەروبەرێ ڤی میهرەجانی‌و بەندێت وێ مەئەڤ چاڤپێکەتنە کر دگەل سەیدا (ناجی فیاض بلال) سەروکێ ئێکەتیا نیشتیمانی یا قوتابیاو لاوان لدهوکێ دابۆمە باخڤیت لسەر کاروبارێ ڤێ میهرەجانێ :-

ئەڤ میهرەجانە هاتە بەستن لدهوکێ ب بریارا مەکتەبا تەنفیذی یا ئێکەتیا گشتی قوتابیاو لاوان‌و ئەڤ میهرەجانە لروژا ١٢-٨-٨٥ هاتە ڤەکرن لژێر چاڤدێریا هەڤال (محمد حمزە) رازگری ئیبسینکەها ژووری یا پارتا بەعسا عەرەبیا هەڤبشکی .. ئەڤجا هەر پارێزگەهەکێ ژ پارێزگەهێت عیراقی وەفدەك هنارت بۆ پێك هاتبۆ ژ بیست (فتوا)و ئەڤ وەفدە هەمی کوم بون لدهوکێ روژا ١١-٨-١٩٨٥ و وەك مە گوتی کو لروژا (١٢-٨) میهرەجان هاتە ڤەکرن‌و ئاڤەکرنا ڤی میهرەجانی هەڤال محمد حمزە حازر بو وهەڤال رازگرێ لقێ دهوکێ یێ پارتا بەعسا عەرەبیا هەڤبشکی‌و هەڤالدن ئەندامێت لقی‌و چێکرێ پارێزگارێ دهوکێ‌و هەژمارەك ژ بەرپسیارێت پارێزگەهێ‌و جامەوەرکێ مەزن لپێشیی هەڤال (محمد حمزە) پێشەنگەها تەشکیلی یا هاوبەش لناڤەرا هەمی وەفدا ڤەکرو پاش هات چاڤدێریا میهرەجانی کر .

پ- ڕێزو ڕەوشتێت ڤی میهرەجانێ چ بوون ؟

ب- دەمێ هەڤال (محمد حمزە) ژ ڤەکرنا پێشەنگەهێ خلاس بویو هات روینشتی .. ئەڤجا گەنجێت پشکدار سروودا نیشتیمانی گوت‌و هندەك چالاکیێت وەرزشی هاتنە پێشکێشکرن‌و پاش هەژمارەك ژ هەلگرێت وێنێ سەروکێ قوماندارو ئالایێ عیراقی‌و ئالایێ شورەشا عەرەبی‌و ئالایێ فەلسطینێ بۆرین‌و لدویف‌دا هەر وەفدەك هات‌و چالاکیێت خو یێت هونەری پێشکێشکرن وەك دەواتێ‌و ڕەقصێ ب جلکێت مللی‌ڤەو وەفدا ئێکی چالاکی پێشکێشکری وەفدا لقی صدام بو لبەغداو پاش وەفدا ابوجعفر لبەغداو پاش وەفدا ئەنبارو وەفدا هەولێرێ‌و پاش وەفدا تامیم‌و وەفدا سلێمانیێ‌و قادسیێ‌و بەسراو بابل‌و دیالی‌و صلاح‌الدین‌و نجف‌و نینوی‌و کربلاءو میسان‌و واسطو وەفدا لقێ خالد بن ولید لبەغداو ذی‌قارو دیماهیك وەفد وەفدا پارێزگەها دهوکێ بو .. بێ‌گومان چالاکیێت ڤان وەفدا

بڕوانە ل ١١

ڕاهێنان... فێربوون...

لە مەڵبەندی ڕاهێنان

شوفێران لە سلێمانی

ئەم مەڵبەندە بەیەکێك لەو مەڵبەندە هونەریانە ئەژمێرێت ، کەتیایدا توانای فێربونو ڕاهێنانی ئەوکەسانەی وانەکانی فێربوونی ئۆتۆمبیلو مەکینەی گەورەو بەشە هونەریەکانی ڕێ‌ڕۆیشتنو میکانیك ئەبن .. ئەم یانەیە وەك مەڵبەندێکی فێرکردن ساڵ لەدوای ساڵ لە پەرەپێدانو گەشەسەندندایە چ بەهێنانە کایەی ڕێگای چاکو لەبار بۆ فێرکردن ، چ بە کردنەوەی دەورەی بەهێزکردنی تواناو پێگەیشتنی کادرەکانی هەر لەشوفێرکەرو میکانیکیو ڕێنمایی‌کەرانی هاتووچۆ .

بۆ ئەوەی چالاکی ئەمساڵی ئەم‌بەشە بەسەر بکەینەوە سەرمان‌دا لەم یانەیە لە کاتێکا قوتابیانی یەکێ لە دەورەکانی فێربوونی شوفێری لە گۆڕەپانی مەشق و خۆ ئامادەکردندا بوون ، بۆ ئەوەی تاقی کردنەوەی «ترای» بدەنو بڕوانامەی دەرچوون وەرگرن ..

سەرەتا بەڕێز بەڕێوەبەری مەڵبەندەکە کاك جزا احمد باسی ئەو خولانەی کرد کە کراونەتەوە ووتی :-

- بێ‌گومان ئەم یانەیە سەر بەئیدارەی ناوخۆیە لەسلێمانی ، ئەمساڵ توانیومانە تائێستا «١٠» دەورەی تایبەت بکەینەوە بۆ فێربوون ، کە «٥»یان بۆ شوفێرانی میری واتە ئەو کەسانەی لە دەزگاکانی دەوڵەت کارئەکەنو پێویستی کارەکەیان ئەیەوێت شوفیری بزانێ کە «٩٧» کەس تیایدا بەشداریان کردوە . «٥٠» دورەکەی ترمان بۆئەو فەرمانبەرانەبوە کە بەبڕی پارەدان واتە «٥٠» دینار فێر ئەبن ئەمانیش «٢١٧» فەرمانبەر لەپیاوو ئافرەت کەڵکیان لێوەرگرتووە بڕوانامەیان پێدراوە .. لەم پشووی هاوینەشدا دەورەیەکی تایبەتیمان ئامادەکردوە بۆ مامۆستایان . چونکە دەرفەتێکی باشە بۆ ئەوان . کاتی پشوودانەو کاتی قوتابخانەیان بەفیڕۆ ناڕوات .

● وەك زانیمان بەڕێزتان لە دەورە کەڕاونەتەوە ، ئەم دەورەیە چی‌بوو ، ئایا دەورەی‌ترتان هەیە بۆ زیاتر فێر بوونو قوڵ بونەوەی ڕاهێنەرەکان ؟

- لەوەڵامی ئەم پرسیارە ئەمەوێت پێشەکی وەڵامی بەشی دووەمی پرسیارەکەت بدەمەوە . ئەوەیش تایبەت بە دەورەی شوفێران ، هەموو شوفێرێك کەئەبێتە ڕاهێنەر (مدرب) پێویستە دەورەی تایبەتی ببینی . بۆ ئەم مەبەستە زوربەی ڕاهێنەرەکانی ئێمە ئەو دەورانەیان بینیوە سەرکەوتنیان بەپلەی بەرز بەدەستهێناوە .

ئەمە جگە لەڕێنمایی‌و دەورەی تایبەتی لای خۆمانەوە هەروەها محاضرات لەبارەی هەموو زانیاریەکی نوێ لەو جیهانەی خۆماندا - بەیارمەتی بەڕێوەبەرایەتی هاتووچووی سلێمانی .. دەربارەی ئەو دەورەیەی لەم ماوەی دوایدا لەبەغداد بینیم کە بریتی‌بوو لە دەورەیەکی تایبەت بە چالاکیەکانی کاری کارگێڕایەتیو پلانو ڕێکخستنو سەربەرشتی پەرەسەندنی ڕێبازەکانی سەرکردەیی لە کاری بەڕێوەبردنو نەخشەسازیو پرۆگرامو دواکەوتنی هەروەها بەرەوپێش‌بردنی . لە مەیدانی کارو چۆنێتی بەکارهێنانی ڕێگای نوێ بۆ فێرکردن . کە لەلایەن چەند بسپۆڕو شارەزایەکی ئەو لایەنانە محاضراتمان وەرگرت ،ئەمە جگەلەوەی کە کەڵکمان وەرگرت لە ئالوگۆڕکردنی شارەزایی نێوان پارێزگاکانو ئەو گۆڕانانەی بەسەر هەریەکێکمان هاتووە لەبواری کارکردنو پیشەیدا ، بەهۆی دەزگای پەیمانگا هونەریەکانەوە ئەو زانیاریانە کۆکرانەوە ،کەدەستەی نیشتمانی ڕاهێنانی پیشەیی بەیارمەتی مەڵبەندی پێشخستنی کادر سەربەدەزگای ناوبراو ، لیبیان وەرگرتین .. ئێمەش لێرە بەهەموو توانایەکەوە هەوڵ ئەدەین ئەم مەڵبەندە پێش بکەوێت .. کەمتەرخەمی ناکەین بۆ ئەوەی هەموو هەواڵو شتێکی نوێ بگەیەنیە چ براشوفیرەکان چ قوتابیەکان .

هەر لەگۆڕەپانی «ترایی» چاومان کەوت بەبەڕێز ملازم محمد عزیز صالح - سەرەکی لیژنەی تاقی کردنەوە دەربارەی ئەم تاقی کردنەوەیە ووتی :-

- پێشەکی سوپاستان ئەکەین . جێگای خۆیەتی کە بڵێین ئەم دەورانە کە بۆ فەرمانبەرانو شوفێرانی میری ساز ئەکرێت لەلایەن فەرمانبەرایەتێکەوە وەك ئیدارەی ناوخۆ .. زۆر شتێکی چاکەو کەلێنێ پڕ ئەکاتەوە لەوەی کەئەو کەسانەی ماوە زۆرەدا کە مانگێ ئەخایەنێ زۆر شت فێر ئەبن . هەر لە داب‌ونەریەتی شوفیری‌و ئامادەکردنی ئۆتۆمبیل بۆ لێخوڕینو تاقی

بڕوانە ل ١١

ئازاد

Institut Kurde de Paris

رەخنەی ئەدەبی

● د. امین موتابچی ●

رەخنەی ئەدەبی خاوەنی مێژوویەکی دوورو درێژە سەرتاکەی دەکەرێتەوە بۆ پەیدابوونی ئەم بابەتە لە لای یۆنانی‌یەکان لە زەمانی سوقراتو ئیفلاتوونەوە بیگرین ـ کە ئەریستۆفانی شاعیری دەورەی سوقرات دەتوانرێ بە کۆنترین رەخنەگر دابنرێ ـ تا دەگاتە ئەرستۆو شاگردەکانی .

ئینجا درێژە دەکێشێ بۆ سەردەمی رۆمانی‌یەکانو دووای ئەوانیش ئەوە بوو ئەوروپایی‌یەکان لە رووی ئەو بنەرەتەی کە لە لایەن یۆنانی‌یەکانو رۆمایی‌یەکانەوە هاتبووەکایەوە بایەخیان پێ داو وەکو بابەتو هونەرێك لە سەری نووسراو شێوەو رێگاو دەستوری بۆ دانرا جگە لەمە لای عەرەبەکانیش ئەم بابەتە باوی سەندو وە دەتوانین بلێین رەخنە سازی عەرەب لە بازارەکانو کۆرەکانی سوری جاهیلی دەستی پێ کردووە وە ئەمە سەرەتای رەخنە سازی‌یە لای عەرەبەکان .

هەروەها لە سوری عەباسی‌یەکاندا شیعرو شاعیری گەیشتە ئەو پەری گەشەو بەرزی ، چونکە فەرهەنگو شارستانێتی ئیسلامی لە پێش‌کەوتندا بوو لەبەر ئەوە دەبینین جگە لە دوو خەلیفەی سوری یەکەمی « عەباسی » زوربەی خەلیفەکان شیعر پەروەربوونو چەشەو سەلیقەیەکی تەواویان هەبوو ، هەر لەبەر ئەمە بوو گەلێ شاعیری باشو رەخنەسازو رەخنەگرو شیعر لەبەر کەرو زمانەوانی باش هاتنە کایەوە ، وەکو « ابو عمرو ابن العلاء ، وحماد راویە ، وخلل ابن احمد واصمعی .. هتد » . دوای ئەمانەش رەخنەگرانی بەناوبانگ هاتنە کایەوە وەکو « ابن الجمحی » خاوەنی « طبقات الشعراء »(١) مامۆستا د. کامل بصیر دەلێ (شاسواری ئەم کۆرە تازەیەی رەخنە سازی عەرەبی لە رووی مێژووەوە رەنگە « نوری سلامی الجمحی » بێت کە لە سالی ٢٣٢ کۆچی‌دا مال ئاوایی لەم دنیایە کرد) رەخنە سازی ل٤٤ .

هەروەها جاحظ وابن « قتیبەی دینوری » خاوەنی « الشعر والشعراء »و « قدامە کوڕی جعفر» کە لە سالی ٣٢٧ کۆچی‌دا کۆچی کردووە نامەیەکی نووسی بە ناوی « نقد الشعر » وە زۆر هەولی داوە کە لەو نامەیەدا ـ تا رادەیەك ـ ئەو پێوانو رێو شوێنانەی کە لە لای یۆنانی‌یەکان هەبوو لە عەرەبی‌دا بچەسپێنێ .

لای ئێرانی‌یەکانیش لە سوری « سامانیو غزنوی »یەوە بە تەواوی رەخنە وەکو بابەتێ سەری هەلدا ، وە کونترین وێنە بۆ رەخنە « پیشەکێ شانامەی منصوری »یە ، هەروەها رەخنە بەردەوام بوو ، وە شاعیران دەربارەی شیعری شاعیرانی هاوچەرخ وەیا پێش خۆی بیرورای دەدا ، وەکو « منوچهری » کە دەربارەی « عنصري » شاعیر لە قەسیدەی « لغز شمع » دا ستایشی دەکات . هەروەها لای تورکەکانیش رەخنە باوی سەند . ئا بەم جۆرە رەخنە وێژەیی وەکو هونەرو بابەتێ هاتە کایەوەو پەرەو پێشەوە دەروێشیتو لە زمانو ئەدەبیاتی هەموو میللەتانا رەخنە هاتەکایەوەو دەستورو شێوەی بۆ دانرا ، وەك هونەرو هۆیەك بۆ رەخنەگرتنو چاكو خراپی شیعرو نووسین جیاکردنەوە وە لە هەمان‌کاتدا وەك هۆیەك بۆ پێش‌خستنی ئەدەبیات میللەتی ئێمەش بە واتا میللەتی کورد ، هەروەکو میللەتەکانی تر لە سەرەتای پەیدا بوونی ئەدەبیاتە شیرینەکەیەوە رەخنەو رەخنەسازی بەشێوەیەکی ساکار سەری هەلداوەو وورد ووردە بەرەو پێشەوە دەهات . تا خەریکە قالبو شێوەی زانستی‌یەکەی دەگرێ ـ چونکە چەشنەی شیعریو تێ‌گەیشتن لێ‌یو بە[illegible] بەگوتن بۆ پارچە شیعرێك خۆی لە خۆیدا سەرەتای رەخنەیەو رەخنە سازی‌یە ـ .

هەروەکو گوتمان سەرەتای رەخنەی ئەدەبی کوردی لە شیعری شاعیرەکانمانەوە دەست پێ‌دەکات تا دەگاتە ئەوەی کە ئەدیبو نووسەران لە رێگای نووسین لە رۆژنامەو گۆڤار وە یا لە نامەو کتێبدا .

بۆ وێنە ئەو دیرانەی خوالێ‌خۆش بوو (امین فیضی) لە باسی شاعیرەکاندا لە کتێبی « ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد » ١٣٣٩ ئەستنبول . نووسینەکانی « علی کمال باپیر » لە « گولدەستەی شوعرای هاو عەصرم » سلێمانی ١٩٣٩ زاینی ١٣٥٨ کۆچی

شێخ نوری شێخ صالح لە رۆژنامەی ژیان سالی ١٩٢٦م .

مامۆستا گۆران لە (محاضراتی) رەخنەی وێژەیی لە زانستگای بەغدا ١٩٦٠ .

مامۆستا رفیق حیلمی شیعرو ئەدەبیاتی کوردی بەرگی یەکەم ١٩٤١م و بەرگی دووەم سالی ١٩٥٦م .

مامۆستا هەردی لە رۆژنامەی ژین .

مامۆستا علاء الدین سجادی ـ پیشەکیو لێکدانەوەی شیعری شاعیرەکان لە مێژووی ئەدەبی کوردی‌دا ١٩٥٢ .

مامۆستا علاء الدین سجادی ـ نرخ شناسی سالی ١٩٧٠م .

مامۆستا د. کامل بصیر ـ رەخنە سازی سالی ١٩٨٣ز .

جگە لەمانە گەلێ لە مامۆستایانو شارەزایانی زمان ئەدەبیاتی کوردی لە رۆژنامەو گۆڤارو کتێبدا دەرگای هونەری رەخنە یان خستۆتە سەر گازی پشت ..

لێرەدا چەند بەیتو شیعرێك بۆ وێنە باس دەکەین کە ئەوانە دەتوانرێ بە سەرتایەك بۆ رەخنە ئەدەبی لە زمانی کوردی‌دا دابنرێ :

شێخ احمدی جزیری دەلێ :

گر لوء لوء منثور ژنظمی تو دخوازی
ورشعری ملی بین تە بەشیراز چە حاجت

لێرەدا بەراوردکردنو نرخ پێ‌دانە بە شیعرەکانی خۆی بەرامبەر شیعری حافظی شیرازی .

وەیا لەم غەزەلەی دا کە روودەکاتە « مەلایەك » کە بە « مەلا خنک » ناوی دەبا ، لەبەر ئەوەی شیعری جزیری بەرزو ناودداربووە ئەم مەلایە شیعرەکانی دزیوەو لەگەل هی خۆیدا لێکی داونو گوتوویەتی ئەمانە هین منن ، جزیری زۆر مەردانە هەرەشەی لێ دەکاو وە پێ‌ی دەلێ کە تۆ ناتوانی ئەم شیعرانە بلێ‌ی چونکە شیعری من بەرزن نرخ دارن ...

وە دفەرموێ :

ای ملانام تیە خمسة عشر
توو بشعرانە تەگوتی خوە دکی قندو شکر
ورنا سفتە دهونی مە نەدی مثل تەقط
نە دسمتی عجمی دەنە داقلیم تتر
اف چە شیعرو غزلو مدح وثنایی خوە دکی
دجڤاتان وە دبیژی مەیطعنو بخبر
اف چە تقلیدو شطاطن چەبطاتن تودکی
سری ڤیرا دهژینی بد وصد آە کسر
تو دزانی فنکاتە نە مکان غزلانە
چەبها تینە متاح تە ایابی سروبر
دستو پایان ژبری زیدە یکی‌دی تەبکم
مثل حماد عرب هروکی شیخ آنی بسر
احمدم سینە سپر پیش بری تیرا فلکی
دعوە داری تەمە ایرو توژ دحلی ورەدر

دەتوانی لە پوختەی وا تاکەی ـ جگە لەوەی کە جزیری ناوی شاعرە دزەکە دەزرینێو هەرەشەی لێ دەگا ـ جگە لەوە ـ دەربارەی شیعری چاكو خراپ کە چاکە کە هین جزیری‌یەو شاعیرە دزەکە لەبەر ئەوەی شیعرەکانی جزیری بەبەرز زانیوە دزیو نیوکردنی‌یە هی خۆی ـ واتا هەلسەنگاندنو نرخ زانینو دانان بۆ شیعر پیشاندەدا ...

وەیا کە خانی لە مەمو زین‌دا دەلێ :

از پیلورم نەکو هریمە
خود رستمەاز نە پروریمە
کرمانجم وکو هی وکناری
ڤان چند خبرید کردواری
امضا بکن او بحسن الطاف
اصفا یکن او یسمع انصاف
اصحاب غرض کو گە بدیرن
عیبان بکرم لمن ڤشیرن
آڤارۆی شاعری نربژن
کرمکنە پیکڤە فنجبە بیژن
سهو وغلطان نکن تعب
تأویل بکن ژ بو تعصب

وەیا کە دەلێ :

گردی هبویا مەژی خدانک
عالی کرلك لطیف دانک
علم هنر وکمال اذعان
شعرو غزل وکتاب دیوان
اف جنس ببویا لبالوی معمول
اف نقد ببویا لنکوی مقبول
من دی علما کلام موزون
عالی بکرا لبان کردون
بیناڤە روح ملای جزیزی
پی‌حی بکرا علی حریری
کیفك وەبدا فقی طیران
حتا بابد بمای حیران
چبکم کو قوی کساوە بازار
نینە ژڤما شرا خریدار

. . . .

. . . .

نقدی مە میژە کم بهایە
بی سکەء شاە شهروایە

لێرەدا نرخی شیعرو هەلسەنگاندنی پایەی شاعیران پیشان دەدا وەك جزیری ، علی حریری ، فقی تاران ، ئەمانە هەموو نیشانەو سەرتایە کە لە بۆ نرخ دانان لە شیعردا بە واتە رەخنەو رەخنەسازی .

وەیا کە دەلێ :

خلقی کوژ سینەو ژدل صاف
پاکیزە سرشت اهلی ئینصاف
بالجملە بکن ژبو مە تحسین
بیژن کو ب فنجی هاتە تدوین

ئەمەش بە ئاشکرا نرخ دانانو هەلسەنگاندی ئەدەبی‌یە بە واتا شیعرەکانی پیشان‌دەدا ، وە مامۆستا د. عزالدین رای وایە کە ئەمە سەرتایەکی سادەیە لە رەخنەی ئەدەبی‌دا ، ئەگەر چی مامۆستا د . کامل بصیر ل١١٨ « رەخنەسازی » یەکەدا دەلێ (ئەحمەدی خانی شانازی بە مەمو زینەکەیەوە دەکاتو نەکەمو نەزیاد باسی هیچ لایەنێکی رەخنە سازی نەکردوە) ، بەلام من دەلێم ئەو شانازیە لەوەوە هاتووە کە بەراوردو هەلسەنگاندنی

بڕوانە ل ١١

رازی دل

● طاهر شێخ محمد ●

چاوەکانت هەلبەست ئەلێن ، پرچی زەردت مۆسیقایە
جوتێ شەمامەی سەر سنگت ، روخێنەری سەد قەلایە

دل رەقەکەی بەرامبەرم خوا نەت کرێ
« پەنا هەندە » لەلای ئێمە رێز ئەگیرێ

لەئاوی شینی‌دەریاتا، مەلە ئەکەم هەتا ماوم تۆ وات فەرموو
لەسەر تابلۆی نازو جوانیت سەما ئەکەم بەبێ پشوو

خۆت رێگەت دام تۆم خۆش بوێ لەیادت بێ بێ تاوانم
بڕیارێکی یەزدانیە بڕیار هەروا رەوا نەبێ دلو گیانم

● بەشی دووەم ●

شێخادی

بێ گومان تاریخا مرنا شێخادی مە ژ دیرۆکڤانێن بوسلمان مینا : (ابن الاثیر وابو الفداء وابن الوردي وعبدالحمید الحنبلی) وەرگرتی‌یە . ئاخفتنا ڤان ل سەر هندێ سەکنی‌یە کو شێخادی سالا ٥٥٧ك د موحەرەمێ‌دە مری‌یە(١٧) . نە نهینی‌یە نافەدەرکم هەکە بێژم حسابا ڤان دیرۆکڤانان ل دوو سالا کۆچی بوو نە زایینی ، و هەر ل پەی ڤێ سالێ (سالا کۆچی) ژی‌یێ شێخادی ڤەبڕینە . و دیارە ژی هەر (٣٢) سالێن کۆچی ، (٣٢) یێن زایینی دکەڤن . ڤێجا نە دورستە بوونا شێخادی بکەهتە ١٠٧٣از . دڤێت حسابا مە ب خوەژی ب سالێن کۆچی بت .. ژ فەرابوو برادەری (٩٠) سالێن شێخادی ژیای ژ سالا ٥٥٧ك راکربانە ، هنگێ ژ نوو دا سالا بوونا شێخادی بۆ ئاشکەرابت ـ هەکە راست (٩٠) سال عەمر ببن ـ کو سالا ٤٦٧ك/ ١٠٧٤از یە .. کورت کرمانجی ، ژی‌یێ شێخادی ب سالێن زایینی و ل دوو حسابا بۆری دبتە (٨٨) سال نە (٩٠) .

ل دوماهی‌یێ د جی‌یێ خوەدەیە بێتە گۆتن ، ئاوایێن پێ سالێن کۆچی و زایینی بەرامبەری یەك دکن هەمی تەقریبی‌نە . سەرێ سالا ٥٥٧ك ب دورستی د کەفتە رۆژا پێنج شەمبێ (٢١) ی کانوونا یەکێ ژ سالا ١١٦١از ، و سەرێ سالا ٥٥٨ك دکەفتە رۆژا دوشەمبێ (١٠)ی کانوونا یەکێ ژ سالا ١١٦٢از ، و سەرێ سالا ٥٥٩ك دکەفتە رۆژا شەمبی‌یێ (٣٠)ی چری‌یا پاشی یێ ژ سالا ١١٦٣از .. سەرێ سالا ٤٦٧ك (سالا مە بۆ بوونا شێخادی دێنای) دکەفتە رۆژا چارشەمبێ (٢٧)ی تەباخێ (آب) ژ سالا ١٠٧٤از(١٨) . ژ چەندا بۆری دیار دبت کو سالا ٥٥٧ك بێژە هەمی دکەفتە د سالا ١١٦٢از دە و سالا ٥٥٨ك دکەفتە سالا ١١٦٣از ...

● **پەراویز :**

١ ـ خدرێ سلێمان و خەلیلێ جندی : ئێزدیاتی ، بەغدا (چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد) ١٩٧٩ / بپ ١٠١ ، ١٢٠ ، ١٦٥
٢ ـ هەمان ژێدەر : بپ ١٠٠ ، ١٠٢
٣ ـ هەمان ژێدەر : بپ ١٠١ ، ١٠٢ ، ١٦٥
٤ ـ المنجد فی اللغة والاعلام ، بیروت (دار المشرق) ١٩٧٣ / ص٦٦٠ ـ السیوطی : تاریخ الخلفاء ، ط ١ ، مصر (مطبعة السعادة) ١٩٥٢ / ص٢٩٧ ، ٢٩٨
٥ ـ شاکر فتاح : یەزیدی‌یەکان و ئاینی یەزیدی ، سلێمانی (چاپخانەی کامەرانی) ١٩٦٩/بپ١١ عبدالرزاق الحسنی : الیزیدیون فی حاضرهم وماضیهم ، ط ٧ ، بیروت ١٩٨٠/ص ٢٨
٦ ـ ئێزدیاتی : بپ١٢١
٧ ـ جورج حبیب : الیزیدیة بقایا دین قدیم ، ط١ بغداد (مطبعة المعارف) ١٩٧٨/ص٥٥
٨ ـ ئێزدیاتی : بپ ١٢١
٩ ـ عبدالرزاق الحسنی : الیزیدیون .../ص ٢٨ شاکر فتاح : یزیدی‌یەکان .../بپ ٧ ، ١٤
١٠ـ شاکر فتاح : یەزیدی‌یەکان .../بپ ٦
١١ـ عبدالرزاق الحسنی : الیزیدیون .../ص ٢٢
١٢ـ جورج حبیب : الیزیدیة .../ص ٥٤ ، ٥٥
١٣ـ ئێزدیاتی : بپ ٢٥ ، ٢٧ ، ٥٣ ، ٥٧
١٤ـ ئێزدیاتی : بپ ٢٥ ، ٢٧ ، ٥٣ ، ٥٧
١٥ـ ئێزدیاتی : بپ ٢٥ ، ٢٧ ، ٥٣ ، ٥٧
١٦ـ ئێزدیاتی : بپ ٢٥ ، ٢٧ ، ٥٣ ، ٥٧
١٧ـ عبدالرزاق الحسنی : الیزیدیون .../ص٢٤ ، ٢٥ ، ٢٦ ، ٢٧
١٨ـ الدکتور محمد صالح البنداق : التقویم الهادي ط١ ، بیروت (منشورات دار الآفاق الجدیدة) ١٩٨٠/ص ٩٣ ، ٩٦ ، ٩٧

ب هەلکەفتنا بوورینا پێنج سالان ل سەر شەرێ‌مە دگەل دوژمنێ فارسی ...

وەرنەراپێ

هۆزانا ● محمد ئوسمانا ●

ئەڤی شەڕی ..
پڕ ڤەکێشا
هندی دبێژین بەسە دبێژن هێشتا یامای .
کوڕێ جامێرا تێن کوشتن ..
لێپرس لەشکەری پالدن
بۆ ناڤ شەڕی
وەك هوڕەبای .
وەرنە راپێ .. وەرنە راپێ
وەرنە خوارێ ژڤێ بەلاپێ
شەڕ خرابە بکێر وەناپێ
ب دەنگەکێ پڕی بلند ..
گازیکەنە ڤێ جیهانێ
بلا شەڕ بسەکنیتن
هوین بێژن مافێ‌مە کانێ .
بلا دوژمن .
نەمینن ل ناڤ مەیدانێ .
ئەگەر هوین نە ئێنە ڕاپێ
دێ سەرێ‌وە
کەفتە نەخۆش‌و بەلاپێ
دێ شارو گوندێن وە کەڤنە
کولپو خەلاپێ
هەتا دوماهیا دونیاپێ

چەند وێنەیەك

■ ئازاد مەحمود مستەفا ■

(١)

چومە گوندێ
بۆن خۆشترین گولەکێویم هەلبژارد
کردمە دیاری
ناردم بۆ کارگەیەکی دەرهێنانی بۆن
بەڕێوەبەرایەتی کارگە
بەم جۆرە وەلامیان دامەوە .. !
بەرهەمی دەرهێنانی بۆن
تەنها لەگولی بۆن‌خۆش نیە ... !!
گولە کێویلەش دەگمەنن
لە باخچەی ئەم کارگەیدا سەوزنابن
گەر سەوزیش‌بن ..
وەك ئەوگولەی تۆ ناردوتە
بەبۆن نابن ... !!

* * *

(٢)

دزێك شەو چوە سەرمالێك
حەوشەیەکی گەورەو
ژوورێکی خنجیلانە
سندوقێكو کۆمەلێ شڕوشیتال
بەڕەیەکی کوردەواری
خاوەن مال بەلاپەڕەیەکدا
دەچووەوە ...
ژنەکەشی وەنەوزە خەو
دەی بردەوە ...
دزەکە پاشەوپاش گەڕایەوە ...
بۆ بەیانی بەلای ئەوکۆلانەدا تێ‌پەڕی
کۆمەلێ خەلك راوەستابوون
مالەکەیان ...
مەزاد ئەکرد ...

* * *

(٣)

کۆمەلێ سەگ
خوێڕی بووبوون
شەو تابەیان
لەدەشت ئەیان قروسکاند
بۆ ئێسقانێ بۆ لەتی‌نان
کابرایەك نانی پێ‌دان
بۆی پاش‌بوون ،
بەرزە کلیکیان بۆ ئەلەقاند
کە کابرا رۆیشت
بوو بەشەڕیان
هەموو سەرو گویلاكو کلکی
بەکتریان قرتاند .

Institut kurde de Paris

لاپەڕەیەکی مێژوویی

■ محەممەد ئەمین حبیب ■

ڕۆشنبیران و زانا دێرینەکانمان بە هۆی کەم تەرخەمیانەوە کۆمەڵێ ناتەواویان بۆمان بەجێ هێشتوە ، ئێستاش و بەڵکو هەتا هەتایە شوێنەواریان دیارەو ئەو زامانە هەرگیز قەدماغە نابەستن . ئەویش ئەوەیە نەیان ویستووە کۆمەڵێ ڕاستی و ڕووداوی مێژوویی و هونەری بۆ نەوەکانی پاشە ڕۆژیان تۆمار بکەن و لە چنگی لەناوچونی بیپارێزن .

زانایەك (١٥ ــ ٢٠) ساڵ خۆی ڕەنجاندووەو لە پێناوی بەدی هێنانی بابەتەکانی سەردەمی خۆیاندا سەدان ئازارو تاڵاوی دیوەو ، بە برسێتی و تینوێتی شەونخوونیی کێشاوە بە بێ ئەوە کەمێك لە ژیانی تەرخان بکا بۆ بەدیهێنانی هەندێ بابەت کە نەبوونیان ئێستا بووە بەتانەی سەرچاوەمان و بووە بە هۆی لێڵ کردنی سەرچاوەی ژیانمان .

هەر جۆرە بابەتێك لەلایەن زانایانی کۆنی ئێمەدا وترا بێ هەمووی بە زمانی تر نووسراونەتەوە .

ماڵی حەزرەتی نالی ئاوەدان بێ کە مەردانە ئاوەڕێکی دڵسۆزانەی لە زمانەکەی خۆی دایەوە ، لە مەودای مێژووی ڕابوردووی هەزاران ساڵەی کوردو کوردەواریدا تاقە دیوان و تاقانە بەر هەمەو یەکەم بەردی بناغەی ئەدەبی کوردە ، بەم کارەی ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لێ بێ جلێکی تازەی لێهاتووی کردە بەر ئەدەبی کوردی .

مەولەوی واتەنی :

دڵ بەرگ و بۆکەی جارانی نەبوو
ڕووی ناو مەجلیسی یارانی نەبوو
پۆشتەت کردەوە ئیحسانت ڕەوا
نەرێ هەی دەولەمەند ماڵت هەر ئاوا

لە سای ئەم کەم تەرخەمی و گوێ پێنەدانەدا سەدان دەست نووس و بە یازی بە نرخمان ڕووی هەتاوی نە بینی و دەستی ستەمی گەردوون بروانی .

وە هەروەها بەم بۆنەیەوە زۆر کەسانی دڵسۆزو پایە بەرز لەگەڵ ناوا بوونی گیانی پاکیاندا کردارەکان و مێژووی ژیانیان ناوا بوون و ئێمەی ئەم سەردەمە لێیان بەهرەوەر نەبووین .

یەکێك لەو ناودارانە کە فەرامۆش کراوە مەحموود پاشای جافە ، ئەو مەحموودەی کە دڵە ناسك پەروەرەکەی مەولەوی بە خەیاڵ و یادی ئەو مەحموودە نەبێ ڕۆژوو ناشکێنێ :

نە کەردەن (افطار) ــ دوسەکەی کامڵ ــ
سیوای وە مەیکووس خەیالەکەت دڵ

ئەو مەحموود پاشایەی کە جەستەکەی مەعدوومی لە دووریی ئەو خەستەبەو ناتوانێ چۆنیەتیی ئازاری دڵەکەی بۆ باس بکاو ، سزای دەردی ئەشکی چاوی خۆیی بۆ هەڵڕێژێ :

چی بڵێ (مەعدووم) خەستەی مەهجووری
حاڵ دیدەو دڵ لە دەردی دووری !!

خوێنەری خۆشەویست ئەوەی پاڵی پێوە نام لە ژیانی پاشای جاف بنووسم بە پلەی یەکەم و سەرەکی کەشکۆلە دەستخەتەکەی خۆی بور ، بە ڕاستی کەشکۆلێکی بایەخدارو سەر سوڕهێنەرو سیحراوییە ، سەدان چامەو نامەی هونەر مەندانی ئەو ڕۆژەی بە خەتێکی خۆش و بە هەورامی و سۆرانی و فارسی و عەرەبی تێدا تۆمار کراوە ، کە جێی شانازی و شایانی سوپاسە .

لە دەیان شوێندا لە کەشکۆلەکەیدا نووسیویەتی « خەریکی جۆماڵ بووم » وە یا « مەرەزەم دا نەچاند » وە یا « لە سەر سەنەر بووم » ... ئەم قەسیدەیەم بۆ خوێندرایەوەو منیش تۆمارم کرد .

بۆ نموونە ، ئەمە یەکێکە لە دەقی نووسینەکانی : « لە دێی (کانی چەقەڵ) بووم جەنابی سەید فەتاحی جەباری ئەم شیعرانەی لەبەر بۆ خوێندمەوەو منیش بە تەئریخی ١٢٧٩ هیجری نووسیمنەوە » .

بیستوومە کە کاك محەممەدی مامۆستا عبدالکریم مدرس ئەیەوێ بە چاپی بگەیەنێ ، لەم کارەیدا هیوام سەرکەوتنیەتی .

ئەم پیاوە ناوازەیە لەگەڵ ئەو فەرمان ڕەوایی‌یەو باری قورسی و گرانی لایەنە جۆر بە جۆرەکانی ژیانیدا زۆر هەوڵی داوە بۆ کۆکردنەوەی ئەدەب و هەڵبەستی هەمە چەشنەی کوردی و عەودالی وشەی گەش و خەیاڵی ناسك بووە ، بەزەردەخەنەوە بە پیریانەوە چووە ، لە کوێ و کەی

بڕوانە ل ١١

زانایێ مەزن

مەلاخەلیلی سێرتی

عبدالرقیب یوسف

مەلا خەلیل پاش تمام کرنا خوەندنا خوە ل باژارێ (سێرتی ــ سعرد) یا کو ل تورکیە ــ دەرس گوتیە و سێرت دچاخێ وی وکورو نەڤیێن وی بویە قبلەگاها فەقیان و بویە جهەکی مەزنا خوەیندنێ مەلا حامدو مەلا حسین ژ زاناترین مەلایێن چاخێ خوە بونە وناڤێ وان د (الهدیە الحمیدیە) دا هاتیە یا یوسف ضیا .

ئیجازەناما گەلەك مەلایێن کوردستانا تورکیە دگەهی مەلا خەلیل چونکە گەلەك مەلایێن مەزن ژبەر دەستێ وێ رابونە وەك شیخ محمدێ فرسافی (شێخی حزین) بێ‌کو هندەك بەرهەمێن وی ب کوردی هەنە (سەید حسنێ خطیب) ژ سەیدێن ئەرزن (غەرزان) و ژ باپیرانێ سەیدێن فندکێ لە چاخێ مەلا خەلیلدا ناڤو بانگەکی گەلەك بلاڤ کربو لێ د خطیبیا سێرتێ دا وب وان خوطبێن خوە یێن دژوار کو زولم زورداریا (حامد ئاغایێ سێرتی) دا دخوەندن ئەو حامد ئاغایێ ب فەرمانا (بەدرخان پاشا) هاتە کوژتن . د گەڕانا هاڤینا (١٩٧٧) دا من هندەك ژوان خوطبان دیت لنك شیخ طالبێ کوڕێ شێخ محمدێ فندکی و یەك ژوان ب خەتێ شێخ محمد بو وەك من بەحس کریە د بەرپەرا ٥٧٦ ژ « گەشتەکی ئەرکیولوجی دکوردستانا باکوریدا » مەلا خەلیل دەستەکی بلند هەبو دهونادنا شیعرێ کوردی و عەرەبیدا وەك (نهج الانام) ب کوردی ووران هونادیە وبڕەك بەرهەمێن خوە ب عەرەبی هونادنە چ وەك کتێب یان وەك هندەك مەوزوعێن علمان و د (نظم)ەك یا خودا ناڤێ (مصطفی)ێ کوڕێ خوە دینی و دبێژی :

« ثلاثة لا یوجد یا مصطفی الفول والعنقاء واخو الوفا »

من دکتێبا خوە یا دەستنڤیس دا (اعلام الکرد و کردستان) دا ناڤێ (٣٠) کتێبێن مەلا خەلیل هێنایە وئەڤێن هەنە :

١ ــ نهج الانام : جارەکی دگەل (عقیدا ایمانێ) یا خانی هاتیە چاپ کرن و دسالا ١٩٨٤ ژی هاتیە چاپ کرن ژئالیێ (احمد حلمی دیابەکری) ڤە دگەل کتێبا (رهبر عوام) یا کو شەرحا احمد حلمی یە ل سەر (نهج الانام)ی ب کوردیێ بەخشان ودگەل کتێبا (سر المحشر) ژ هونادنا فەقە رشید (فەقە رشیدێ ئالکی) یا کو ئەولی وێ ئەڤەیە :

(اول سطرك باسم الله
بحثك ام بكن ژ قدرة الله)

٢ ــ ازهار الغصون من مقولات ارباب الفنون .

٣ ــ اصول الحدیث .

٤ ــ اصول الفقه .

٥ ــ تأسیس قواعد العقائد علی ما سنح به من اهل الظاهر والباطن من الفوائد .

٦ ــ تبصرة القلوب من کلام علام الغیوب ــ مختصر فی التفسیر .

٧ ــ تفسیر القرآن ــ ب درێژی بەلام تەواو نەبووە .

٨ ــ زبدة ما فی فتاوی الحدیثیه .

٩ ــ شرح الشاطبیه فی التجوید .

١٠ ــ شرح الهمزیة .

١١ ــ ضیاء بصیرة قلب العروف فی التجوید والرسم وفروش الحروف .

١٢ ــ القاموس الثانی فی النحو والصرف والمعانی .

١٣ ــ محصول المواهب الاحدیة فی الخصائص والشمائل الاحمدیة .

١٤ ــ مختصر شرح الصدور فی شرح الموت واحوال القبور .

١٥ ــ ملخص القواطع والزواجر .

١٦ ــ المنظومة الزمردیة فی نظم تلخیص المفتاح .

١٧ ــ منهاج السنة السنیة فی آداب سلوك الصوفیة .

دانەیەکی دەستنڤیسم ژێ دیتیە دنیڤ کتێبێن رەحمەتی شێخ محمدێ کوڕێ شێخ حسنێ فندکیدا ب عەرەبی هونادیەو پێشاوێ ئەڤەیە :

(قد قال خلیل تاه فی خل حبیب الله
منهاج هی السنة مفتاح الی الجنة

١٨ ــ نبذة من المواهب اللدنیة فی الشطحات والوحده الذاتیة .

١٩ ــ رسالة فی المناظرة .

٢٠ ــ رسالة فی المنطق (ایساغوجی) ، دانەیەکی دەستنڤیسم ژێ دیتیە و من ژ بەرکریە .

٢١ ــ رسالة فی المجاز والاستعارة .

لە چاپکراوەکانی دەزگاکەمان لەم دواییەدا دەرچووە .

٢٢ ــ رسالة فی المعفوات . دانەیەکی دەستنڤیسم ژێ دیتیە .

٢٣ ــ رسالة فی الوضع .

٢٤ ــ شرح علی رسالته فی المنطق . دسالانێ پێنجهاندا هاتە دیتن ب بلاڤی و کوڕێن زانا شێخ محمودێ زوقەیدی کوم کرن من هندەك ژ نوسخاوێ نڤیسی بو .

٢٥ ــ کتاب فی العروض . نوسخەیەك لەنك مەلا محمودێ هوسەری بو مفتیێ جزیرێ بخەتی مەلا عبدالرحمنێ باڤێ وی .

٢٦ ــ کتێبەك د (تجوید) دا بە کوردی هوێرو سپەحیە هندەك جهێن وێ ژی هونادیە

٢٧ ــ نهج الانام فی العقائد والکلام . بە عەرەبی هونادیەو پێشیاوێ ئەڤەیە :

تعالوا الی نظمي بجد ورغبة
تنالوا رضی الباري بفوز وجنة

حاجی نصرێ سێرتی چاپی کریە .

٢٨ ــ الکافیة فی النحو ــ ئەڤ کتێبە د جهێ کافیە یا ابن الحاجبێ شەهرەزووریدا داناوە گەلەك هوێرو سپەصیە هندەك جهێن وێ ژی هونادیە وکو بەحسا فاعل ، مفعول المطلق ، الحال ، الجموع . من ئەڤ کتێباوی ژبەرکربوو گەلەك کەس ژبەر دکەن .

٢٩ ــ تفسیر سورة الکهف .

٣٠ ــ فهوات ــ هندەك مەسەلێن شریعەتێنە هەکە ئەز خەلەت نەبم شێخ سلیمانێ سێرتی بێ‌کو برەك کتێبێن خوە ب کوردی تەئلیف کری ــ ئەڤ کتێبا مەلا خەلیل چاپ کرییە یان شەرح کرییە .

احمد حلمی دیاربەکری د روپەرا ٧٨ دا ب کورتی ژیانا مەلا خەلیل هێنایە دگەل ناڤێ (٢٥) کتێبێن وی بتنێ ناڤێ ڤان دوان لەنك مە نەبو ا ــ رسالة فی الوعظ ، ب ــ منظومة فی مولد النبی . ئەوەی و محمد امین زکی کتێبا وی « ضیاء بصیرة قلب العروف ... » بناڤێ « ضیاء قلب العروف » ڤە هێنانە . وها کتێبێن وی دگەهین (٣٢) کتێب لێ نە دورە هندەکی دیترژی بێنە دیتن چونکە بلاڤ بونە لنك خەلکێ مەلا خەلیل ژ شاعران نە هاتیە حیساب کرن مە نەبهیستیە شیعرێن غەرامی یان سوفیاتیێ هەبن بەلکو ژعالمێن مەزن هاتیە حیساب کرن لەورا ناڤێ وی وەك شاعرەك نە هاتیە دوان کتێبێن کو دبارا شاعرێن کوردان دا هاتنە دانین وەك کتێبا (هوزانڤانێت کورد) یا رەحمەتی سەیدا صادق بهاء الدین. مەلا مصطفیێ کوڕێ وی ژی زانایەکی مەزن بویە مە گەلەك حاشیە (تعلیقات)ێن وی لسەر کتێبێن دەستنڤیس دیتیە وەك یێن مەلا حامد و مەلا حسینی نەڤێن مەلا خەلیل و مەلا حسین کتێبەك لسەر کتێبا (ظروف) یا کو ب کوردی هاتیە دانین ژئالیێ مەلا یونسی ڤە ــ دانییە مە نوسخاوێ دیتیە . مەلا عبدالرقیب (خطاط)ەکی ب ناڤوبانگ بو ژ نەڤی چیچرکێن مەلا خەلیل و ئەز بناڤێ وی ڤە هاتمە ناڤ کرن ونهو نەڤی چیچرکێن وی ل باژارێ سێرتێ و ل دەوروبەرێن وێ مانە .

تەماشە ژیانا مەلا خلیل بکە دڤان سەرچاڤکاندا :

هدیة العارفین ب ٥ ر ٣٥٧ یا اسماعیل پاشا بابان و الاعلام ب٢ ر ٣٦٦ یا زرکلی و مشاهیر الکرد وکردستان ب١ ر ٢٠٨ یا محمد امین زکی . وعثمانلی مؤلفلری یا محمد طاهر بروسلی وەك احمد حلمی ناڤێ ڤێ سەرچاڤکێ هێنایەو دبێژی تێدا هاتیە کو دسالا ١٢٥٧ دا ملا خلیل چووە بەر رحمەتا خودێ هەروەسا احمد حلمی گوتیە ناڤێ با ڤێ وی (حسن)ە .

پەراوێزێکی ڕەخنەیی

بۆ وشە

پەراوێزیەکان

● محەممەد خدر مەولود ●

بوونی فەرهەنگ بۆ وشەو زاراوەو موفرەداتەکان بە هەموو چەشنەکانی‌یەوە ، پێویستی‌یەکی نەتەوایەتی هەموو نەتەوەیەکە .. چونکە چۆن ئەدەبی نووسراو زمان زیندوویی و نەمری دەهێڵێتەوەو گەشەو گۆڕانیشی دەخاتەناو ، فەرهەنگی زمانیش هەزارەها وشەو موفرەدات و ئیدیۆم و فریزو ... دەگرێتە خۆی و لە نەمان و فەوتان و لە بیرچوونەوە ڕزگاریان دەکات .

سەبارەت بە زمانی کوردی خۆشمان ، تا ئێستا گەلێ هەوڵی تاکەکەسی سەرکەوتوو و نایاب بۆ پێکەوەنانی فەرهەنگ دراوە . هەوڵەکانیش لەگەڵ بوونی کەم و کوڕی یان جێگای شانازین و خوێنەرو ئەدیبیش بە ریز ناوی ئەم زاتە پاکانە دێنێ و مێژووش ناوی ئەم کەلە مرۆڤە ڕۆشنبیرو زمان زانانەی دەپارێزێ .

ئەگەر لە ڕوانگەی ئەو چەند فەرهەنگانەوە سەیری زمانی کوردی بکەین دەردەکەوێ کە زمانی کوردی بەوشەو زاراوەو دەستەواژەو فریزو ئیدیۆمەوە گەلێ دەولەمەندترو فرەوانترە . بۆیە بە فەرهەنگێك و دوان و سێیان زەفەری پێنابرێ .

ژیان لەگۆڕان و پێشکەوتندایە سەدەی ئەمڕۆش سەدەی تەکنەلۆژیاو ئەتۆم چوون و هاتنەوەیە بۆ مانگ و ئەستێرەکان لەگەڵ ئەم گۆڕان و خۆش ڕۆیشتن و پێشکەوتنەدا دەیەها داب و نەریتی تازەی شارستانی دێتە ئاراو دەیەهای تریش لە ناو دەچێ .. بۆ بە ئەگەر وشەو زاراوەکان لەگەڵ گۆڕان و بەرەوپێش چوونی کۆمەڵ بەکار نەهێنرێن و نەنووسرێنەوە ڕۆژێ دادێ لەناو دەچن و دەکەونە بەر پێچکەی تەکنەلۆژیاو ژیانە شارستانییەتە خۆش ڕۆکە .

تا ڕادەیەك گۆڕان و پێشکەوتنی کۆمەڵی ئێمە مانانیشن نەی توانیوە گۆڕ بۆ زۆربەی هەرە زۆری وشەکان هەڵبکەنێ .. ــ با ــ گەلێ هۆش هەبن کار لە وشە بکەن و سەرەنجام زیندەبەچاڵی بکەن . نەمری وشە لە نەمری مرۆڤ و مانەوەی‌دایە بۆیە سەیر نی‌یە کە مرۆڤی وا هەیە دەیەها وشەی نەبیستراوی لە نێو دڵ و سەرزاری‌دایەو تا ئێستاش کەس نەیبیستووە .

بڕوانە ل ١١

ئەڤینی پەری !؟

هۆزانا ■ عبدالرحمن حاجی زێباری ■

دێ سویند خوینم پ وێ هەیڤا
ڕۆناهیێ ددەت شەڤا تاری
کو تاما وان هەردو لێڤا
خۆشتر بۆ ژ هنگڤینێ واری
ئەو رویێت سۆرێت وەك سێڤا
سپێدێ شەڤنەم ــ لێ دباری
چەند خرڤەکەم جانە پەیڤا
نادەن ڕەنگێ وێ پێك جاری
ئەو چ پەریە چ دێم زەریە
سەد دلا دکەتە ئێك پاری
دحەلینیت د هلهلینیت
پوان چاڤێت وەك چاڤێت ماری
تیر هاڤێژێ گەلاڤێژێ
تیرا نە هاڤێ بدژواری
نێچیرڤانێ چاڤ جوانێ
تە چەند کەس کوشتنە بڤی کاری ؟
ڤیانا چاڤا یا گرانە
کی دێ شێت ڕاکەت وی باری
دێ خۆ پارێزم ژ چاڤا
دا نە ژیم پدل ــ بریندار
ڕویێت وەك سێڤا دگەل وان لێڤا
تەواف دکەم ئەز بمێڤانداری
من نەزانی پوی دەرمانی
دێ پتر ژیم ئەم ئەز پەژاری

کۆترا من

● صبریە هەکاری ●

تۆ خودێکەی ئۆ کوترکێ
بفرە دادە ڤێدرکێ
ئەڤێ نامێ بو من ببە
بدە دەستێ ئەوێ کچکێ

● ● ●

خۆ نەگرە بلند بفرە
خۆ پارێزە خو راگرە
ڕیاتە تەڤدا ئاگرە
هێشتا زویکا بدەرێکێ

● ● ●

نە دادە سەر هەلهەلوکا
گوهـ نەدەیە چو بەکروکا
خۆ نەگرە ل چ تومکا
زوی بگەهینە شەماموکێ

● ● ●

بفرە بفرە هەمی گاڤا
هەر بگەرە لوان هنداڤا
ل خۆشتڤیا بکە سلاڤا
شەرمێ نەکە ژ گوتنێت خەلکێ

● ● ●

گوهـ نەدە قازو قومریا
نە چو قورتاو .. نە بازیا
دادە سەر کەزیێت زەریا
پاشی تو دێ زانی هینکێ

Institut Kurde de Paris

سەرەدانەك بۆ ئێكەتیا ئافرەتا لدهوكێ

لقی دهوك

«ئافرەت نیڤا جڤاكی‌یە»..ڕاستە چنكو ئافرەت د هەر مللەتەكی‌دا لایەنەكێ گرنگە ژبو پێشكەفتنێو شارستانیەتێو وەرارێ ، ئەڤجا ئەگەر پویتەهاتە دان بئافرەتێ یەعنی پویتە هاتە دان ب زانینیو شارستانیەتێو پێشكەفتنێ .

نو لعیراقا مە بێ‌گومان پویتەكێ مەزن یێت هێتە دان بئافرەتێو پێشكەفتنا وێو نهو لهەمی كارەكەهو دەزگەهێت دەولەتێ ئەم ئافرەتا دبینین‌و هەروەسا شەهنازیو سەرفەرازیە بۆ عیراقێ كە ئافرەتا عیراقی ئەڤرو دگەل زەلامی بەرەڤانیا عیراقی دكەت ..

لدهوكێ ژی ئافرەت هێدی هێدی یا پێش دكەڤیت و مە هیڤیەكا مەزن یا هەی كە ڕێبازێ پێشكەفتنا ئافرەتێ لدهوكێ هەر یێ بەردەوامەو بێ گومان پێشكەفتنا ئافرەتێ لدهوكێ ب شێوەكێ سەرەكی دمینیتە سەر دەورێ ئێكەتیا ئافرەتا لدهوكێو كا ئەڤ ئێكەتیە چ دكەت‌و چ نەخش‌و پروژەو دەورە هەنە ژبو پێشئێخستنا ڕەوشەنبیریا ئافرەتێ .

ژبو ڤێ مەخسەدێ مە

ڤەست كرە ئێكەتیا ئافرەتێت عیراقی - لقێ دهوكێو مە ئەڤ چاڤپێكەتنەكر دگەل هێژا [ادیبە احمد علی] سەروكا ئافرەتێت عیراقی لقێ دهوكێ :-

پ- ئێكەتیا ئافرەتا چ خزمەت دكەهینیتە ئافرەتێ لدهوكێ ؟

ب- بێ گومان ئافرەتێ ل چەرخێت كەڤن گەلەك تەنگافی‌و نەخوش یێت دیتی‌و گەلەك بن دەستی یادیتی ژ هەمی لایاڤە ئەڤجا ژ خزمەتێت ئەم دكەین‌بو ئافرەتێ لپارێزگەهێ ئەوە ئەم بەرەڤانیێ ژ مافێ ئافرەتی دكەین لهەمی جهاو دیسا ئەم وەزعێ ئافرەتێ ژ لایێت كومەلایەتی‌و ڕەوشەنبیری‌ڤە پێش دئێخین‌و دیسا ژ لایێ ڕامیاری‌و ساخلەمی‌ڤە (صحی) هەر وەساو هوسانێ و لژێر سیبەرا شورەشا ١٧-٣٠ تیرمەها پیروز ئافرەتێ گەلەك وەرارا كری وهەر یا بەرەڤ پێشكەفتنێ دچیت .

پ- ئەو دەورێت ئێكەتیێ ڤەكرین چنە ؟

ب- مەگەلەك دەورێت ڤەكرین بو ئافرەتا لدهوكێ ژ وانا .

١ - ڤەكرنا دەورا فێربونا شوفێریێ .

٢ - ڤەكرنا دەورەكێ بو فێربونا برین پێچیێو بەرگریامەدەنی .

٣ - ڤەكرنا دەورەكێ بو فێربونا چاپێو ئەڤێ دەورێ گەلەك ئافرەت هاتبونێو پشتی دەورە تەمام بوی ئەڤ ئافرەت هەمی تەعین بون .

٤ - ڤەكرنا دەورا بو فێربونا چەكی‌و بەرگریێ .

٥ - ڤەكرنا دەورەكێ بو فێربونا جالك دروینێ .

٦ - ڤەكرنا دەورەكێ بو زێدەكرنا ڕەوشەنبیریا ساخلەمیێ لنك ئافرەتێ .

پ- ئێكەتیێ چ بزاڤێت هونەری هەنە ؟

ب- مە تیپەكا هونەری یاهەی ئەوژی تیپا دهوكێ یا ئاوازو موسیقایە براستی ڤێ تیپێ گەلەك بو هونەرێ كوردی كرو ئەم دشێین بێژین ناڤێ دهوكێ بلندكرو ئەڤ تیپە هەر یا پێش دكەڤیت‌و خزمەتا هونەری كوردی دكەت .

پ- تە چ پەیڤ هەیە بێژیە ئافرەتا پارێزگەهێ ؟

ب- من هیڤی هەیە كە ئەم هەمی پێكڤە كاركەن ژبو سەركەفتنێو پێشكەفتنێو براوەستین ئێك دل‌و ئێك دەست دژی ئیرانیێت تەعداكەرو ڕەگەز پەرست‌و داخازا من ئەوە كە ئەم لجهێ باوەریێ بین لنك پارتێو قوماندار یا پارت‌و شۆڕەشێو سەروك (صدام حسین)ی.

ئەم هاووڵاتی‌یە نموونەییە

یەكێك لە دیاردە چاكەكانی دوای بەرپابوونی ئەو شەڕەی ڕژێمی ڕەگەز- پەرستی ئێران بەسەریا فەرز كردوین‌و بە پێچەوانەی خواستی دوژمن شكایەوە ئەوەیە ، لەم ساڵانەدا تواناو بە تەنگەوە هاتنی زوربەی هەرە زۆری ڕۆڵەكانی گەلی عیراقی تیا سەلما كە هەر یەكەو بە پێی تواناو لێهاتوویی خۆی دەوری دڵسۆزی لە پتەوكردنی گیانی سەركەوتندا دەبینێ .

هاووڵاتی كاك فائق محمد احمد لە سلێمانی نموونەیە كە لەو هاووڵاتیە دڵسۆزانەی بە دەنگەوە هاتنی خێر- خوازانەی چەندان كاری چاكی كردوە كە نموونەی بە وەفایی ڕۆڵەیەكی ئەمەك داری ئەم نیشتمانە دەردەخا لەو كارە چاكانەی كە لەم ماوەیەدا كردویەتی بەخشینی چەند هەزار دینارێكە بۆ تەقەللای جەنگ‌و باربوو- كردنی خێزان‌و مماڵ‌و منداڵانی شەهیدان‌و بەخشینی پارە بە نەخۆ- شخانەی سلێمانی بۆ كرینی هەندێ پێویستی‌و یارمەتی دانی ٢١ قوتابخانە لە سلێمانی بە كرینی هەندێ كەل‌وپەلی پێویست بۆ ئەم قوتابخانە ، بەرامبەر بەم هەڵویستە خێرخوازی‌یە دڵسۆزانەیەی ئەم هاووڵاتیە كە تا ئیستەش بەردەوامە لە بەخشش چەندان سوپاس و ڕێزی لە سەرەكایەتی ئەنجومەنی ڕاپەڕاندنی ناوچەی كوردستان‌و ئەمینداریەتی كاروباری ناوخۆو پارێزگاری سلێمانی و بەڕیوەبەرایەتی گشتی بەروەردەو نەخۆشخانەكانی سلێمانی‌یەوە پێ‌گەیشتوە ئەم هاووڵاتیە لە سەردانیكیا بۆ دەزگاكەمان دووپاتی كردەوە كە تا لە توانایدا دەبێ بەردەوام دەبێ لەم جۆرە كارەی كە بە ئەركی تەواوی سەرشانی خۆیی دەزانی وەك هاووڵاتیەك كە ئەركی بەتەنگەوە هاتنی لەسەر شانە هیوادارین نموونەیی كەسانی بەخشش وا زۆر بن .

دەربارەی گیروگرفتەكانی چوارقورنە

لە دوو ژمارەی پیشوتری ڕۆژنامەكەماندا چەند گیروگرفتێكی چوارقورنەمان‌بەرچاو كاربەدەستانی بەڕێز خست كە هاووڵاتی كاك احمدبولی بۆی ناردبووین ، بەرامبەر بەوە بەڕێز خضراحمد بابكر بەڕێوبەری ناحیەی چوارقورنە بە نووسراوی ژمارە ٤٤٧ وەڵامێكی دڵسۆزانەی داوە-تەوە كە بەڵگەی بەتەنگەوە هاتنی خواستی هاووڵاتیانە.

ئێمە لە كاتێكدا دووبارە سوپاسی ئەم وەڵامەی بەڕێز بەڕێوەبەری ناحیەی چوار- قورنە دەكەین دووپاتی دەكەینەوە بە دەنگەوەهاتنی وا ، مانای بایەخدانی دڵسۆزانەیە بە خواستی ڕەوای خەڵك .

نووسراوەكەی بەڕێوە- بەرایەتی ناحیەی چوارقورنە دەربارەی كەمی ئاو لەوێ ئەم ڕوونكردنەوانەی هەیە .

١ - نایشارینەوە كیرو- گرفتی كەم ئاوی لە چوارقورنە هەیە ،

٢ - هوی ئەم ئاوی‌یە دوو لایەنە‌یەكەم زیادبوونی ژمارەی دانیشتوانی شارەكە دووەم ڕاكێشانی ئاو لە لایەن هەندێ هاووڵاتیەوە بۆ ماڵەكانیان بە بێ ئوسولی ڕەسمی .

٣ - كاربەدەستانی بەرپرسیار لە تەقەللادان بۆ چارەسەری ئەم كێشەیەو بە نووسراوی ڕەسمی داوا لە- پارێزگاری سلێمانی كراوەو بە پێ نووسراوی ژمارە ٢٢٧٨ لە ١-٧-١٩٨٥دا لە بەڕیوەبەریتی ئاوی ژێر زەوی‌یەوە لە سلێمانی ماوەیەكی كەم نابات ژمارەی بیرەكانی ئەو لیرە دەگاتە حەوت بیر وەك هەنگاوێ بۆ چارەسەری كێشەكە .

دەربارەی قیرتاوكردنی شەقامەكان لەگەڵ لایەنە لێپرسراوەكان لە تەقەللادایین بۆ ڕاپەڕاندنی ئەم پرۆژەیە.

دەربارەی كێشەی كەمی تەلەفۆن وەك لەگەڵ لایەنە بەرپرسیارەكان لێكولینەوە كراوە توانای تەكنیكی «فنی» ئیستا هەر ئەوەندەیەو ئومید دەكەین بتوانرێ لە پاشە- ڕۆژا چاكتر ببێ .

دەربارەی مەسەلەی دابەشكردنی زەوی‌و زار بەسەر هاووڵاتیەكاندا نامە- كەی بەڕێوەبەرایەتی ناحیەی چوارقورنە ڕوونی كردۆتەوە كە ئەم كارە بە پێ ڕاسپاردە -كانی سەركردایەتی بە وردی جێبەجێ دەكرێو هەر هاووڵاتیەك مافی خۆی بێ زەوی بەردەكەوێ .

دەربارەی كەمی بیناكانی قوتابخانەكان بەڵێن دراوە كە بە هەموو توانایەك ئەمساڵ هەوڵی دڵسۆزانە بدرێ بۆ كەم‌كردنەوەی ئەم گیروگرفتە

بۆ ڕۆژنامەی هاوكاری

بابەت وەڵام

سڵاوێكی گەرم :-

لە ڕۆژنامەكەتان لە بەرواری ١٣-٦-١٩٨٥ پەیامنێری ڕۆژنامە لە شاری هەولێر نامەی هاووڵاتیەكی ئاراستەی ئێمە كرد بوو ئێمەش لەناخی دڵمانەوە ڕێزوسوپاسمان هەیەو لە وەڵامدا دەڵێین دەربارەی ئۆتۆمبێلی زبڵ پەیوەندیمان بەبەشی چوارەم كرد بۆ بەدی هێنانی ئاواتەكەی گەڕەكی پۆلیسان‌و بۆ پڕكردنەوەی زەلكاوەكانی ئەم گەڕەكە دەڵێین دەبێ خەڵكەكەش ئاگادارین بۆ ئەم مەبەستە چونكە گەڕەكێكی نوێ‌یەو لە كاتی خۆیدا هیچ زەلكاوی تیا نەبوو ئێمەش بەپێی لیستەی كاری میللی زەلكاوە -كانیان بۆ پاك دەكەینەوەو هیوادارین خەڵكەكەش ڕێگا خۆش‌نەكەن بۆ دروست- بوونی ئەم جۆرە زەلكاوانە كە دەبنە هۆی نەخۆشی‌و ناڕەحەتیان .. ئیتر هەر خۆش بیت ڕۆژنامەی هاوكاری خۆشەویست .

ئەندازیار
یەلمازكازم مستەفا
بەڕیوەبەری شارەوانی
هەولێر

سوپاس بۆ ئەم لاڵێكردنەوەیە

لە بەڕیوەبەریتی شارەوانی هەولێرەوە ئەم وەڵامەمان بۆ هاتووە سوپاسی بێ‌پایانمان بۆ ئەم بەتەنگەوە هاتنە دڵسۆزانەیە :

بۆ ڕۆژنامەی هاوكاری بەڕێز .

لە ژمارەی ٧٩٦ی هاوكاری‌دا پەیامنێرتان هەواڵی گۆم‌و زەلكاوی گەڕەكی پشت مەزگەوتی سپی بە وێنە بڵاو كردەوە ئێمەش پاش ئاگادار كردنەوەی بەشی تایبەتی بەم ناوچەیە كاری پێویستمان ڕابی كردو ڕەلكاوەكەیان پڕ كردەوەو هیوادارین جێگای ڕەزامەندی خەڵك بێت لەگەڵ ڕێزمان .

ئەندازیار : یەلماز كازم مستەفا
بەڕیوەبەری شارەوانی
هەولێر

تەنها سەرنج

لە ڕۆژێكا چەند جارێك ، لە چەند شوێنێكی جیاوازدا، چاومان بە ڕودانی خۆ- پیاكێشانی ئۆتۆمبێل نەكەوێت .. ئەگەر پرسیار بكەین لە هەر برا شوفیرێ خۆی بە تاوانبار نازانێ ، بەرامبەر ئەو گوناهە نایەوێت بە پێی یاساكانی هاتووچۆو بڕیارەكانی سزای بدرێت ..

منیش ئەڵێم ڕاستە بۆچی ئەو تاوان باربێت ئەی بۆ ئۆتۆمبیلەكەی تاوان بار نەبێت كە تیژ ئەڕوا ، كە كەل‌و پەلێكی ناتەواوەو چاك نەكراوە ، كە پیویستی بە تەماشا كردنە تەماشا نەكراوە .. بەڵام ئۆتۆمبیلی بە سزمان بڵێ چی خۆ زمانی نیە .. تا ئەوەی ئەیەوێت بیڵێ .

- ئازاد -

جەماوەر

چەمچەماڵ : داواكاری (لە بارەی كارەباوە)

كارەبایی خانووە تازەكانی چەمچەماڵ هەندێ لە خەتەكانی زۆر شۆڕ بوونەتەوە بەسەر خانووە- كاندا بەتایبەتی خەتەكانی نزیك ڕێگەی (پیریادی) وەزۆربەی عامودەكان گڵۆپی نیەو بە تاریكی ماونەتەوە جا ئەو خەتانەی كە نزیك خانووەكانن شۆڕبوونەتەوە لەوانەیە منداڵ دەستی لێ بدات یان پارچە تێلێكی لێ بداو بیكوژێت جا هیوادارم چارەسەری ئەم داواكاری‌یەم بۆ بكەن كە سوودی بە جەماوەری تێدایە لەگەڵ ڕێزو سوپاسدا .

براتان
سەردار حەسەن ڕەشید
گەرمیانی
قەزای چەمچەماڵ

ڕووبە ڕوو

هەنگاوێكی پیرۆزو ، بەڵام !!

چەندە كارێكی بەجێ‌و پیرۆز بوو ، كە كۆمپانیای «بابل» بیری لەوە كردەوە ، چەند سەعاتێكی خۆی بۆ بەرهەمێكی مۆسیقاو گۆرانی كوردی تەرخان بكات ... تۆمارەكە بە ناوی - تیپی مۆسیقای هەولێر-ەوە كەوتە بازاڕ .. لە كاتێكاكە «تیپی مۆسیقای هەولێر» ئاگای لە مەسەلەكە نیەو ئەمە بەرهەمی «تیپی میللی»یە ..ئەوەی لە نزیكەوە گوێ لەو بەرهەمە بگرێت ، ئاخ‌و داخ‌و حەسرەتی زۆر ، بەرامبەر بەوەی ئەم فرسەتە چاكە ، لە بار چوو ، چونكە برایان ، نەیانتوانی بە بەرهەمی خاوێن بەشداری لەو هەنگاوەدا بكەن . ئەوەی گوێ لەو بەرهەمە بگرێت ، وا دەزانێ لە شەوێكی زەماوەندا تۆمار كراوە ، دەنگی مۆسیقای ناساز ، لەگەڵ شیعری ساردو سڕ، تۆماركردنی خنكاو ،یەكتریان گرتۆتەوە .. لە كاتێكا كە ئەو برایانە ، دڵنیان لەوەی تۆمارەكە بەڵگە نامەی مۆسیقای كوردی دەبێ !

سەرباری هەموو ئەوانەش ،ئەرێ برایان ، ئەمە كەی تیپی هەولێرە ..؟! كەوا بێ ، بۆچی پانزەساڵەی خزمەتی «تیپی هەولێر» دەكەنە گەرووی ئاگری ئەم بەرهەمەی خۆتان‌و ناوی تیپەكە دەكەنە هۆیەك بۆ ڕەواجی تۆمارەكەتان ؟!

- شێرزاد -

سەرنج

● برای بەڕێز «كاروان». ئەو باسەی دەربارەی ناحیەی بەرزنجە نووسیووتە پشت گویمان خست لەبەر ئەوەی نە ناوی تەواوی خۆت نووسیوە نە ناو نیشانت .. ببورە .

ڕەخنەی - پاشماوە

شیعرەكانی خۆی كردووەو دەكا لەگەڵ شیعری شاعیرانی تردا - كەواتە پڕە لە ڕەخنە سازی بە شێوەیكی شاراوەو نا ئاراستەخۆ .

نالی دەفەرموێ :

طەبعی شەكەر باری‌من ، كوردی ئەگەر ئینشادەكا
ئیمتیحانی خۆیە مەقصودی ، لە (عمدا) وا دەكا
یا لە مەیدانی فەصاحەتدا بەمیثلی شە هسوار
بێ تەئەممول بەو هەموو نەوعە زوبانی ڕادەكا
كەس بە ئەلفاظم نەڵێ خۆ كوردییە خۆ كردییە
هەر كەسێ نادان نەبێ خۆی طالبی مەعنا دەكا
بێتە حوجرەم ، پارچە پارچەی موسوەدەم بكرێ بە ڕۆح
هەر كەسێ كوتاڵ‌و پارچەی بێ بەدەل سەودا دەكا
شیعری خەڵقی كەی دەگاتە شیعری من بۆ نازكی
كەی لە دیققەتدا پەتك دەعوا لەگەڵ هەودا دەكا

باسی نرخ‌و بایەخی (لە فظەكانی - لە شیعرەكانیدا ، جگە لە واتاكانی ناوەرۆكی شیعری ، بە كوردی شیعر ووتنی) - ئەمانە هەمووی وە كە دەڵێ : شیعری خەڵقی ...

ئەو بەری هەڵسەنگاندن‌و نرخ دانان‌و بەراورد كاریە كە ئەمانە هەموو بابەتی ڕەخنەی ئەدەبین .

وەیا كە حاجی قادری كۆیی دەڵێ :

شا سواری بەلاغەتی كوردان
یەكە بازی فەصاحەتی بابان

مستەفا یە تەخەللوسی « كوردی »
غەزەلی كردە بەربوتی كوردی

* * *

بە ببێ دمدم كە قدری نازانن
پاكی سیحری حەلالی كوردانن
وەكو شانامە گەر بنوو سرایە
لیت موعەیەن دەبوو چەوەستایە

سەراپا نرخ دان‌و هەڵسەنگاندن‌و بایەخ دانە بە شاعیرانی كورد لە ڕووی شیعركانیانەوە ، ئەمەش نموونەیەكی ترە لەوەی كە ڕەخنەی ئەدەبی لە شیعری شاعیرەكانمانا بە ئاشكرا دیارەو بەبایەخە .

وەیا كە حەریق دەڵێ :

بێرە مەیدانی فصاحت ئەسپی خوت لنگدە (حەریق)
تا بزانم كێ بە شعرت سوحبەت و بازی ئەكا ؟

ئەمە بە شێوەیەكی كورت‌و سەرپێی ، وە ئەگەر دەرفەت هەبێ زۆر بەبیت‌و پارچەو نووسراوی شاعیرو ئەدیبانی كورد هەنە كە دەربارەی ڕەخنەو بایەخی ئەدەبیاتن .

● **سەرچاوەو كتێب :**

١ - دیوانی نالی .
٢ - دیوانی حاجی قادری كویی .
٣ - شیعرو ئەدبیاتی كوردی .
٤ - گولدەستەی شوعرای هاو عەصرم .
٥ - مێژووی ئەدەبی كوردی .
٦ - نرخ شناسی .
٧ - دیوانی حافظی شیرازی .
٨ - النقد الجوهري .
٩ - قواعد النقد الادبی - لاسل آبر كرامبی - ترجمة د. محمد عوض محمد .
١٠- رخنە سازی .
١١- نقد ادبی - د. عبدالحسین زرین كوب .
١٢- مەم‌و زین گەلێ گوڤارو ڕۆژنامەی كوردی .

میهرەجانی - پاشماوە

هەمی دسەركەفتی بوون‌و هەژی بوون ب تایبەتی چالاكێت وەفدا ذی‌قارو ابار و دهوك پشتی ئەڤ چالاكیە خلاس بوین هەڤال (عادل ذنون صفاوی) جێگرێ سەروكێ ئێكەتیا نیشتیمانی یاقوتابیاو لاوان لعیراقی گوتارەك خواندو سوپاسیا هەڤال (محمد حمزە) كرو سوپاسیا ئێكەتیا نیشتیمانی یاقوتابیاو لاوان لدهوكێ كر لسەر ڕەنجا وان كێشای‌و ئەڤ میهرەجانە ب سەر- بلندی برێڤە بری‌و پاش سەروكێ ئێكەتیا نیشتیمانی یا قوتابیاو لاوان لدهوكێ بەرێز (ناجی فیاض بلال) گوتارەك خواند تێدا وەفادار یا گەنج‌و قوتابیێت دهوكێ خویا كربو شورەشا ١٧-٣٠ تیرمەهێو بو قوماندار صدام حسین‌و پاش بروسكەك هاتە فرێكرن بو سەروكێ قوماندار بناڤێ بەشدارێت ڤێ میهرەجانێ .. ئەڤەو مە ئەڤ وەفدە برنە سەرەدانا هاڤینگەها ئاشاواو ئینیشكێو

هاوكاری - پاشماوە

پ- تە چ هەیە ب ڕێكا ڕوژنامێ بێژیە پالا ؟

ب- من دڤێت بێژم كو ئەڤ ئاودانیێت نهو عیراقا مە تێدا دژێت دخازیتە وێرێ كو پالێ مە زێرەڤانێ شولێ خو بیت‌و بەرهەمێ زێدەبكەت و بەرەڤانیێ ژ عیراقا خوبكەت عیراقا سەركەفتنێو پێشڤەچونێو پێكڤە هەمی ژبو بجە ئینانا دروشمێ (بەرزەكرنا دەقیقەكێ ژ شولی بەرزەكرنا دەلیڤەكا پێشكەفتنێ‌یە) .

سەرسنگێو سویلاڤێو ئامێدیێو برنە پێش شوینە- وارێت مێژوویێ لئامێدیێو لدهوكێو ب ڕاستی مە داخازێت میهڤانا بجه دئینان داكو بشێین خزمەتا گەنجێت خو بكەین‌و خزمەتا عیراقا نوی بكەین‌و خزمەتا ناڤێ پارێزگەهێ بكەین .

سوپاس

Institut Kurde de Paris

بیروڕای سەربەست

نیازی پاك

ئەبێ ڕێگەی ڕاست بگرێ

محمدی مەلا کریم

● سەرنجێك لە هاوکاریەوە ●

خوێنەواری ئازیز :

ئەم نووسینەی مامۆستا محمدی مەلا کەریم لە ژێر سەرناوی « بیروڕای سەربەست »دا بلاو دەکەینەوە بە پێی باوەڕبوون بەو سەربەستی بیرورا دەربرینەی دەزگاکەمان بۆ هەموو بیرێکی بەسوودی کردۆتەوە ، پێخۆشحالین مامۆستا محمدی مەلا کەریم هەنگاوی هاتنەوەکایەی مەیدانی نووسینی لە « هاوکاری » دەستپێکردەوە کە دەرگای بۆ هەموو نووسەرێکی دلسۆز هەمیشە کراوەیە بەو لایەنەی خزمەتی برەودان بە وشەی کوردیو یەکێتی نیشتمانی دەکا ..

وەك وتمان ئەوەی مامۆستا نووسیویەتی باری سەرنجی خۆیەتی .

مامۆستای بەڕێز مەسعوود محەممەد لە ژمارە (٣٣)ی گۆڤاری (کاروان)ا وتارێکی لە بارەی لاوێکی هەولێرییەوە بلاوکردبووەوە کە لە سەرەتای ژیانیا ، وەك ئەلێ ، عەودالی ڕێگەی کوردایەتی بووەو ، سەرەنجامی کاری گەیوە بەوە لەگەل هەندێ کاربەدەستی ئەلمانیای سەردەمی هیتلەر ناسیاوی بەیدائەکاو ڕێئەکەون کە ئەم بەیارمەتیی ئەلمانیا هەوڵبدا لەناو خێلە کوردەکانا شۆڕشێك دژی ئینگلیز ڕێکبخا بێ بەهۆی برانی نەوتی کەرکوك لە ئینگلیزو برانی چەكو ئازووقەی ئەمەریکا لە یەکێتیی سۆڤیەت کە لە ڕێگای سەرووی عیراقو ئێرانەوە بۆی ئەنێردرا .

بەرانبەر بەمە مارشال کایتل ناوی ئەلمانیش بەلێن بەم لاوە کوردە ئەدا **« بە هێنانەدیی ئامانجەکانی ئازادی خوازانی کورد »** . پاش ئەوەی ئەم لاوەو ئەلمانەکان سوێند بۆ یەك ئەخۆن ، ئەم **« بە ئالای کوردستان »**و ئەوانیش **« بە سوێندی ڕەسمی خۆیان ! »** کە خەیانەت لەیەك نەکەن ، لاوە کوردەکە لەگەل چەند ئەلمانێك بە فڕۆکە بە ئاسمانی ناوچە داگیرکراوەکانی سۆڤیەتدا دێن بۆ کوردستان ، بەلام لە بارێکی ناچاریدا لە شوێنێکی غەیری ئەو شوێنەی بۆیان دەس‌نیشان کراوە بە چەتر دێنە خوارەوەو ، سەرەنجام ئەکەونە چنگی پۆلیسو ، ئەلمانەکان ئەکرێن بە دیلی جەنگو لاوە کوردەکەش حوکمی بەندکردنی بۆ ماوەی ٢٠ سال ئەدرێ ، بەلام لەبەر نەخۆشی پاش چەند سال لە زیندان دەرئەکرێو پاش ئەوە زۆریپێ ناچێ کۆچی دوایی ئەکا . ئەمە کورتەی بەسەرهاتی ئەو لاوە کوردەیە .

* * *

مامۆستا مەسعوود وتارەکەی بە وشەئارایی‌یەکی پڕسۆزی ڕۆمانسی‌یانە ڕازاندووەتەوە کە خوێندەوار بە خوێندنەوەی ، خۆی لە بەردەم بیرەوەریی پالەوانێکی خەباتی ئازادیبەخشی نیشتمانیو نەتەوەییدا ببینێتەوەو لایوابێ تا مامۆستا مەسعوود ئەم وتارەی نەنووسیبوو ئەستۆی هەموو کورد لە ژێر باری تاوانی پشت‌گوێ‌خستنی فەرزێکی نیشتمانیدا ئەینالاندو ، بە نووسینی وتاری ناوبراو لەلایەن ئەوەوە ، بارەکە لە ئەستۆی نەتەوە وەلاکەوت . مامۆستا مەسعوود لە دوایی وتارەکەشیەوە دیسانەوە ئەگەڕێتەوە سەر ئەم سۆز دەربڕینەو جارێکی‌تریش شادمانیی خۆی بە ڕاپەڕاندنی ئەو ئەرکە ڕائەگەیەنێ کە بەهۆیەوە « لە شەرمەزاری بەرانبەر یاد »ی ڕزگار بووەو حەساوەتەوە .

* * *

پێشەکی ئەمەوێ بلێم من بە هیچ کلۆجێ بۆ ئەوە پێم نەناوەتە مەیدانی ئەم باسە کە ئەو لاوە کوردە بەناوەخت کۆچی دوایی کردووە لەکەدار بکەمو، **پڕبەدل پێم ناخۆشو گرانە خوانەخواستە چەرخی ڕۆژگارو باری‌نالەباری سیاسیو کۆمەلایەتی ڕێگا نەك بە لاوێکی نەتەوەپەرستو نیشتمان پەروەر ، بەلکو بە هەر هاونیشتمانێکی بێ‌ئاگاو ساویلکەش بگۆڕێو وای‌لێ‌بکا بکەوێتە ژێر ڕکێفی خزمەت‌کردنی ئیمپریالیزمو داگیرکەرانی ولاتانو دیل‌کەرانی گەلان.** لە هەموو ئەو بۆچوونانەشا کە ڕێبان تێ‌ئەچێو ئەکرێ واتای چالاکیو هەلسووڕانی ئەو لاوەیان لە هاوکاری‌کردنا لەگەل ئەلمانەکان پێ لێك‌بدرێتەوە ، من بەپێی ئەو پێڕەوە قانوونیو ڕەوشتیو ئینسانی‌یانەی کە داوای ئەوە ئەکەن هەر ئەوەندەی لە دەسەلاتا بێ هەمیشە بڕیار بە باری بێ‌تاوانیی مرۆڤدا بشکێنرێتەوەو ، ڕێبازی (ادراوا الحدود بالشبهات) و (المتهم بريء حتى يدان) و (الشك يفسر فى صالح المتهم) بکرێن بە بنەمای بڕیاردان ، تەنها ئەو ئیحتیمالە ڕەچاو ئەکەم کە ئەم لاوە نیشتمان‌پەروەرێکی دل‌گەرم بووەو ، هەر لەپێناوی ئەو نیشتمان‌پەروەری‌یەشیا پێی هەلخلیسکاوەو هەلخەلەتاوەو بە نیازی پاکەوە کەوتووەتە داوی نازی‌یەکانو ئەوەندە هوشیاریی سیاسیی نەبووە لێکی‌بداتەوە کەوا ڕژێمێك بووبێ بە هۆی هەلگیرسانی ئاگری جەنگی دووەمی جیهانو ، بە بەرچاوی خۆیەوە هەموو ئەورووپای داگیرکردبێو بەتەمای داگیرکردنی سەرانسەری جیهانیش بووبێ ، هەرگیز ڕێی‌لێ‌ناچێ ببێ بە دۆستی گەلێکی بچووکی ستەمدیدەو بێ‌دەسەلاتی وەك کوردو لە کۆڕی پێ‌شێل‌کردنی ئازادیی ئەم هەموو گەلانەی جیهاندا ئامانجی ئازادی‌خوازانی ئەو بەجێ‌بکەیەنێ ، بۆیە ئەگەر دلسۆزیو خوێن‌گەرمیی ئەو لاوە پاساوی ئەو هەلەو هەلخەلەتانەی بۆ بداو **بیکا بە قوربانی‌یەکی بەسەزمانی بێ‌ئاگایی لە سیاسەت** ، هەرگیز مەیدانی ئەوە نابێ بکرێ بە قوربانی‌یەکی زلی ولاتێکی وەك ولاتی هەولێر کە بەدرێژایی سالانی خەباتی نەتەوەییو نیشتمانی دەیان قوربانیی زلو بچووکی پێشکەشی ڕێگای ئازادی کردووە کە هیچیان لەکە نە بە ئامانجو نە بە ڕێگای خەباتیانەوە نی‌یە . **ئێمە ئەبێ لە بیرەوەریو یادکردنەوەی ئەم لاوە بە ئورگان خوارد دراوەدا ،** لەجیاتیی بەبالابڕینی ڕۆمانسی‌یانە ، خۆمان فێری ئەوە بکەین چۆن **لە فێلو تەلەکەی پیاوانی ئیمپریالیزم بگەینو ، لەعنەتو نەفرین بۆ نازیزمو فاشیزم بنێرین کە بە درۆو دەلەسەو ساختەچی‌یەتی هەستی خاوێنی نیشتمان‌پەروەرانی دل‌پاکو سادەلەوح بۆ سوودی خۆیان ئەخەنەکارو ، لە شەڕی تەماعکارانەو داگیرکەرانەی خۆیاندا ئەیانکەن بە سووتەمەنی ، وەك چەند جاری‌تریش لە مێژووی دوورو نزیکی کورددا و دەیان جار لە مێژووی گەلانی‌تردا ڕوویداوە .**

بەلام ئەی مامۆستایەکی ورباو زیرەكو شارەزای وەك کاك مەسعوود ، بۆ ئەبێ لەم‌بارەوە شتێك نەلێو پەردە لە ڕووی تاوانی ئەلمانیای نازی هەلنەمالێو پەنجەیەك بۆ ئەوە درێژ نەکا کە « پەیمانی » ئاوا ناهاوسەنگی نێوان تاقە لاوێکی کوردی دلسۆز لەلایەكو ئەلمانیای خوێن‌ڕێژو شەرفرۆشو ئەورووپا داگیرکەرو کاول‌کەر لەلایەکی‌کەوە . هەرگیز ڕێی‌تێ‌ناچێ بە باری ئەو لاوەو گەلەکەیدا بشکێتەوەو سوودێکی بۆیان پێوە بێ ، تا لەمەوە بکاتە ئەوە **ئامۆژگاری‌یەکی لاوانی ئەمڕۆیشمان بکا نەوەك بە هاشەو هووشەی ئەمپریالیستانو نۆکەرانیان هەلخەلەتێنو سەرلەنوێ تووشی ئەو چارەڕەشی‌یە ببن کە ئەو لاوە دلسۆزە تووشی بوو و پاشانیش تووشی دەیانی‌تریش بوو !**

* * *

بۆ ئەبێ مامۆستا مەسعوود چاوی خۆی لە ئاست یەکێ لە ڕاستی‌یە مەزنەکانی مێژوو بنووقێنێو ، پەیمانی دەست‌درێژی نەکردنە سەریەکی یەکێتیی سۆڤیەتو ئەلمانیای هیتلەری وا لێك‌بداتەوە کە گوایە ئەو پەیمانە « ڕێی هەموار کرد بۆ داگیرکردنی شوێنی بێ‌لایەنی وەکو هۆلەندەو بەلچیکاو دانیمارك » ؟

وەلام‌دانەوەی ئەم برگەیەو گێڕانەوەی مێژووی ئەورووپای دواسالەکانی پێش هەلگیرسانی ئاگری جەنگی دووەمی جیهان دەرەتانێکی بەربلاوی ئەوێ کە بەداخەوە ئێستا بۆ من مەیسەر نی‌یە ، بەلام هەر هیچ نەبێ ئەبێ ئەوەندە بلێم هەر لە پەیدابوونی پارتیی نازیو حوکم گرتنە دەستیەوە لە ئەلمانیادا ، هێزە دیموکراتو پێشکەوتنخوازەکانی ئەورووپا بەوردی لە مەترسیی ئەو ڕووداوە گەیشتنو ، لەبەرئەوە تەقەلایەکی زۆرو سەختو بەلام بەداخەوە بێ‌ئەنجامیان دا بۆئەوەی بەرەیەکی گوشادی هەموو هێزە دیموکراتەکانی ئەورووپا بەتایبەتیو جیهان بەگشتی بۆ بەرگرتن لەو مەترسی‌یە پێکەوە بنرێ ، بەلام سیاسەتی ئینگلیزو فەرەنسە لەو مەیدانەدا ئەوەبوو جلەو بۆ نازی شل‌بکەن ، تا وەك بزووتنەوەی کرێکارانی لە ئەلمانیادا پێ‌شێل کرد ، سەرەنجام بیشیکەن بەگژ سۆڤیەتداو ، وایان لێك‌ئەدایەوە لەم‌بەینەدا هەرکام لەو دوو هێزە تیا بچێ ، بۆ ئەوان هەر قازانجە . ئەلمانیاش لەم مەرامەی ئەوان گەیشتبوو ، لەبەرئەوە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ پەلپو بیانووی نوێی پێ ئەگرتنو داوای دەس‌بەرداربوونی زیاتری لێ ئەکردن . ئەوەندەش لە خۆی بایی بوو بیری بەلای ئەو ئیحتیمالەدا نەئەچوو کە لەو کێشەیەدا خۆی تیا بچێ . لە بارو دۆخێکی وادا بوو سۆڤیەت کە زانیی هەر خۆی بەتەنیا ماوەتەوە لە ڕووی ئەلمانیاداو هیچ کام لە دەولەتە « دیموکراتە » سەرمایەدارەکان لەگەلی نی‌یە ، بەناچاری پەیمانی دەس‌درێژنەکردنە سەر یەکی لەگەل ئەلمانیا بەستو مەبەستی تەنها خۆکۆکردنەوە بوو بۆ داکۆکی کردن لە خۆی کە هێرشی برایە سەر . چونکە ئەیزانی پیلانەکە لەبنەڕەتا لەدژی ئەو نراوەتەوە . هەر واش بوو . ئەوەبوو ئەلمانیا بێ‌ئەوەی ماوەی پەیمانەکەش بەسەربچێ ، هێرشی بردە سەر هاو پەیمانەکەیو خاکێکی زۆری لێ داگیر کردو زیانێکی زۆری بە کوشتارو وێران‌کردن پێ‌گەیاند(١) .

کورت‌بینیی ئینگلیزو فەرەنسە لەوەدا زەق دیار بوو کە لەگەل ئەوەشا ئەلمانیا بەر لە هێرش بردنی بۆسەر سۆڤیەت ، گەلێ ولاتی ئەورووپای داگیر کردبوو ، ئەوان هێشتا هەر بیریان نەئەکردەوەو گوێیان بە بەلەسەبوونی ئەلمانیا نەئەداو لە خەیالی مەرامەکەی خۆیانا بوون تا سەرەنجام خۆبشیانی گەستو زبرەی لێ هەستاندن ..

* * *

هەر لە مەیدانی پاساودانی ئەو کارەدا کە ئەو لاوە هەولێری‌یەی تێوە گلا ، مامۆستا مەسعوود ئەلێ: **« بە هەر حال میللەتان کە لە مەیدانی مافی نەتەوایەتیی خۆیاندا دەکۆشن ، دەبێ تاکە پێوانەی بەرژەوەندی بێگەردی خۆیان بکەنە عەیارەی نرخاندنی هەلوەستیان .. » تاد .**

لەگەل ئەوەشدا کە ئەم مەسەلە مەسەلەیەکی دژوارەو هەروا بەئاسانی بڕیاری تیا نادرێ ، چونکە ئەوەمان بەئاسانی بۆ دابین ناکرێ کە کام تاقمو کام چینو کام تاکە کەسی کۆمەلێك بەناوی میللەتەکەیەوە بڕیار ئەدا فلانە شت چاکەو فلانە شت خراپە تا بیکا یا نەبکاو ، لە سوورەتی کردنو نەکردنیشدا ئەنجامی مەسەلەکە لە سنووری ئەو تاقمە یا ئەو چینە یا ئەو تاکە کەسەدا ناوەستێو سەرانسەری گەلو ولات ئەگرێتەوە ، بام هەر بلێین ڕاستە وایە . **بەلام ئاخۆ ئەکرێ ئەمە وا مەعنا لێ بدرێتەوە کە هەر نەفامو لە سیاسەت نەگەیشتوو لە سوودێکی تەسکی خۆ یا زیاتر لە خۆ گەڕاوێك ڕێگای ئەوەی بێ بە ناوی سوودی میللەتەوە ئارەزووی لە چی بێ بیکاو چبڕیارێکی لا پەسەند بێ بیدا ؟** من لام‌وایە نەء . لە بڕیاردانی وادا ئەبێ ئەوەندەی لەتوانادا بێ ڕای گەل وەرگیرابێ ، چ لە ڕێگای پەرلەمان یا لە ڕێگای کۆڕو کۆمەلی سیاسیو ڕۆژنامەی ئازادبیری ولاتو ڕادەبڕینی خەلکەوە . جا ئەگەر زانرا بڕیارێك لەم‌ئاستەدا نی‌یە ، لەلایەن زوربەی کۆمەلەوە بدرێتە دواوەو ڕێگەی لێ بگیرێ. لەبەرئەمە ئەو کارەی ئەو لاوە هەولێری‌یە ، بە هیچ جۆرێ بەر ئەم بنەمایە ناکەوێو ناشبێ شیعرەکەی حاجی قادری پێشەنگی بیری نەتەوەیی کە مامۆستا مەسعوود کردوویە بە بەلگە بۆ بیرو ڕاکەی خۆی ، وا بەدناو بکەین کە **گوایە داوا لە کورد ئەکا بە ناوی خزمەتی نەتەوەوە بکەونە شوێن دەولەتێکی بێگانەو لە ڕاستیدا ببن بە خزمەتکاری ئامانجو مرازەکانی ئەوو ، کورد واتەنی بۆ ڕیش چوون کەچی سمێلیشیان دانابێ .**

* * *

بلاوکردنەوەی ئەم وتارەی مامۆستا مەسعوود محەمەد کە تاقە ڕستەیەکی بۆ تاوانبار کردنی نازی‌یەتی تیا نی‌یەو ، بۆ پیاهەلدانی کەسێك نووسراوە ، بە هەر نیازێ بووبێ هاوکاریی لەگەل نازی کردووە ، بەتایبەتی لە سالی بیرەوەریی چلەمی لەناوبردنی ئەلمانیای هیتلەریدا کە هەموو جیهانی پێشکەوتنخوازو ، بەلکو کۆنەپەرستیش با بەنەبەدلیش بێ ، ئاهەنگی شادمانیی بۆ گێڕا ، بەلای منەوەو ، لام‌وایە بەلای زۆر کەسی‌تریشەوە ، بەشداری کردنێکی ئاوەژووە لەم بادەداو ، پشت تێ‌کردنی ئەو هەموو قوربانی‌یە مرۆڤایەتی لەپێناوی سەر پان‌کردنەوەی نازیەتو فاشیزمدا پێشکەشی کردووە . منیش هەرگیز هەلوێستی‌وام نە بۆ مامۆستا مەسعوودو نە بۆ هیچ کوردێکی‌تر ناوێ .

●

(١) بۆ زانینی ئەژماردنێکی کورتی ئەو زیانانە سەیری لاپەڕە (٢٨٠)ی کتێبی « چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی گەلی کورد »ی د. کەمال مەزهەر ئەحمەد بکە .

گوندیانێ

ئامیسینا : زێدۆین باعەدری

پشتی ڕاکرنا مێروکا خەوێ ژسەر چاڤێت کورێت مللەتی ، چەندەك ژکورێت مللەتی ڕابوونە سەرخۆ و چاڤێت خۆ پەرخاندن و ڤەکرن ژبۆ گەهاندنا پەیڤا ڕاستو دروست ژبۆ کاروانێ مرۆڤایەیێ

بێ گومانە بەری چەند سالەکە مللەتی نڤستی‌بوو نۆکەرو کولەدارا وەك دلێ خۆ دکر ، چونکو مللەت دتارێ‌دابو ـ نەی خوێندەوار بو . لێ پشتی خوێندەواری زاڤبوی مللەتی جهێ پێچکێ خۆ دبتو وێ پێنگاڤێت باش دهاڤێت ، من نەڤێت درێژ کەم چونکو ئەڤ نە دەلیڤەیە . لێ پا هەر بکورتی وەکی مەسەلا مللەتێ مە گۆتی : کەزو مەقەس ئێت دەستێ وان بون . ڤێجا گەلەك مێژو نڤیس ژی هەبوون هۆسا نۆکەرێت وان بون ژ بۆ کەڤنە پەرستیێو کولەدارێ وئان کارێت وان یێت تایبەتی .. ئاخر درێژ ناکەم لڤان سالا هندەك ژ جهێلێت خون گەرم بخۆ حسیان و زانین خەلکێ چ ب سەرێ وان کریە ..؟؟!!

«خدرێ سلیمان» دانەرێ ئێزدیاتیێو گوندیاتیێ پخۆ گەلەك دلسۆزێ ڤی مللەتی‌یە ئی بحزرەتایە مللەتێ مە ژی وەك مللەتا لێ‌بێت ..!! ئەو بخۆ وەك بالەك حشکە مزەو کەفتیە بەر کەلەبۆرێ ڤی مللەتی ... ئاشکرایە بەری نهۆ چەند کەسەکا چەند پەرتوك سەرئێزدیا نڤیسیبون لێ پراستی بهنا ئێزدیاتیێ ژ گەلەکا ژێ نە دهات ژ بەر چەند ئەگەرێت کەسێتیو وهندەکێت تایبەتی .

خدرێ سلیمان ئێکە ژ قەرتە زەلامێت ئێزدی نۆکە ئی‌زەند هلکری وکەفتیە بەر کەلەبۆرێ ڤی مللەتی ژبۆ ئەکرنا جهی پەیڤا ڕاستو دروست لسەر مللەتی .

براستی پەرتوکا ئێزدیاتی یە قەنج بو بهنا ئێزدیاتیێ ژێ دهات . لێ پا هجۆکا دێ تو بێژی شتلەك بو چاندی ونهۆ بووە دار وگوندیاتی بەرهەمێ وێ‌یە . نۆکە (گوندیاتی) ژی دێ کەفتە بازارێ ژدانانا سەیدایی لێ چ گوندیاتی‌یە ؟تێدا باسێ چەژنا وطوافا وداوەتاو سونەتا کریە بەلێ نەبەس بەحس کریەو بەس بەلێ هجۆکا فلمەکی سینەمێ‌یە و خو تۆمار کری هەر ژپێشیێ هەتا دوماهیێ . چەند تێکستێد دی ژ بێ بابو باپیرا لبەر هنداڤونێ بوو ڕزگار کریە . سەرو بەرێ گوندو گوندیێت مللەتی دیارکرینە براستی پەرتۆکەك هێژاو بەها تحرانەو یە ناف شرینە وکەلەك بەرکەتیە لێ‌پا ئەم نەشێین بێژین یە دروستە ١٠٠٪ چونکە ڕاستە مەلا محمودێ دێرشەوی گۆتی :

(کێم سوار هەنە بچنە مەیدانێو هەسپێ وان نە هلنگڤت) ڤێجا هیڤیا مە ئەوە ژخوێندەوارا تێبینێت خۆ بنڤیسن وبۆ ڕۆژنامەو گۆڤارا ڤرێکەن ژبۆ پێش ئێخستنا پەیڤا ڕاستو دروست لسەر مللەتی . ئانژی بۆ دانەرێ پخۆ ڤرێکەن هەر باشە .

Institut kurde de Paris

خێزان و زانست

شوێنەوارو ڕەچەڵەك لە پەروەردەدا

دکتۆر هیوا عمر احمد

دەروونزانو کۆمەڵ شوناسەکان ، لەبارەی کاریگەری شوێنەوارو ڕەچەڵەك ، لە پێکهاتنی کەسایەتی مرۆڤدا ، بوونەتە دوو کۆمەڵی خاوەن بیروڕای جیاواز .

کۆمەڵی یەکەم : و لە پێش هەموویانەوە (فۆنتیل)، (ئۆگەست کۆنت) و (سبنسر) ، (شوبن هود) ، (گۆلتون) ، ئەڵێن ، سیفەتە ڕەچەڵەکی‌یە بۆ ماوەکان ، هەموو شتێکن لە مرۆڤداو ڕەچەڵەکە کە چارەنوس و دا هاتووی مروڤ دیاری ئەکا هەروەها پێکهێنەری خولیاو سۆزو هەموو لایەنەکانی هۆش و جەستەو ڕەوشتە ،تەنانەت پەروەردەو مەشق توانای گۆڕینی ئەم جوداگانە بۆ ماوانەیان نی‌یە] کۆمەڵی دووەم ،و لە پێش گشتی‌یانەوە [جان جاك ڕۆسۆ ، جۆن لوك ، ئادەم سمیث ، هیلفینستۆس ، ستیواردمیل ،دیلاگ] ئەڵێن ـ (شوێنەوارو پەروەردە ، ڕەوست و جوداگانەکانی تاکەکانی کۆمەڵ ئەنەخشێنن ،کاریگەری ڕەچەڵەك هێندە کزەشایەنی باس نی‌یە) .

ڕاستە بەشێکی زۆری‌بوونی هەموو ساوایەك لەسەر ڕەچەڵەکی باوان‌وباپیرانی بەندە(١) ، بەڵام بواری پەرەسەندن‌و گەشەی‌دەروون‌و بیرو هۆش‌و ڕەفتاری مرۆڤ لە ژێر کاریگەری شوێنەواردا هێجگار فراوانە(٢) ، گەرمناڵیك لە ناو هەڤاڵەکانی یا هەستی بەکەم‌و کورتی‌یەك‌کرد ، بۆنمونە لە یاری‌و خۆ دەرخستن‌دا ئەوا ناچار ئەبێ،ئەم‌و کورتی‌یە پڕ بکاتەوە ، گەر ڕەوشتی ڕەچەڵەکی پاك‌هاتبێتە خوارەوە ئەوا کەم‌و کورتی‌یەکە بە فێربوون ،ڕەفتاری پەسەند ، گوێ ڕایەڵی ، پاك‌و خاوێنی ،،ئەم کەم‌و کورتی‌یە پڕ بکاتەوە ،بە جۆری شوێن سەرنجی‌گشت لایەك بێ ، بەڵام هەندێ مناڵ کە پەروەردەیان‌ناتەواوەو شوێنەواریان نائاسایی‌یە ، ئەم کەم‌و کورتی‌یە بە دزی‌کردن ، درۆکردن ، یان لێدانی‌هاوڕێکانیان پڕ ئەکەنەوە(٣)

مناڵ بۆ هەموو کارێ لەباوانی ئەڕوانێ ، زۆر بە ئاسانی فێری خولیاوڕەوشت‌و خوو ڕەفتارەکانیان ئەبێ ، خۆی بەو شتانەوە‌ئەبەستێتەوە کە باوانی پێیان باشەو ئەیەوێ ئەوان کە پارێزەرو بەخێوکەرین لێی قایل بن ، بەمە هەموو هەڵس‌وکەوتێکی باوان وەکو هەژێنەرێك یان بەشێك لەشوێنەواری مناڵەکە کار لە دروست‌بوون‌و پەرەسەندنی کەسایەتی‌و ویژدانی ئەکەن بۆنمونە ئەگەر باوکێ نوێژکەربێ ،وا جگە لەو ئامۆژگاریانەی مناڵەکە لە گوێی ئەگرن ،لەوانەیەپێش فام کردنەوەش مناڵەکانی لاسایی بکەنەوە لەنوێژکردن‌و خواپەرستی‌دا هەروەها گەر باوکێ مناڵەکەی‌لەسەر مێزی خواردنەوە دابنێ‌و ئاسایی لەبەر چاوی با مەی بخواتەوە ، ئەم ڕەفتارە لای مناڵەکە ئەبێتە ئاسایی‌و پەسەندکراوی باوانی . لە داهاتوودا زۆر ئاسایی‌یەکە بخواتەوەو خواردنەوە بەشتێکی ئاسایی‌و باش دابنێ ، گەر سەرنج لەم دوونمونە ساکارە بدەین مناڵەکان خووی باوانیان وەرگرت‌و وەکو ئەو دەرچوون ،بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ بەڕەچەڵەك بۆیان مابێتەوە، بەڵکو شوێنەوارەکە کاری لە دەروونی مناڵەکان کردو ویژدانی وا پێکهێنان کە مناڵی باوانی یەکەم نوێژو خوا پەرستی بە چاکەو پەسەندکراو بزانن‌و لە نمونەی دووەم‌دا خواردنەوە بە ئاسایی‌و پەسەندکراو بزانن .. لێرەدا بۆمان دەرئەکەوێ کە ڕەچەڵەك‌و بۆ ماوە هەر وەك شوێنەوار کاریگەرن لەدروست‌کردن‌و پێکهێنان‌و پەرەسەندنی کەسایەتی مناڵ‌دا ، بەڵام کامیان بەهێزتر بوون ئەوا شەقڵی خۆیان بە کەسایەتی‌و ویژدانی مناڵەکەوە ئەنەخشێنن .

پەراوێزەکان :

(١) ـ بڕوانە الانسان ذلك المجهول [الكسيس كاريل] ل ٣٠٤ .

(٢) ـ بڕوانە دەروونزانی ، گۆتەریج کوڕینی دکتۆر هیوا عمر احمد ، بۆ قول بوونەوە لەم بابەتەدا، باشتروایە هەموو نامیلکەکە بخوێنرێتەوە .

(٣) ـ بڕوانە التحليل النفسی للاطفال ـ انافرۆید ل ١٠

پەستانی خوێن

نووسینی : دوکتۆر فیصل عارب بلباس

بۆ ئەوەی بزانین پەستانی‌خوێن چیە پێویستە ئەختێ لە فیزیۆلۆجی کۆئەندامی‌سووڕانی خوێن بزانین ، کۆئەندامی سووڕانەوە بریتیەلە دڵ‌و لوولەکانی خوێن ، دڵ لەگەڵ هەر کوژبوونێکداوەك پەمپێك خوێن دەنێرێت بە ناو خوێنبەرەکاندا بۆهەموو بە شەکانی لەش ، لەوێشەوە خوێن دەگەڕێتەوەبە ناو خوێن هێنەرەکاندا بۆ دڵ .

لەگەڵ هەر کرژبوون‌وخاوبوونەوەیەکدا ماسوولکەکانی دڵ دوو پەستان پەیدادەکات ، پەستانی یەکەم لە کاتی کوژبوونی دڵ دایە پێی‌دەووترێ پەستانی کرژبوون، ئەم پەستانە دەوەستێتەسەر توندی کرژبوونی ماسوولکەکانی دڵ‌و توانای کشان‌و فراوان‌بوونی خوێنبەرەکان . پەستانی‌دووەم لە کاتی خاوبوونەوەی دڵدایە پێی دەووترێ‌پەستانی خاوبوونەوە .

پەستانی خوێن بە ئامێری‌تایبەتی خۆی دەپێورێ‌و بە پێوەری میلیمەتر جیوەدەخوێنرێتەوە . لە مرۆڤی ئاسایی‌دا بریتیە لە ١٢٠ر٨٠ملم‌جیوە . زۆر کەس بۆ کورت‌کردنەوە خالەکە هەڵدەگرن‌و دەڵێن ١٢ر٨ ، یان تەنها پەستانی کرژبوون‌ناو دەبەن وەك (١٢).

پەستانی خوێن شتێکی‌نەگۆڕ نیە بەڵکو هەموو دەم لە گۆڕاندایە بۆیە تاکە یەك‌جار پێوان بەس نیە بۆ دەست‌نیشان‌کردنی نەخۆشی‌بەرزبوونەوەی پەستان . بۆ نموونە لە کاتی ماندووبوون‌یان تووڕەبوون لەوانەیە بکاتە (٢٠٠) لەگەڵ ئەوەشدانانوانین بڵێین ئەو کەسە تووشی بەرزبوونەوەی‌پەستانی خوێن هاتووە ، هەروەها لە کاتی نووستن داپەستان نزم دەبێتەوە چونکە پەستانی خوێن لەگەڵ‌پێویستی لەش‌و ئەندامەکانی دا دەگۆڕێت .

مرۆڤ لەگەڵ گەورەبوون‌وبەساڵا چووندا پەستانی خوێنی بەرز دەبێتەوە چونکەدیواری لوولەکانی خوێن پیر دەبن‌و ڕشیالێ لاستیکیان تێدادەمرێت‌و ڕەق دەبن‌و توانای فراوان بوونیان کەم دەبێتەوەبۆیە پەستان تیایاندا بەرز دەبێتەوە ، بۆ نموونە ئەگەر پەستانی خوێن لە گەنجێکی بیست ساڵاندا ١٢٠ر٨٠ بێت ئەوا لە چل ساڵی‌دا ڕەنگە بگاتە ١٣٠ر٩٠و لە ساڵی (٦٠)دا بگاتە ١٤٠ر٩٠ لەگەڵ ئەوەشدا بە نەخۆشی دانانرێت .

زانایان لەسەر ئەوە ڕێکەوتوون کە پەستانی خوێن ١٥٠ر٩٠ بە ئەو پەڕی بەرزی دادەنرێت‌و لەوە بەرزتر نەخۆشیە .

هۆیەکانی بەرزبوونەوەی پەستانی خوێن زۆرن‌و لەسەر بنچینەی ئەم هۆیانە پەستانی خوێن دابەش کراوە بۆ :

١ ـ پەستانێ کە هۆی نادیار بێت یان پەستانی (پێویست)ی پێ دەڵێن .

٢ ـ بەهۆی ناتەواوی گورچیلەکان .

٣ ـ بە هۆی ناتەواوی گلاندەکان .

٤ ـ بە هۆی ناتەواوی بۆڕیەکانی خوێنەوە .

لەبەر ئەوەی لە هەمووان باوتر پەستانی پێویستە یان هۆ نەزانراوە ، لێرەدا باسی دەکەین .

ئەو کەسانەی توشی ئەم جۆرە پەستانە دەبن بە زۆری لە دایك‌و باوکەوە بۆیان ماوەتەوە واتە «وراثی» ، هەندێك لەو باوەڕەدان کە زۆر خۆی خواردن یەکێکە لە هۆیەکانی . نیشانەکانی زۆر روون‌و ئاشکرا نین‌و لە پیاواندا زۆرترە ، زۆر کەس بۆ ماوەی چەند ساڵێك ئەم پەستانەی دەبێت‌و هەستی پێ ناکات تا بە ڕێکەوت دەدۆزرێتەوە .

پەستانی خوێن بۆ ماوەیێکی درێژ دەبێتە هۆی ئەستوور بوونی دیواری دڵ‌و لە کار دەکەوێت‌و نەخۆش زوو ماندوو دەبێت‌و هەناسەی تەنگ دەبێت‌و ناتوانێ لەسەر پشت بخەوێ ، زۆر کەس تووشی ژانە سەری بەیانیان دەبێت ، بەڵام هەموو سەر ئێشەیەك بە هۆی پەستانی خوێنەوە نیە .

ئەگەر درێژەی کێشا بۆ ماوەی چەند ساڵێك کار لە تۆڕی چاو دەکات‌و نەخۆش کەم بینا دەبێت‌و لووکانی خوێن ڕەق‌و ئەستوور دەبن، گیرانی بۆڕیەکی خوێنی مێشك دەبێتە هۆی مردنی نیوەی لەش ، هەروەها کار لە گورچیلە دەکات‌و لە کاری دەخات .

چارەکردنی بریتیە لە پارێزکردن‌و دەرمان خواردن زۆر کەس دەتوانێ تەنها بە پارێزکردن چارەی خۆی بکات وەك خواردەمەنی بێ خوێ‌و کەم چەوری‌و خۆ لاوازکردن ،ئەگەر بە پارێز چارە نەکرا پێویست بە دەرمانی تایبەتی‌و پزیشکی پسپۆڕ دەکات .

شتێك دەربارەی فێ

فێ یەکێکی لەمونەخۆشییانەی منداڵو گەورە بە تێکرا تووشی‌دەبن .

نەخۆشی فێ لە ناومێشك‌دا پەیدا دەبێت لە ئەنجامی تێك‌چوونی کاری‌مێشك بۆ ماوەیەکی کورت کە دەبێتە هۆی بێ‌هۆشی‌نەخۆشەکە کە ئەمەش دەگەرێتەوە سەر شانەی‌دەمارەکانی مێشك کە بە ووریایی ئیشی خۆی ناکات.

زانایان‌و پسپۆڕان‌دووپاتی ئەوەیان کردووەتەوە کە ئەگەر هاتوو باوك یان‌دایك ئەو نەخۆشییەی هەبێت لەوانەیە لە ٣٪ی‌منداڵەکانیان تووشی ببن بێجگە لەم هۆیانە چەندهۆیەکی تر هەن بۆ نموونە ڕاکێشانی سەری منداڵ بەئامێری تایبەتی لە کاتی منداڵ بووندا ، هەندێ شیر ـپەنجەی مێشك ، یان چەند هۆیەکی خواردنی هەیە

وەکو نەبوونی شەکر لەناو خوێنە ، یان کەمی کالسیۆم لە خوێن‌دا .سەرەڕای ئەم هەموو هۆیانە هۆیەکی سەرەکی گرنگ هەیەئەویش ئەمەیە :

ڕێژەی ئوکسجین بەشێوەیەکی کەم‌و لەسەرخۆ بڕوات بۆ مێشکی منداڵ لەسەرەتای پەیدابوونی‌دا . گەورەترین هۆیە بۆ دروست‌بوونی ئەم نەخۆشیە .

ئەم حالەتە هەمیشە‌پێش خەوتن یان پاشی بە ماوەیەکی کورت ڕوو ئەدات، لەوانەشە ئەگەر نەخۆشەکە تێر خەو نەبێت حالەتەکەی بۆ بێت چونکە دەرمانەکانی بە تەواوی ناخوات هەندێ جار لە کاتی تووڕە بوون‌دا فێی لێ‌دێت‌و لە کاتی خواردنەوەدا .

بەڵام ئەوەی سەرنج ڕادەکێشێ نەخۆشی فێ لای ئافرەتە لە کاتی بێ‌نوێژی‌دا تووشی دەبێت ، یان کاتی سەیری تەلەفزیون ئەکات یاخود گوێ‌ڕاگرتنی لە مۆسیقا بە شێوەیەکی گشتی نەخۆشی فێ دابەش کراوە بە دوو بەشەوە .

× فێ سەرەکی .

× فێ کەم .

فێ سەرەکی :ـ نەخۆشەکە پێش ئەوەی حالەتەکەی بۆ بێت بە ماوەیەکی کورت هەستی پێ دەکات کاتێ کە تاقەتی نامێنێت‌و تەنگەنەفسی دەبێت‌لە دوایدا بێ‌هۆش دەکەوێت‌و هەموو دەمارەکانی لەشی گرژ ئەبێت‌و دەبێتە هۆی ئەوەی کە قیژەیەکی توندو درێژی لێ دەردەچێت‌و هەموو ئەندامەکانی لەشی شین‌و مۆر ئەبێتەوەو ئەم حالەتە ماوەی ٢ـ٣ دەقیقە‌دەخایەنێت .

لە دوای‌دا دەگەڕێتەوەدۆخی جارانی هەندێ جار فێ‌کە لە هەندێ ئەندامی‌لەشیا پەیدا دەبێت وەکو پێلو هەردوو دەستی‌نەخۆشەکە گاز لە زمانی خۆی دەگرێت لەبەر ئەوەپێویستە هەمیشە نەخۆشەکە لەسەر شان درێژ بکرێت بۆئەوەی بە هۆی ئاوو کەفی دەمیەوە نەخنکێت .

فێ کەم : نەخۆشەکەبێ‌هۆشی ناکات تا ڕادەیەك هەست‌و نەستی دەمێنێت‌وئاگای لە خۆی دەبێت ، چونکە نەخۆشیەکەی لەهەموو مێشکیا نیە ، بەڵکو لە لایەکی زۆر کەمی دایە .

لەبەر ئەم هۆیە ئەتوانین‌کە ئەم جۆرە فێیە هیچ زیانێکی نیە .

چارەسەرکردنی فێ :پێویستە نەخۆشەکە خۆی پیشانی پزیشك بدات‌وگرنگترین شتێك بۆ چارەسەرکردنی وەرگرتنی(تخطیط)ی مێشکە ، هەر چەندە ئەوانەی (تخطيط)یان‌بۆ دەکرێت دەردەکەوێت کە ٣٠٪یان هیچیان نییەوساغن لەبەر ئەمەش پزیشکەکان ناچار دەبن ئامێری(المفراس) بەکار بێنن بۆ ئەوەی بزانی مێشکی‌نەخۆشەکە ئاوساوە یان نا .

دەرمانی ئەم نەخۆشیەجۆرە حەبێکە بریتی‌یە لە دوو جۆر .

سەرەڕای ئەم تیمارکردنە پێویستە ئەم جۆرە نەخۆشیانە ئۆتۆمبیل لێ‌نەخورن چونکە لەوانەیە لە وەختی لێ‌خورین‌دا فێ‌کەیان لێ‌بێت .

هەروەها پێویستە لە ئاگرو بەرزایی‌و ئاوو خۆیان لە دڵ تەنگیش دوور بخەنەوە .

بەڵام ماوەی چارەسەرکردنی ئەم نەخۆشیە ڕادەی بۆ دانانرێت ، چونکە لەوانەیە تا دوو ساڵ نەخۆشەکە فێی لێ نەیەت لە ماوەی چارەسەرکردنیدا لە پێناوی ماوەی چارەسەرکردنی ، بەڵام لەوانەیە ئەگەر بەردەوام نەبوو لەسەر دەرمانەکانی لێی بێتەوە .

و. زینب حسین

وەرزش

پارێزگاری هەولێر

ڕێز لە وەرزشەوانێك دەنێت

بەڕێز مامۆستا ابراهیم‌زەنگەنە پارێزگاری هەولێر ، لەم چەند ڕۆژانەداو لە‌دیوانی پارێزگاکەدا ،دەستی ڕێزگرتنی نا لە یاری‌زانی‌ئاسن‌هەڵگری لێ‌هاتوو ـ محمد یاسین ـ لە بریتی ئەوسەرکەوتنە دیارانەی لە خولەکانی وەرزشی لە وولاتی‌مەغریب بە دەستی هێناوە .

وەبەڕێزی لە کاتی‌چاوپێ‌کەوتنی‌دا باسی بزووتنەوەی وەرزشی کرد لەشاری هەولێرداو ئەو هۆیە دیارانەی دەبێتە مایەی بەرەوپێشەوە بردنی شایانی باسە کە «محمد یاسین» ئەمە یەکەم جار نیە خەڵات بە دەست بێنێ ، بەڵکو بەشداری چەندان یاری وەرزشی جیهانی کردووەلەوانەش یاریەکانی خولی ئۆلومپیاد لە مۆسکۆ .

ـ شێرزاد ـ

یاری‌زانێکی لێ‌هاتوو لە هەولێر

ڕۆژ بە ڕۆژ یاری وەرزش لە شاری هەولێردا بەرەو پێش‌کەوتن دەچێت‌و یاری زانی لێ‌هاتوو تر دێنە کوڕێ وەرزشەوە ، ئەمەش لە ئەنجامی بایەخ‌دانی لێ‌پرسراوان بەم لایەنە . لە یەکێك لە یاری‌یەکاندا چاومان کەوت بە وەرزشەوانی لاو کریم محمدو ئەم چاوپێ‌کەوتنەمان لە گەڵی‌دا ساز کرد

پ ـ لە کەیەوە دەستت کردوە بە یاری ؟

و : ڕاستی‌یەکەی مەسەلەی یاری وەرزش هەر لە منداڵیەوە لە دەروونمدا بووەو تا ئەم ساڵانەی دوایی کە بەشداریم لە چەندان تیپ‌دا کردووەو ئێستاش لە وەرزشەوانمادا بەردەوامم و یەکێکم لە ئەندامانی تیپی لاوانی صلاح‌الدین‌و یانەی کرێکارانی هەولێر کە بە یەکەمی وولات دەرچوو .

پ ـ چ کاتێك زۆر هەست بە بەختەوەری دەکەیت ؟

و : کاتێك ئەبینم تیپی هەولێر گەیشتۆتە پلەی یەکەم .

پ : ئەی ناخۆشترین کاتی یاری ؟

و : کاتێك تیپێك ئەدۆڕێنێ‌و هەوڵی هەڕەشەکردن و هەڵوێستی ناشرین ئەدات کە دوورە لە وەرزش .

پ : ئومێدت چی‌یە ؟

و : هەموو ئاواتم ئەوەیە وەرزش لە ناوچەی کوردستاندا زیاتر بگەشێتەوە و بەرەو پێش‌کەوتنی زیاتر هەنگاو بنێت .

یاسین

تیپی تۆپی پێی قەرەداخ

کۆمەڵی لەلاوانی قەرەداخ تیپێکی توپی پی‌یان لە ساڵی ١٩٧٦ وە دامەزراندوە و لەگەڵ گەلی تیپی تری هاوشانی خۆیان یاری‌یان کردوە بە تایبەتی لە سلێمانی‌و لە هەندێکیا سەرکەوتنیان بەدی هیناوە

راهینەری تیپ یاری زان کاك سلام علی‌یە ئەم تیپیە هیوای وایە لیپرسراوانی وەرزشی یەکیتی قوتابیان‌و لاوان لە پارێژگای سلێمانی دەستی یارمەتی‌یان لەرووی زامن‌کردنی پێداویستەکانی وەرزش‌و چالاکیەکانیەوە بۆ زامن بکا .

عبدالقادر بابان

Institut Kurde de Paris

لە / چالاکیەکانی ـ پاشماوە

(حوادث) و (نەجمـــــە) و (رۆژی کوردستان) و (بانگ کوردســـتان)دا بـــــلاوی کردونەتەوە ـ لە (حەوادث) نو بابەتو لە (نەجمە)دا یازدە باسو لە (بانگ کوردستان)دا (٣)بابەت لـــــە (رۆژی کوردستان)دوو باسی بـلاو کردوتەوە بابەتەکانی جوراو جـور بـوون ، هۆنراوەو وتار ، و لێکولێنەوە بـون ، بەشی دوەمیان ئەو کتیبونا میلکانەن ، کە بە زمانـــــی پەخشیو بلاوی کردونەتەوە.

وەك (کوردو مەسەلەسـی صفحاتندن) واتا (چەنـــد لاپەڕەیك لە گیرو گرفتـــی کورد) کە تیدا وەلاّمـــــی (شوکری سەگبان) دەداتەوە بو ئەو بیروڕا چەوتانـــەی دەربارەی کورد . کە لـــە نامیلکەیەکی خۆیدا کە لـــە پاریس بە تورکی دەرکـــرد بوو ـ پاشان بۆ ڕوژی دوایی سەر لە بەیانی ئەم بەریزانە وتاریان خویندەوە لە پێشدا مامۆستا شاکر فتاح .

وتاریکی بە نـــــاوی (یادداشتەکانی رەفیق حلمی) یەوە خویندەوە مامۆســـتا شاکر فتاحلەم دیدارە فراوانەدا ، چەند ســـەرنجێك سەبارەت بە یاداشـــتەکانی مامۆستای نەمر رەفیق حلمی روون دەکاتەوە گرنگـــــی یاداشتەکان دەخاتـــە ڕوـ سەردەمی لیدوانو تومـارـ کردنی کە بو ســــەردەمی شورشەکانی شیخ محمودی نـــەمـــر دەگەڕێتەوە زۆر لەوبابەتانە دور لە مەبەستی کەسیو دەست نیشـــــان دەکاتو نرخی مەزنی ئـــەم یاداشـــتانە هەڵئەسەنگێنیو بایەخ بە دەوری گرنگـــــی رەفیق حلمیدا پاشان بەرێز کاك ئومید ئاشناو وتاریکـــی خویندوە بەناوی رەفیق حلمی وسەرەتای رخنەی زانستی لە ئەدەبی کوردیدا کە تیایا مامۆستا رفیق حلمی بـــــە یەکەمین رخنەگری هاوچەرخ دادەنیت هەروەها بایەخیکی زۆری دا لە دەوری مەزنـــی مامۆستا (رفیق حلمی) لـــە هەلسەنگاندنی شـــــیعری شاعیرەکانی کورد پاشـــان بە ناوی بنەماڵەی رفیـــق حلمیەوە خوشکی بەریـــز ناهیندە خان باسی بنەماڵەکەی خۆیانی کرد وەدەوری لـــە پێگەیاندنی باوکیدا .هەروەها باسی ژیانی ڕوژانەی باوکـــی نەمری کرد ، کە چۆن شەوی گردئەدا لەگـــەڵ روژدا . وەبوی نەگێڕاینەوە کە باوکی نەمری هیچ ژیانیکی تایبەتی نەبوە سەرجەم ژیانی بڕێتی بووە لە بیرکردنەو نوسینو خوێندنەوە ـ مەبەستی لـــە ژیانا تەنها خزمەتی وشـــەو نوسینی کوردی پیشـــــــس خستنی ولات بوە وەلە دوایدا کوتایی بە کوبونەوەکە هاتو میوانانو رۆشـــنبیرانو ئەدەب دوستان بلاوەیـــان لیکرد .

راهێنان ـ پاشماوە

کردنەوەی رێگاو رویشـــتنو پەككەوتنو وانەکانی هاتووچو و.. میکانیکی ئوتۆمبیل کـــە ئەمانە هەریەکە لەلایـــــەن شارەزایانەوە ئەوترێنەوە ، قوتابیان فێرئەبن ، لەســـەر ئەوە ڕادێن کەبتوانن لـــێـ خوڕینی ئوتۆمبیل فێربن .. لەم شوێنەشدا کە گۆڕەپانی «ترای» دوا تاقی کردنەوەی قوتابییە ، ئەویش بەپـــێی ئەو ڕێبازەی کە بەرێوەبەراـ یەتی گشتی هاتووچوو دای ناوە ، لێرەدا قوتابی جگە لـــە تاقی کردنەوەی دەرچوون ، بڕوانامەی دلنیاییو دەرونی خۆی وەرئەگرێ ، کەئێمەش ئاواتمانە هەموو کەسێك کە ئەیەوێ ئوتۆمبیل بگـــــرێ بەدەستەوە ، هەموو لایەنـــە هونەریەکانی فێربێت شانـ بەشانی رەوشتی بەرز لەکاتی لێخوڕینو سەرشەقامەکان.

هـــەر لەمەلبەندی ناوبراو چاومان کەوت بەبەرێـــــز شیروان سـعید محمد کـــە یەکێکە لەراهێنەرەکانی ئـــەو مەڵبەندە ... دەربـــارەی شێوەی فێرکردنو شـێوەی راهێنانی شۆفێران پـــێیـ ووتین :ـ

ـ گومانی تیدانیە کـــــە راهێنان ئەمـــرۆ جیاوازیەکی تەواوی هەیە لەگەڵ ڕۆژانی پێشودا ، چونکە جـــــاران شۆفیرێ ڕاستەوخۆ ئەهات خۆی فێری شۆفیری ئەکرد، بەلاّم ئەمڕۆ شوفێران لەسەر دەستی ئێمە کە لە دەورەی تایبەتـــی وانەکانی فێربونیان خوێندوە ،

لەسەر دەستی پسپۆڕانو زۆر لە شارەزایانی وانەکانی راهێنانو فێرکردنی شوفیران کە ئەمەش بەرێگای زانستی نوێ کادێران فێر ئـــەبـــن ، ئێمەش وەك ڕاهێنەر کـــــە چەندەها دەورەی تایبەتیمان دیوە ، ئەو قوتابیانەی کەلەم دەورانەدا فێر ئەبن ، لەسەر دەستی ئێمە زۆر شتیان فێر ئەکەین هـــەر لەســـــەرەتای دەســـتگرتن بەسـوکانەوە هەتاوەکو لێخوڕین لـــەنـــاو شەقامو گۆڕەپانەکانی مەشق کردنا ،

کـــــە بەشێوەیەکی ئەوتۆ فێری هەموو شـــــتێکیان ئەکەین لەکاتێکا فێـــــری شوفێری ئەبن ، پێویستیان بەهیچ شتێنەبێ جگە لەزیاتر خۆ راهێنانو خۆ ئامادەکردن بۆ ئەوەی کەبتوانن زیاتر ئەو فێربوونە جێبەجێ بکەن .. لێرەدا داوا لەبەرێوەبەرایەتی گشتی هاتووچۆ ئەکەین کـــە ئەو دەلیلو کتێبانەی هەیـــە هەیە لـــە بارەی هاتووچۆو فێربوونو ڕاهێنانی ئوتۆمبیل چاپ بکەنو بۆمانی بنێـــرن تا ئێمەشو قوتابیەکان کەلکی لێوەرگرن .

سەروتار ـ پاشماوە

عیراقییەکان هەموو عەرەبو کوردو کەمایەتییە براکان ، شمشیری دەستی صـــدام حسینی سەرکردەو رابەرێ ..عیراق لەلوتکەی ســـەرـ بەرزیدایەو نایەتو ناهینرێتە خوارەوە بەڵکو بالآی هـــــەر بەرزتر دەبێ ، ســـاڵو دوو ساڵو گەیشتە ساڵی پێنجەم و پێمان نابە ساڵی شەشەم، ئەوان هـــەر دەشکێنو ڕووڕەش دەبن ، ئێمە هـــەر سەردەکەوینو پێش دەکەوین ،چونکە ئێمە لەسەر حەقینو ئەوان گومڕاو نارەسەنو بـێ رەوشتنو دورن لـــە هەموو بەهایەکی حەقخوازی ، لەبەر ئەوە هەمیشە بە دڵنیاییەوە وتوومانەو دەڵێین سەرکەوتن بە بالآی عیراقییەکان براوەو مەردانەو دلێرانە پارێزگاری لێ دەکەن ..

پەراوێزێکی ـ پاشماوە

نووسینو لێدوان لەم بارەوە دەردی کـــورد گوتەنی (هەویرێکەو ئاوێکی زۆری دەوێ) . ئەوەی ئێمەش مەبەستمانە خستنە ڕووی وشـــــەی نێو پەراوێزەکانی دامێنی چەند بابەتێکی ئەدەبییە ، کە ئەمڕۆ لە نێو گۆڤارو ڕۆژنامەو کتێبە چاپکراوەکـــان بەرچاو دەکەون بوونو دروستکردنی پەراوێز لـــە دامێنی شیعردا یا چیرۆکا وەیا هەر تەرزە بابەتێکی تری ئەدەبیدا بـــۆ لێکدانەوەو ڕاڤە کـردنو مـــانا هێنانەوەی وشەو زاراوەو دەستەواژە گرانو تازەکان کارێکی چاكو سوود بەخشەو لەهەمان کـــاتیشدا مانای ئەمانەی خوارەوە دەداتە دەست :

١ ـ زمـــان زانیو شـــــارەزای ئەدیبو نووسەرەکە .

٢ ـ خســـتنە بەر چاو هێنانە ڕووی هەندێ وشە کە بۆ یەکەم جارە بەکاردێن یا کەم بـــەکـــار هاتوونو خەریکە لە بیر بچنەوە .

٣ ـ نەبوونی چەند فەرهەنگێکی تێرو تەسەل ئەدیبو نووسەران ناچار دەکات ڕوو لە پەراوێـــز دروستکردن بکەن بۆ وشەکانیان لەوەوە بۆمـــــان ڕوون دەبێتەوە کە دروستکردنی پەراوێز دوو لایەنی ئیجابی هەیە : یەکەمیان مانای وشە تازەکان لێـــك دەداتەوەو دووەمیشیان : یارمەتی خوێنـــەر دەدات تا بەتەواوەتی لە بابەتە ئەدەبییەکە بگاتو لـــەبـــەر وشە گرانەکانو تازەکـــان تووشی بێزاری نەبێت . بەلاّم سەیر دەکەین هەندێ لە شاعیرو نووســــەرە بەرێزەکانمان کاتێ مانای وشــــــەکان لە پەراوێز لێكدەدەنەوە ، بەهەڵە لێکی دەدەنەوە هەڵبەتە ئەم هەڵەیەش زەرەری زۆرترە نەك قازانجی .. چونکـــە لەم حاڵەتەدا مانای وشــــــەکان بەهەڵە دەرۆنو بەهەڵەش بلاّودەبنەوە .

گـــەر بۆ ئـــەم لایەنەش هەموو نموونەکانمان خستە بەرچاو ئەوا بە نووسینێكو دووان دەرەقەتی نایێن بۆیە تەنها ئەو نموونانە دێنینەوە کـــە لـــەم ماوەیەدا لە گۆڤـــارو کتێبـــــە چاپکراوەکـــاندا بلاّوکردونەتەوەو راستی وشـــــــەکانیش بەپێی سەرچاوەکان دەخەینە ڕوو .

کاك ئازاد حەمە شەریف چیرۆکی (یاســـای ژیان)ی چیرۆك نووسی ناودار (جاك لەندەن)ی لە ئینگلیــــزییەوە کردۆتـــە کوردی ، لـــەدامێنی چیرۆکەکەیا پەراوێزی بۆ وشەکان کردوەو مانـــای وشە گرانەکانی لێکداوەتەوە . بەلاّم بەهەڵە مانـــای چەند وشەیەکی خســـتۆتە ڕوو . بۆ نموونـــە نووسیوویەتی سپێدە ، بەیانی(١) راســـتییەکەی سپێدە بە مانای بەیانی نایێ بـــەڵکو بـــە مـــانـــای ڕووناکی دێت کە ڕووناکیو سپییەتی بەیانییە(٢) .

وشـــەی (کەڤر)ی بە مانای (فڕکـــە بـــەرد) لێکراوەتەوە . کەچی بە پێی فەرهەنگی مەهابـــاد (کـــەڤر) بـــە مـــانـــای (بـــەرد) دێت نـــەك (فڕکە بەرد)(٣) .

کاك محمد حسین هەڵەبجەیی لە شـــیعری (پێوەندی غەم)(٤)دا ، بۆ وشـــــەی (یەڵدا) پەراوێزۆکەیەکی کردوەو بە مانای درێژترین شەوی پایزی داناوە* . نالی مەزن لە دێرە شـــیعرێکیدا دەڵێ :

شەوی یەڵدایە ، یا دەیجوورە ئەمشـــەو
کە دیمەم دوور لە تۆ بێ نووره ئەمشەو

مامۆستایان مەلا عبدالکریمی مدرسو فـــاتـــح عبدالکریم بۆ وشەی (یەڵدا)ی نێو شـیعرەکـەی نالی دەڵێن : وشەیەکی سەریانییە واتـــە لـــە دایـــك بوون ، درێژترین شەوی ساڵە کە دوا شـــەوی دوا مانگی پایزە . بۆیە وا ناونراوە چونکە حەزرەتی عیسا لەو شەوە لە دایك بووە(٥) .

★ کاك محمد حسین هەڵەبجەیی لە شیعرەکەیدا دەڵێ :

وەکو شــــەوی (یەڵدا)ی پایــز
ئـــەی غـــەمی ڕەشو درێـــژم
زووبگـــەرە دڵـــەی ئازیـــــز

ئەگەر وشەی پایز لە شیعرەکە لادەین شیعرەکە لە رووی ماناو ناوەرۆکەوە تێك ناچێ . چونکـــــە یەڵدا ، کە مانای درێژترین شەوی ســــــاڵەکە دوا شەوی دوا مانگی پایزە ئەوا ئەم تاکە دێرە (وەکو شەوی (یەڵدا)ی پایز) ماناکەی بەم جۆرە دەبێت « وەکو شەوی درێژترین شەوی ساڵی دوا مـــانگی پایزی پایز » . بەلاّم کە شاعیر وشەی (پـــایز)ی لەگەڵ (یەڵدا) بەکار هێناوە هەر بۆ ئەوەی بـــووە تا لەگەڵ وشەی (ئازیز)ی تاکە دێـــڕەکـــەی تـــر هاوسەروابنو مۆسیقاو ئیقاعێکی خۆش دروســـت بکەن . کورد دەڵێ (کەقافت هات لێی بازمەدە) . ئەم چەشنە سەروایانە (پایز ، ئازیز ، زیـــز ...

نەورۆز ، پیرۆز ، بەسۆز ... زۆر ، خۆر ، بۆر ... ڕەش ، گەش ، بەش ... ژەم ، خەم ، ژەم ... ژەنگ ، زەنگ ، رەنگ ، دەنگ ... و دەیـــــان قافیەتی تر) کە ئەمڕۆ لە شیعری ئێســـتامان زۆر بەکار دەهێنرێن لەبەر پێویستی هونەری شـــیعری ئێستاماندا نییە . ئەم چەشنە قافییانە لەبەر زۆری بەکار هێنانی لە شیعری شاعیرە کـلاسیکیەکانمان سواونو بۆ ئێستاش حازر بەدەستن . شـــاعیری هاوچاخ دەبێ هەوڵ بدات خۆی لە سەرواو قافییە (بەتایبەتیش هی سواو بەکار هاتوو) رزگار بکـــات چونکە گەلێ جار دەبێتە کۆتو دەخرێتە گەردەنـــــە ناسکەی شیعرو بیرۆکەی شاعیر تووشی هەناســــە تەنگی دەکات .

کاك سعداللە اسماعیل شـــێخانی لـــە کتێبی فۆلکلۆری کوردی یەکەیدا ، ئەم هۆنراوەیەی تۆمار کردوە ..

خڕنوکو خڕنوك داری لـــە لێـــری
مەمکی کیژۆڕان ســـێوی باژێری
هەرزانو تاران بە پێنجسەت زێری

کـــاك ســـــــعداللە بۆ وشەی (لێڕ) لـــە پەراوێزەکەیدا بـــە مانای (قەدی چیـــا)ی لێـــك داوەتەوە(٦) . کەچی وەك لە فەرهەنگەکاندا (لێڕ) بە مانای (دارستانی چڕ) دێت . هەر بۆ نموونە لە فەرهەنگی مەهابادا بەم شێوەیە : (لێڕ : غابە ، اشجار متکاثفە)(٧) .

لەم خستنە بەرچاوەدا تەنها مەبەســــتمان خزمەتی وشەی کوردییەو وا چێترو باشتریشـــــە برا نووسەرو شاعیرەکانمان بـــەر لەچاپکردنو یـــا بلاّوکردنەوەی بابەتەکانیان خەمی ئەم لایەنە بخۆنو گەر خۆشیان سەریان لە چەند وشەیەك دەرنەچوو باشتروایە بە زمان زانێکی نیشـــــاندەن ، ئەوە چاکترەو زێتریش لە خزمەتی لایەنی هـــونـــەری بابەتەو لایەنی زمانەوانی دادەبێ ، نەك لە پەراوێزدا بە هەڵە مانای وشەکان لێكبدەنەوە .

●

● پەراوێز و سەرچاوەکان :

١ ـ هاوەنگ . لە لقەی دووەم ، ١٩٨٤ ل ٨٦ .

٢ ـ دیوانی نالی . ملا عبدالکریمی مدرس و فاتـح عبدالکریم . ل ٣٢٠ . وە هەروەها سـەیری ل ـ ٢٩٤ ـ ی فەرهەنگی مەهاباد بکە .

٣ ـ فەرهەنگی مەهـــابـــاد (چاپی یەکەم) گیو موکریانی ل ٤٦٣ .

٤ ـ گۆڤاری بەیان ژ (١٠٤) شـــوباتی ١٩٨٥ . پێوەندی غەم . ل ٦٨ .

٥ ـ دیوانی نالی . ل ٣٨٨ .

٦ ـ فۆلکلۆری کوردی . سعداللە اسماعیل شێخانی ل ١٨ ، بەغدا ، چاپخانەی علاء .

٧ ـ فەرهەنگی مەهاباد . ل ٥٦١ .

لاپەڕەیەکی ـ پاشماوە

پارچەیێ شیعری دەستکەوتبێ بەبێ ئەوە بەسەریا بچێت گوڕج تۆماری کردووە .

ئەگەر لەسەردەمەکانی کۆنماندا نـــاوبـــەنـــاو چەند کەشـــــکولێکی وامان بە کەلەپوور بۆ بەجێ بمایە ، جێی گومان نەبوو ئێســــــتا بەرنامەی ئەدەبیمان بەجورێکی تر پرشنگی دەدایەوە .

گەورە پیاوانی کورد لەسەردەمی پاشـــــادا بەم ڕێبازەدا نە ڕۆیشتوون ، وە هەروەها هیچیان بەو ڕێزو خۆشەویـــستییەوە نەچوونەتە دڵو دەروونی هەژارانی هۆزەکەیانەوە .

پیرەمێردی خوا لێخۆشبوو لـــە دێباچەی (ئەسڵو ڕۆح)ەکەی دیوانی مەولەویدا دەفەرموێ : « ئەشعاری مەولەوی شوهرەتی دوو بەشی بە قادر بەگو مەحموود پاشاوە بووە شیعرەکانی زۆریـــان ئەوان کۆیان کردۆتەوە » .

ئەم کردارەش بە تەنیاو لە سنووری خۆیـــدا ـ جگە لە نووسینەوەی بەرهەمی دەیان شـــاعیر ـ جێگای شانازییە .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە پاشای مەزن گەلێ ئەدەب دۆستو خاوەنی زەوقو چێژی ئەدەبی بووە .

بەڵگەیەکە ئەوەمان بۆ دەســـــــەپێنی کە مەولەوی شاعیرو سۆفیو لەخوا ترس شـــیعرو بەخشانی ناردووە بۆ پاشا کە نامەی بۆ نانووسێتو سەری لێنادا .

با ئەوەش بزانین مەولەوی لە ژیانیدا وەکـــو دەیگێڕنەوە پەیوەندیی گـــەرمی لەگەڵ پیـــاوی زۆردارو ستەمکاردا نەبووە .

ئەم پیاوە ناودارە جگە لە ڕاپەڕاندنی کـــارو باری کۆمەڵایەتییو سیاسیو پارێزگاریی ئاسایشو هێمنایەتیی ناوچە فراوانەکەی قەڵەم ڕەوەکەیـــــدا لایەنەکانی تری کۆمەڵایەتییو ئایینیی نەخســـتۆتە پشـــــت گوێ ، لە هەڵەبجەو پێنجوێنو قزرابادو کوردستانی ئێران مزگەوتی دروســـــتکردووە ، ئێستاش بەناوی (پاشا) وە دەناسرێن ، لـــەگـــەڵ تەواوبوونی مزگەوتەکەدا بەبێ وەستان مەلای باشو فەقێیی زۆری بۆ راگرتووەو ، مووچەو ژیـــانی بـــۆ مسۆگەر کردوونو ، دووکانو بازاڕو باخی لەســـەر وەقف کردوون .

یەکێك لـــــە مەلاکـــانی (مەلا عبدالرحمان)ی پێنجوێنیو مەلا (عبدالقادر)ی ســـازانی بووە ، جێگاو پلەی زانیاریی یەکەمیان لە ناو کوڕەکـــــانی زانیاریی ئەو سەردەمەدا وەکو ئەســـتێرەی بـــەری بەیان گەشاوەتەوە ، دووەمیشیان زۆر مەلاو پایەی بەرز بووە .

بەلاّم لەناو مزگەوتەکانیدا زیاتر بایـــەخی داوە بە مزگەوتەکەی قزرابادیو ، نیازێکی تـــایبـــەتیی بەرامبەر بەو مزگەوتەو شـــوێنەکە بووە ، بایەخی داوە بە کوردەکانو بەشێك بووە لە نەخشـــــەی قەڵەڕەوی خۆی ، بەم کارەی بەرهەڵستی تورکـــە ڕەگەزپەرستەکانی داوەتەوەو نەیویستووەو ماوەی ئەوەی نەداوە ژێردەستەی بکەن .

هـــــەر بۆیـــەش پتریش گوێی داوە بـــە مزگەوتەکەیو زیاتر نرخاندوویەتی ، چەنـــد بـــاخو جۆگەو دووکانو بازاڕی لەسەر ئەو مزگەوتە وەقف کردووە ، وە لە ناوی (ســـــیروان)ەوە ئاوی بـــۆ ڕاکێشاوە .

مووچەخۆری مزگـــــەوتەکەی قزرابادی بەم شێوەیە بووە :ـ

١ ـ مەلای (مدرس) .
٢ ـ مەلای پێش نوێژ (ئیمام) .
٣ ـ مەلای خوتبە خوێن (خطیب) .
٤ ـ فەقێ (سوختەو موستەعید) ، ژمارەیان جاری وابووە ـ وەکو لـــە دانیشتوانی پیرەکـــانی قزرابادم بیستووە ـ گەیشتۆتە (٢٠) فەقێ .
٥ ـ چەند حافزی قورئان خوێن .
٦ ـ فرمانگوزار (خادم) .
٧ ـ بانگ دەر (مؤذن) .

ئەمانەی ســـــەرەوە هەموویان مووچەخۆری پاشابوون .

بەلاّم بەداخەوە ئەم مزگەوتە کـــــە یادگاری دەستی ڕەنگینی پاشابەو ، لە هەمانکاتدا ئارامگایـــە بۆ لەشە پاکەکەی ، لەگەڵ باخەکانیانداو وەقفەکانی تری بێ خزمەتو ڕەنگی وێرانەی لێنیشتووە .

وەقف نامەی ئەم مزگەوتە بەدەســـــتی مـــەلا (عبدالرحمن)ی پێنجوێنیی نووســــــراوەتەوە لە لایەکی کە وە بۆ کاروان چیو ڕێبـــواران لـــە خوارووی شاری قزرابادەوە کاروان ســــەرایەکی نایابی کردوتەوە کە هەموو کاروانو قافڵەی شارەکانی وەك مووسڵو سلێمانیو کەرکوكو کرماشـــانو خانەقین لەوێدا خستوویانـــەو تێیدا حەساونەتەوە .

ئەم کاروانســـــەرایە خاوەنی چوار دەروازەی گەورە گەورەو خاوەنی دەیان ژوورو سەکۆو داڵان بووە ، لە زۆر کاتدا خواردنی زەلامـــەکانو کـــاو ئالفو جۆی ولاّخەکانیان لە کیسەی پاشـــــــا دەرچووە .

دیسان بەداخەوە ئەم کاروان سەرایەش کـــە ڕەنجی پەنجەی یادگاری پاشابوو ڕووخاو نـــەمـــا ، نەوەکانی بێ بەلاّبن نەیان توانی بیپارێزن !

پاشای خوا لێخۆش بوو وەکو ئەدەب دۆستو شاعیر پەرست بووە ، هـــەروەها ڕێزی بووە بـــۆ نەداراو هەژارانو بێلانو مان ، هەمیشە دەســـتی یارمەتیی بۆ درێژکردوونو لە ناویاندا دانیشـــتووەو دواندوونی ، مرۆڤ پێویستە ڕاســــتگۆو هەق بێژبێ ، لە پیاوە ڕیش سپییەکانم بیستووە کـــە بـــە چاوی خۆیـــان دیویـــانە دەڵێن پاشـــا هەموو ساڵێك کە فەرمانی مەرەزەی هەڵدەگرت بەشـــی دەیان هەتیوبارو دەست کورتی جیا دەکردەوەو بۆی دەناردن ، لە دانیشتوانی دێی « گلە »ی سەرشیوی مەریوانم بیست وتیان جارێك پاشا ڕێی کـــەوتـــە ئێرە دوو کیسە لیرەو تارانیی بەسەر هـــەژاراندا دابەش کرد ، سەید حەسەن کە خوێنە وارو پیاو ماقووڵی دێی ناوبراو بوو ، وتی پیاوێکی دەســـــت کورت لەبەردەمی پاشا بزنێکی دا بە زەویداو سەری بڕیو وتیان بە پاشا ئەم پیاوە هەر ئەو تاقە بزنـــەی هەبەو ئەویشی بۆ تۆ بەناوی (گاو گەردوونـــە) وە ســـــەری بڕی ، پاشاش دەس بەجێ جووتێ گای جووتیی بۆ کڕیو دایە .

Institut Kurde de Paris

دەزگاکەمان لە
یەکەم پێشانگای ساڵانەی کتێبدا

لە چوارچێوەی چالاکیەڕۆشنبیریەکاندا بە بۆنەی بیرەوەری رابووردنی پێنج ساڵ بەسەر دەستدرێژی رژێمی رەگەزپەرستی ئێرانەوە بۆ سەر ولاتەکەمان یەکیتی ئەدیبو نووسەرانی عیراق یەکەم پێشانگای ساڵانەی کتێبی ساز کرد .

ئەم پێشانگایە کە لە بارەگای یەکیتی ئێوارەی رۆژی چوارشەممەی رابووردو ٤-٩-١٩٨٥ لە لایەن بەرێز مامۆستا لطیف نصیف جاسم وەزیری رۆشنبیریو راگەیاندنەوە کرایەوە گەلی چاپکراوی بەنرخی ئەم ساڵانەی دوایی تیا پێشاندرا .

دەزگاکەمان دەزگای رۆشنبیریو بلاوکردنەوەی کوردی کە بەرێز مامۆستا مصلح جەلالی بەرێوەبەری گشتی لە ئاهەنگی کردنەوەی پێشانگاکەدا ئامادە بوو ، لقێکی تایبەتی بۆ چاپکراوە-کانی لەو پێشانگایەدا بۆ تەرخان کراوەو بە ٣٣ جۆرە چاپکراوی هەمە چەشنە بەشداری کردوەو دەزگاکە-مان تاقە دەزگای رۆشنبیریە لە ئەم پێشانگایەدا بەشداری بکات.

ئەوەی شایانی باسە ئەم پێشانگایە هەتا رۆژی ١٤-٩-١٩٨٥ بە کراوەی دەمێنێتەوەو بەیانیان لە سەعات ٩وە هەتا سەعات ١ی پاش نیوەرۆو ئێواران لە سەعات ٥ی پاش نیوەرۆوە بۆ سەعات ٨ی ئێوارە .

لە چالاکیەکانی دەزگای رۆشنبیری[...]نەوەی کوردی لقی سلێمانی

دیدارێکی رۆشنبیری بۆ یادی «رفیق حلمی» نەمر

ئەنور میرزا کریم

دو مانگ زیاتریکە دەزگای رۆشنبیریو بلاوکردنەوەی کوردی بریاری دا کە لە سلێمانی دیداریکی گەورە بە بۆنەی یادی (٢٥) ساڵەی کۆچی دوای رەفیق حیلمی یەوە ساز بکا باس لە ژیانیو بەرهەمەکانی وەدەوری مەزنی لە پێش خستنی کاروانی جوولانەوەی رۆشنبیری کوردی دابکری هەروەها بەرێوەبەری گشتی دەزگای رۆشنبیری بەرێز مامۆستا مصلح جلالی بریاری دا کە بۆ رێزگرتن لە مامۆستای مەزن ـ ئارامگاکەی کە لە گردی سەیوان چاك بکری تا ببێتە ئارامگەیەکی لەبەر چاو بۆ چوونە سەری ریز لی گرتنی .

لە رۆژی ٥-٩-١٩٨٥ رێکەوتی رۆژی پێنجشەممە کاتژمێرەی پاش نیوەرۆ لە هۆلی یەکیتی کریکاران لە سلێمانی دەست کرا بە گرتنی دیدارەکە لە پێشدا بەرێز د کوردستان موکریانی بە ناوی دەزگای رۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی یەوەوە لە بری بەرێز مامۆستا مصلح جلالی یەوە دیدارەکەی کردەوە .

وە بە خیرهاتنی میوانە-کانو رۆشنبیرانو ئەدەب دۆستانو بنەماڵەی بەرێزی (رفیق حلمی) کرد .

وەداوای کرد کە پیویستە لەمەولا ئەم دیدارانە ببێتە باو بۆ هەموو رۆشنبیری کە لە پێناوی جولانەوەی رۆشنبیری کوردیدا خزمەتیان کردووەوە تێکوشاون وا ئەمرۆ یادی مامۆستایەکی نەمرمان مامۆستا (رفیق حلمی) دەکەینەوە ـ دەلێن (پێویستی هۆی داهینانە) وەئەگەر تەماشایەکی بەرهەمی نووسەرانی سەرەتای سەدەی بیستەممان بکەین ، ئەم ووتەیە زور لەگەڵ ئەوسادا دەگونجیت ، لەبەر ئەوەی لەو کاتەدا .

باری رۆشنبیریمان دواکەوتبوو ، پیویستیمان بە هەموو پسپوریك هەبوو ، نوسەری ئەوسا بە هەولو تەقەلاو کوشش خوی تا رادەیك توانیویەتی رولی خوی لەم بوارانەدا ببینیت .

مامۆستا رەفیق حلمی نەمریش یەکیك بووە لەو زاناو پسپورانەی پێویستی کومەلگەکەی هانی داوە ببیتە شاعیرو وەرگێرو رۆژنامەنوسو ئەدیبو مێژوونووس با وەکو ئەو بابەتانەی مامۆستا رەفیق حلمی بەرهەمی بۆ بەجێ هێشتوین زۆرن ، لە هەمان کاتدا نرخی تایبەتی خۆیان هەیە ئیستەش وەکو بۆ دەبات هەر ئەم جۆراو-جۆری بابەتەکانی مامۆستای نەمروای کردوە کە چەند مامۆستایەکی شارەزا هەر یەکەیان لە لایەنیکی بکۆلێتەوە ، مامۆستایان دکتور عیزەددین مستەفاو مامۆستا مستەفا نەریمانو شاکر فتاحو ئومێد ئاشناو ناهیدە خانی رفیق حلمی .

تیپەربونی (٢٥) ساڵ بەسەر دوا ماڵئاوای کردنی مامۆستا رەفیق حلمی لە دونیای رۆشندا بووبە هوی ئەوەی دەزگاکەمان ئەم دیدارە فراوانە بو ئامادە بکات ویادی نەمرانمان بکاتەوە .

بەناوی بەرێوەبەری گشتی دەزگای رۆشنبیریو بلاو-کردنەوەی کوردیو .. مامۆستا (مصلح جەلالی)یەوە بەخیرهاتنیکی گەرمتان لی دەکەم هیوادارم لە [...] ئەمرۆدا کاتیکی [...] پرسوود لەگەڵیەکدا ببەینە سەر ..

وەکو ئاشکرایە دەزگای رۆشنبیریو بلاوکردنەوەی کوردی پیشەی هەرە سەرەکی خزمەت کردنی ووشەی بیروزی کوردیە ، لەم دەزگایەدا گوفاری (روشنبیری نوێ) دەردەچێت کە تەنیا بۆ بلاوکردنەوەی لیکولینەوەو توێژینەوەی بابەتانی مێژوویو زمانەوانی و کەلەپوریو هونەری تەرخان کراوە لەم مانگانەی گوڤاری (بەیان)یش هەر لەم دەزگایە بلاو دەبیتەوە کە ئەویش هەر بو بابەتی ئەدەبیە وەلە پاڵ ئەم دو گوڤارەدا ـ روژنامەی (هاوکاری) هەفتانەش بە بابەتە هەمە رەنگەکانی هەمو روژیکی پێنجشەممە دەردەچیت .

لەگەڵ ئەو بەرهەمە روژنامە گەریانەشدا بەپێی بەرنامەی ساڵانەی دەیان کتیبی ویژەییو مێژووی زمانەوانیو کەلەپوری چاپ دەکریت هەروا کوری رۆشنبیری ساز دەکاتو پیشانگەش بو کتیبو تابلوی نیگارکیشان دەکاتەوە .

دەزگاکەمان لەگەڵ ئەوانەشدا هەموو جاری یادی نەمرانمان دەکاتەوە هەر لیرەدا لە سلێمانی خوشەویستدا یادی مامۆستا ئەمین فەیزی کرایەوە .

پاش ئەم کورتە پیشەکیە بەرێز دکتور عیزەددین مستەفا رسول دەستی کرد بە خوێندنەوەی وتارەکەی بە ناوی (گەشتی رەفیق حلمیو قەڵەم) دایك دانیشی کوری وای ببی (دایکیشی سەرچاوەیەکی زولالو شیرینن ، هەر نوسەریك بۆ لیکولینیەوەی خۆی پەنایان [...] دوایدا زانکوی سەلاحەدینو بەسرە دانیان بە زانستی کوڤارەکەدا هێنا ، هەروەها نشتمانە) بۆ وەسفێك گەرام

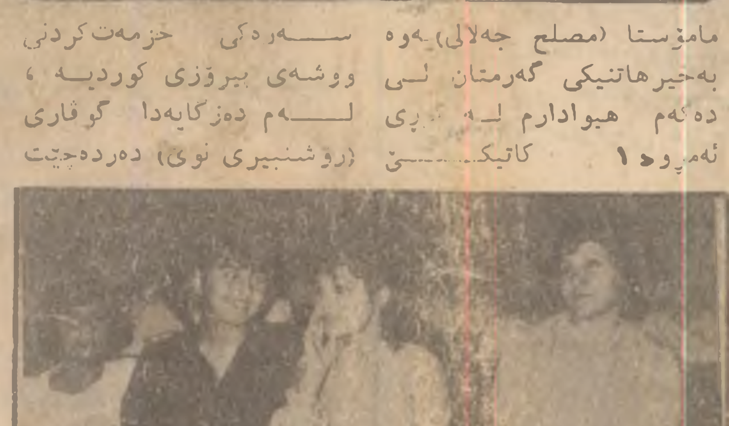

کە بڕبەڕی ئەو بیت لە ووتە کلاسیکیە زور بەکار هاتووم باشتر نەدوزیەوە . بەلێ دایك دانیشیی کوری وای ببی پیاویك کە بە دەگمەن پیاوی وا دەبەخشری .

بەمچەشنە سەر گوزەشتەی پڕ لە تێکوشانی لە مەیدانی مامۆستاییو رۆشنبیری خزمەت کردنی لە پێناوی گەلو ولاتدا . باس کرد دوای بە هونراوەی مامۆستا گوران کە بە بونەی کوچ کردنیەوە وتویەتی کوتای بە باسەکە دینیو کە دەلیت.

ئەی سەیوانگای ئارامگای رابوردومان ،

بیت سپیردا کۆستر تازەی کەوتوومان ،

لەو گوشە تاکە خاکی نیشتمانە ،

گوشەی [...] نازداری کوردستانە ،

باتیر بنوێ ئەو ئەستێرەی [...] بەشەو

بە شەوی کورد .. نەچووە چاوی یەك تك خەو ،

پاشان مامۆستا مصطفی نەریمان دەست ئەکا بە خوێندنەوەی باسەکەی کە بە ناوی ـ (توژینەوەیەك دە[...]رەی نوسینە تورکیەکانی ـرەفیق حلمی ـ) .

مامۆستا مستەفا نەریمان لەم بابەتە بە نرخەیدا تەنیا بۆ نووسینە تورکیەکانی مامۆستای نەمری تەرخان کردوە توێژینەوەیەکی زانستانەی بو ئامادە کردووین وباسی کرد ـ مامۆستا نەریمان نوسینەکانی کردونەتە دوو بەشەوە ـ یەکەمیان ئەو [...]سینە تورکیەیانەی باسی دەکات ، کە لە روزنامەو گوڤارەکانی وەك

بڕوانە ل ١١

Institut Kurde de Paris